

HiO-rapport 2009 nr 9

Mennesker vi møtte, valg vi tok

Ole Christian Lagesen og Per Østerud (red)

Høgskolen i Oslo
August 2009

© Høgskolen i Oslo
ISBN 978-82-579-4673-9
ISSN 0807-1039

Det må ikke kopieres fra denne bok i strid med åndsverkloven og fotografiloven eller i strid med avtaler om kopiering inngått med KOPINOR, Interesseorganisasjon for rettighetshavere til åndsverk. Kopiering i strid med lov eller avtale medfører erstatningsansvar og inndragning, og kan straffes med bøter eller fengsel.

Om, hvorfor, hvordan, hva og hvem

Ved Ole Christian Lagesen og Per Østerud

Ekspansjonen i norsk, høgre utdanning fra 1960-tallet og framover ga oss omlag 100 selvstendige, små, og noen litt større, statlige høgskoler, spredd over hele landet, "En på hvert nes", spøkte Gudmund Hernes, da han som statsråd tidlig på 90-tallet sto for den reformen som gjorde de omlag 100 til 26 fusjonerte institusjoner, la høgskolene inn under universitetsloven og slo fast at også disse skulle drive forskningsbasert utdanning.

Høgskolen i Oslo (HiO) ble – og er – den største av dem, mer enn 12 000 studenter og 12-1300 ansatte i 2009. Nærmere 20 mindre enheter fra 80-tallet var blitt til 7 avdelinger i HiO. Behovet for å skrive historien til de høgskolene som på denne måten "forsvant", ble raskt oppfanget av HiO, og flere solide, historiske verk er utkommet i høgskolens skriftserie – en del står fortsatt igjen.

Dette er – og vil bli – institusjonshistorie, med gjerne kronologisk gjennomgang av opprinnelse, utvikling, faglige og materielle rammer.

Men historien består også av historiene. De personlig opplevde beretningene om levd liv og yrkesliv. De bitene av historien skrives sjelden ned, og lever mest hos den enkelte og hans eller hennes nærmeste krets – til de forsvinner helt.

I dag er den første store generasjonen av høgskoleansatte fra denne ekspansjons- og reformperioden allerede gått i pensjon eller er i sine siste yrkesår. De har historier å fortelle. Men det har de ikke gjort før. Det ga ikke yrkeslivet dem noen trening i. De skrev fagplaner, forelesninger, artikler, forskningsrapporter og debattinnlegg. Men den personlige beretningen om eget, levd liv, og/eller fortellingen om karakteristiske små møter eller situasjoner, veivalg og utfordringer - det er en form som eventuelt bare blir forvaltet muntlig.

Dette var bakgrunnen for at HiOs Seniorkompetansesenter høsten 2008 inviterte til skrivekurs, der FORTELLINGEN sto i sentrum. Fødselshjelpere som forelesere var forfatterne Gro Dahle og Inge Eidsvåg, og HiOs egen Egil Fossum. Så sto kurslederne Per Østerud og Ole Christian Lagesen for fortsatte samlinger og individuell veiledning videre fram mot avsluttet kurs våren 2009. Thor Skott Hansen sto, som daglig leder av seniorsenterets virksomhet, for både organisatorisk ansvar og administrativ gjennomføring.

Kurset begynte med 20 deltakere. De aller fleste ble med hele veien, og er bidragsyttere til denne boka, som da blir en slags rapport fra HiOs første forteller-skrivekurs.

Forfatterne er på mange måter representative for sin generasjon av høgskoleansatte. Nesten alle kom flyttende til Oslo, oftest etter yrkesinnsats andre steder. Og de har heller ikke hatt barndom og oppvekst i hovedstaden. De kommer fra små og større kystbyer, fra flatbygder og dalstrøk, fra fjordarmer og stasjonsbyer. Flertallet er kvinner, oftest den første jenta i familien som fikk høyere utdanning. Mange har lang profesjonserfaring før de ble høgskolelærere – og noen av dem ledere – i de ekspanderende høgskolene.

Deres små – og litt større – beretninger og historier er ikke historieskrivning i snever forstand. De er også resultat av en førstegangsprosess som ingen av forfatterne har deltatt i før. Men fortellingene har likevel sin klare egenverdi. Gjennom den enkeltes fortelling om valg, situasjoner og møter med mennesker og yrkeslivets utfordringer, gir de litt av en ”kjøtt og blod”- dimensjon til mer systematisk historieskriving. De er biter av levd liv, og subjektivt fortalt gir de farge til og økt forståelse av utviklingen og tilsvarende profesjon her i landet de siste par generasjonene, særlig innen høgskoleutdanningene. De kom fra 11 av de høgskolene som gikk inn i HiO, og virket siden i 5 av høgskolens 7 avdelinger. De har vært bærere av en utdanningsforståelse som legger vekt på praksis og handlingskompetanse sammen med teorien.

Det er altså historie også i historiene.

Og ofte vil man oppdage at disse beretningene – direkte eller indirekte – inneholder en kommentar til nåtiden, Gode fortellinger gjør gjerne det.

Vi takker Tordis Irene Fosse og Kristin Larsen for vesentlige bidrag til gjennomføringen av kurs og rapport. Største takken går likevel til de som har deltatt og skrevet, - og til Høgskolen i Oslo, ved høgskoledirektør Åsulv Frøysnes og seniorrådgiver Thor Skott Hansen, som helhjertet har støttet alle faser av arbeidet, og stått for den helt nødvendige økonomiske og administrative innsats..

Oslo, 15. juni 2009

Ole Christian Lagesen
Per Østerud

Innhold

Om, hvorfor, hvordan, hva og hvem	3
Grete Fjeldstad Traaen: 13 år og eldste jente.....	7
Fra oppvekst til yrkesvalg	9
Nina Eitrem Haavie: Det var Ragna som ga retningen	11
Per Østerud: Mitt møte med gagns mennesker	15
Unni Bleken: Barnehjemmet.....	21
Unn Stålsett: Glimt fra min studietid	23
Sigurd Haga: Fra dugnadlandet til teorilandet.....	33
Loddet er kastet	47
Unni Bleken: Annet møte: Min første jobb.....	49
Ingrid Bølset Johannessen: Tone viste veien.....	53
Aase Stabell: Ut vil jeg - ut.....	61
Biter av et yrkesliv	75
Bjørn Riiser: Sosialarbeider i grenseland	77
Brita Nilsson: Glimt fra en psykiatrisk sykepleiers hverdag.....	83
Per Østerud: Bakerst i klassen satt en drømmer	89
Tordis Irene Fosse: Da eg fekk isbjørn i blodet.....	91
Tordis Irene Fosse: Gylne stjerner blinker	95
Ole Christian Lagesen: Da den moderne tid begynte	99
Sigurd Haga: I mulighetens perspektiv.....	103
Levd yrkesliv	107
Asfrid Lønstad: Det var da det – og nå.....	109
Thor Skott Hansen: Min faglige reise ble til ved tilfeldigheter.....	119
Astrid Haavardsholm: Musikken ble mitt liv og mitt yrke	133
Litt administrativ høgskolehistorie	149
Marie Borge Refsum: Samling i sentrum. Fra RHOA til HiO.....	151
Fortellingen: livets subjektive virkelighet	165
Bjørn Riiser: Skutt blir den..	167
Ingrid Bølset Johannessen: Første dag på skolen	169
Ole Christian Lagesen: Arrestert i Alabama.....	171
Per Østerud: Stallkaren	175

Grete Fjeldstad Traaen: 13 år og eldste jente

Mor er gått til sengs.

Etter fleire vekke med blødning kunne ho ikkje stå på beina lenger.

Ho spør etter meg, eldstejenta.

No treng ho hjelp tel det meste.

En dag når ingen ser meg tar eg blodklæan med til elva.

Vi vaska der sommarstid.

Mens klæan lå i bløt fyrte eg opp under grua.

Det sku kokes.

Da eg slo ut bløtleggingsvannet blei elva mørkerød

og eg tenkte: "No dør ho mor."

Eg var 13 år og hadde sju yngre søsken, en eldre bror.

En dag forstod vi at sengeleie ikkje nytta.

Ho måtte ha hjelp.

16 mil til Narvik sykehus; ferge og bil. På veien blei vi stoppa i Spansdalen.

Fem fulle menn sperra veien. I veikanten satt en kvinne.

Etter hvert laga de ei luke så bilen kunne passere.

Sjåføren var da blitt harm. Han rulla ned ruta og skulle til å sei nokke

da kvinnas stemme skar gjennom lufta: "Kjør for Faen" Da visste eg at

kvinnfolk kunne banne.

På sykehuset blei vi møtt av en høyreist, vakker sykepleier. Ho tok mor med seg og sa til meg: "dettan ska gå bra".

Da visste eg ka eg skulle bli !

Grete Fjeldstad Traaen er født 1940 i Sjøvegan, Troms. Er sykepleier med embedseksamen i sykepleievitenskap, UiO. Har spesialutdanning som helsesøster med erfaring fra foreldre/barn og ungdom, med forebygging i fokus. Fullførte nå en undersøkelse blant eldre over temaet: "Vi må bevege oss for å overleve."

Fra oppvekst til yrkesvalg

Nina Eitrem Haavie: Det var Ragna som ga retningen

Valget

Ragna var mors nære venninne, enke med ansvaret for tre barn, og fysioterapeut. Hennes historier fra sykehuset om møter med mennesker, fasinerte en tenåring. Ragnas mann, Eirik, hadde vært lærer på Nansenskolen (Norsk humanistisk akademi), en annerledes folkehøyskole. Ragna ble min rollemodell i oppveksten. Når folk spurte hva jeg skulle bli var svaret enkelt, det var fysioterapeut jeg ville bli. Men først et år på Nansenskolen. Det ble møtet med litteratur, poesi, filosofi og kulturhistorie. Ikke bare teoretisk gjennom bøkene, men også i møter med personene, kultureliten i Norge på 60-tallet. Det var friske diskusjoner og gode samtaler med medelever og lærere. Jeg opplevde for første gang i skolesammenheng, ikke å bli vurdert ut fra karakterer, men hvordan jeg var som menneske. En ny og uvant målestokk.

Da vi avsluttet Nansenskolen i 1964 var det mange av oss jentene som ville bli hjelpere i Helse-Norge. Guttene hadde andre planer. Jeg hadde beholdt drømmen om å bli fysioterapeut, men det var vanskelig å komme inn på studiet. Andre yrker måtte også vurderes.

Året er 1965, det er sommer og varmt i Trondheim.

Ilen apotek ligger nede ved Trondheimsfjorden med utsikt mot Munkholmen i en gammel gård. De mørke lokalene er svale med lukt av kamfer og kreosot. Mørk mahogni overalt, og bak skanken hyller med slepne grønne flasker med navn som *Aqva aromatica*, *Tinctura aurantii dulcis*, *Mixtura chlorali*. Under hyllene er det en rekke skuffer med hvite skilt. *Pulvis bismuthi antacidus* og *Vaselinum balsami peruviani*. Navn med rytme som pirrer nysgjerrigheten.

Det er en egen atmosfære i apoteket, stille og litt høytidelig. Alvorlige, lavmelte kvinner i hvite frakker ekspederer. Lengre bak i lokalet veies pulver opp i en vekt med to små skåler. Deretter helles pulveret over på ark og over i små sammenbrettede hvite konvolutter.

Jeg har tatt sommerjobb for å finne ut av hva en reseptar gjør. Det er første arbeidsdag bak skranken. Jeg får hvit frakk og blir som de andre alvorlige hvitkledde kvinnene. Apotekeren kaller meg frøken, man er Dis. "Ja frøken Eitrem, det var godt De kom, for her trenger vi noen ekstra hender. Laboranten er syk og vi mangler en assistent. Nå har vi riktig nok en dyktig provisor her og to reseptarer. Så det er reseptar De vil utdanne dem til? Ikke til provisor, da?" Jeg tenker, hun vet jo ikke at det er fysioterapeut jeg vil bli. Apotekeren ser på meg og sier "De vet det kanskje ikke, men det er stor forskjell i status, på de to yrkene. I det praktiske arbeidet på apotek, gjør de riktignok stort sett det samme, men som reseptar kan De aldri bli

apoteker.” Jeg husker plutselig Inger Hagerups barnerim om min onkel triller piller på byens apotek, han er så trist og blek og langt fra fysioterapeutenes hverdag. Apotekeren tar meg med bak i lokalet og forklarer ”Her har vi laboratoriet. Alle tablettene lages her, det støpes stikkpiller og lages injeksjonsmedisin og øyedråper, tinkturer og miksturer, infuser og dekokter. Tran tapper vi også, likeledes sprit som går i store mengder til våre faste leger og veterinærer. Fortsatt er det noen gamle leger som ønsker piller så dem triller vi.” Hun fortsetter sin orientering ”Vi har også nattevakt i perioder. Da stenger vi av lokalet og ekspederer gjennom denne lille luken der borte. Som De sikkert skjønner er det mange og varierte oppgaver på et apotek og farmasøytene har et stort ansvar. Tar De feil stoff frøken Eitrem, eller gjør en regnefeil, ja da kan det føre til den sikre dør for pasienten. Men det er jo et spennende og interessant yrke. Aldri et kjedelig øyeblikk. Skal De bli reseptar frøken Eitrem, er det viktig at De kjenner til alle arbeidsoppgavene i apoteket, derfor tenkte jeg De kunne begynne med salvefylling.”

En stor stålmorter med gråpapir over, inneholder 20 kilo salve som skal over i små runde esker med blå skrift: Borglyserinlanolin barnesalve. Fra min plass i resepturen har jeg utsikt til kunder som kommer og går.

Salven ser ut som eggedosis, og lukter som roser. Men himmel og hav for en porsjon! Det må være minst en måneds arbeid. Jeg blir vist hvordan jeg skal fylle eskene, først litt salve på en spatel, så fylle ute i kantene, ellers blir det tomrom og da snytes kunden. Så fylles resten opp og til sist skapes det overflødig av slik at det blir en jevn flate. Ingen ujevnheter her nei, ikke noe søl på kantene. Så legges folie over og lokket kan settes på. Klar til neste eske. Så enkelt for den som har håndlaget, så trøblete for den som er ny, klam i hendene og svett i sommervarmen.

Gjennom vinduet ser jeg ut på hvite seil og en sol glitrende fjord. Er dette min fremtidige rolle som hjelper i Helse-Norge? Er reseptaryrket egentlig noe for meg? Hva med idealene fra Nansenskolen?

Da høsten kom og sommerjobben var over, tok jeg i mot studieplassen på Reseptarskolen. Men det var egentlig Ragna som avgjorde mitt valg. Enken som hadde et yrke, kunne forsørge sine barn, klarte seg selv og fylte en oppgave som skulle gjøres. I dag tenker jeg at det viktige er ikke hva du utdanner deg til, men hva du gjør ut av den utdanningen du har i bunnen og griper de mulighetene du får. Jeg fikk spennende arbeidsoppgaver i ulike typer apotek, ble opptatt av fagpolitiske spørsmål, tok hovedfag og fikk gleden av å arbeide mange år som lærer og pedagog med utdanningsspørsmål.

Nina Eitrem Haavie, født 1942 i Bærum. Utdannet reseptar i 1968 og har arbeidet på ulike typer apotek fra nord til sør. Etter et års vikariat på Reseptarhøgskolen, studier i sosialpedagogikk ved UiO. Hovedfag i yrkespedagogikk. Pedagogisk konsulent i Farmasøytisk etterutdanning. I 1990 tilbake til reseptarutdanningen med faget samfunnsfarmasi. Fra 2000-2006 koordinator for tverrfaglige studier for 8 helsefagutdanninger. I dag prosjektleder for å dokumentere reseptarutdanningens historie.

Per Østerud: Mitt møte med gagns mennesker

Denne fortellingen om mennesker som har betydd mye for meg og mine valg gjennom livet ble til i forbindelse med et seminar på Høgskolen i Oslo, høsten 2008.

Fortellingen begynner slik: ”Etterpå, så skjønner du at allting hadde hendt deg før du var ti år ... Sea hender det bare oppatt.” Det er den kloke gårdskaren Embret som sier dette til unggutten Anders, i Sigurd Hoels roman ”Veien til verdens ende”. Dette tilbakeskuende perspektivet på tilværelsen og forståelsen av livet, har brent seg fast i meg, preget min fortelling om meg sjøl, også når denne fortellingen endres i møter med andre og deres fortellinger. Det er bondegutten fra Nes på Romerike som er blitt værende i meg, men også heftet til meg som kjennemerke. ”Nei, steike er det ikke bondegutten”, ropte Henry Valen da han fikk se meg på et julebord i Damm forlag for ikke så lenge siden. Vi hadde ikke truffet hverandre på mange år.

Avgjørende møter med gagns mennesker er knyttet til steder jeg har vært. Mitt viktigste sted er gården hjemme. Et sted og en virksomhet med mange mennesker, mange varierte aktiviteter, utstrakt arbeidsfelleskap, stor avhengighet og samhold, men også gruppeinteresser, rivaliseringer og motsetninger. Et spennende lite samfunn som ga grobunn for et rikt liv, og en oppvekst som jeg tenker tilbake på med både glede og takknemmelighet.

Fire mennesker kom til å stå sentralt. Mor og far selvfølgelig, og bestemor. Men også han Kal, gårdskar hos oss i min barndom og tidlig ungdom. En nevenyttig, altnulig-mann som kunne det meste om gammeldags gårdsdrift. Kjente jordene hjemme, visste hvor vi skulle så først og hvordan det burde gjødsles i forhold til jordsmonnet. Han hadde håndlag med dyr, snakket med dem og virket som dyrlege i krisesituasjoner. Dessuten skodde han hestene, smidde og snekret til husbehov. Jeg var mye sammen med Kal. Likte det, lærte mye og ble etter hvert en slags høyre hånd og noe privilegert med hensyn til oppgaver på gården. Når de andre lukte turnips - drittarbeid med lav status - , var jeg sammen med Kal og utførte forefallende arbeid, for eksempel skiftet planker i spilltauene i stallen. Men samtidig gikk jeg på skole eller lå ved Universitetet om vinteren, som det het hjemme, og var ikke alltid like beredt på gårdsarbeidet. En gang sa Kal: ”Det er ille Per, at du har lesi så mye at du itte skjønner detta.”

Far var sjef med naturlig autoritet og stor respekt, ikke minst på grunn av sin redelighet og store arbeidskraft. Far og Kal kom godt overens, men far hadde ”lesi mye”. Han ble også mer og mer skolemann, bare enkelte ganger var han med i slåttonna. ”I dag har vi fått med han med kontorgaffelen”, sa Kal.

Østlandsgårder av vår type kunne denne tida lett bli lukkede, sjølbetalte samfunn.

Slik ble det ikke hjemme. Fars engasjement og krefter rakk langt utenfor gården. 1939/40 ble folkehøgskolen på Jessheim bygd med far som leder av byggekomiteen. Jeg var 12 år og en god del med til Jessheim under denne prosessen. Som ungdom like etter krigen, ble jeg også kjent med dette folkehøgskolemiljøet. Romerike folkehøgskole fikk i denne tida noe av sitt særpreg med stor vekt på sang, musikk og idrett. Skolen var ikke lengre hjemmefra enn at jeg kunne sykle eller løpe for å delta i noe av det sosiale livet på skolen, enkelte fester og idrettsaktiviteter.

Far var aktiv idrettsmann og ikke minst administrator. Dette gav impuls til stor idrettsaktivitet. Det ble spilt mye fotball på gårdsplassen hjemme og på løkker rundt om. Vi bygde hoppbakke i kalveløkka med stillas fra lysthuset i hagen vår. Krittisk punkt 20 meter. I krigsårene ble Østerudbakken en møteplass i vinterhalvåret. I helgene kom barn og ungdom fra andre skolekretser for å hoppe.

Bestemor Helga var en annen markant skikkelse på gården. Hun hadde fellestrekk både med sin sønn – selvfølgelig - og med Kal. Helga var arbeidsom, sterk, stri og pen som min far, men hun var også nevenyttig og trudde seg til det meste når det gjaldt praktisk arbeid. Helga hadde egen redskapskasse: Sag, hammer, hoggjern, tenger, loddebolt, syl, "bekkatråd", spiker og skruer. Hun loddet kjeler, satte nytt trekk på stoler og sydde min første strekkbukse. Og så hadde hun sitt eget domene på gården: Den store hagen. Det var en klok ordning.

Kal, far og Helga hadde stor innflytelse på meg i min opp vekst. Men min mor var tilstedeværende på en annen måte. Mor var alltid der, og for oss. Hun var hjemmets kvinne, og hjemmet var hennes domene og stolthet. Hun holdt et åpent hus. Som barn og ungdom dro vi hjem folk seint og tidlig. Mor kom nærmere mine venner enn de andre. Hun var sammen med oss, spiste med oss, hørte på oss og snakket med oss på en måte som for meg virket uvanlig når jeg tenker på møter mellom barn, ungdom og voksne. Dette er vanskelig å sette ord på, men det har selvfølgelig sammenheng med hennes situasjonsbetingede trygghet og ro, grunnleggende tillit og varme.

Den slentrende og underfundige lyrikeren Arild Nyquist har skrevet et dikt om sin mor og far. Jeg tror kanskje det het øl og akevitt. Tittelen kan i det hele tatt ikke assosieres med min mor og far. Men den siste strofen treffer. Den var omtrent slik: Hos oss bestemte far alt, men over samvittigheten var det mor som bestemte.

Jeg gikk på 4-delt skole, annenhver dag i 7 år. Det var 6 kilometer, til fots, med sykkel, ski eller spark. I disse årene hadde jeg bare to lærere, en i småskolen og en i storskolen. Jeg husker dem godt, Petra Edvinsen og Olaus Landås. De var nok gagns mennesker på sin måte. Ganske godt likt, men ingen av dem ble særlig synlige ut over det å forvalte en tradisjonell lærerrolle. De markerte seg heller ikke i lokalmiljøet. Alf Prøysen har sagt i en av sine skisser at "det var intno på skulen som paste inn i hårdagen i Prøysenstugun". Jeg kjenner meg igjen i dette. Likevel likte jeg skolen. Den

åpnet for et ganske sammensveiset barne- og lekemiljø, etter hvert også idrettsmiljø. Far hjalp oss med å stifte Greni guttlag. Laget ble ganske fort oppløst, men løkkefotballen holdt seg i årevis.

Læreren i mitt liv het Finn Ellingsen. Jeg hadde han i norsk, samfunnslære og kristendomskunnskap på Vahl videregående skole, Oslo Øst. Før Vahl gikk jeg 2-årig realskole på Årnes, en svært tradisjonell lekse, høre og prøve skole. Dyktige nok lærere, men varig spor i meg satte de ikke. Finn Ellingsen møtte jeg som en helt annen lærertype enn de jeg hadde truffet før. Han stod fram som et kraftfelt i klassen. Han var lærd, både teolog og filolog. En person som iscenesatte seg sjøl gjennom undervisningen. Han var en glimrende forteller, som også satte oss på sporet til det å lese tekster utenfor lærebøkene og introduserte oss til studier i felten. For meg ble han først og fremst en døråpner til litteraturen. Det var Finn Ellingsen som gjorde meg oppmerksom på "Veien til verdens ende". Jeg fikk oppgaven å finne ut hvilken betydning gårdskaren og vismannen Embret hadde hatt for Anders gjennom oppveksten. Det var en annen tilnærming til skolearbeid enn jeg var vant til. Mer studium enn skole. I forbindelse med oppgaveskriving fikk vi også en innføring i tolknings- og presiseringslære, lenge før jeg hadde hørt om Elementærlogiske emner av Arne Næss. Og så lærte vi hvordan en skulle gå igjennom ei dør. Den skulle passeres som om det ikke var noen dør der. Rett fram og ledig.

Jeg fant meg vel til rette i Oslo i gymnasietida. Mye nytt og spennende for bondegutten. Regelmessig skoleteater i Finn Ellingsens stramme regi. Skolefotballaget på Vahl videregående var langt bedre enn noe lag jeg hadde spilt på tidligere. Men ikke minst det å bli medlem i BUL- bondeungdomslaget- var utfordrende og stimulerende. Spesielt skigruppa fikk stor betydning. I vinterhalvåret var det samvær på lagsrommet hver mandag. Samtalen dreide seg stort sett om helgas konkurranser. Vi kunne nok være en 30/40 stykker som deltok rundt om i landet. Jeg fikk mange venner. En av dem het Steingrim Eiklid. Han ville skaffe meg et skistipend til Montana State University. Den gangen var det mange gode hoppere og alpinister som dro til USA, deltok på Universitetslaget og tok utdanning. Men far syntes ikke noe om denne ordningen og var nølende til å gi den garantien som var nødvendig for å få visum. Han ble heller ikke presset. Steingrim likte ikke min avgjørelse. Jeg kan huske han sa omtrent dette: "Nå må du finne ut hvor mye du vil satse på idretten, og så må du bestemme deg for hva du vil satse på, ellers blir du god i alt og ikke noe tuss i noe." Det var ganske treffende sagt. Slik ble det. Jeg har alltid satset bredt. Det har hatt sin pris.

Bredsesatsingen førte til at jeg begynte på Nansenskolen. Kanskje det aller beste året jeg har hatt som student. Det tette samværet, de heftige diskusjonene, samtalene og dialogene med lærere og gjesteforelesere, de spennende kommentarene og innfallene under det som vi kalt "sofaismen" – ettermiddagskaffen i de to salongene. Dette var noe nytt, en impuls som jeg aldri har gitt slipp på.

Den som formet dette miljøet var først og fremst rektor Hallvard Grude Forfang. En høyreist, uhøytidelig skikkelse, med en muntlig og ledig samværform. En dialogens mester, som hørte på oss og fikk oss i tale. En gave for den som vil lære andre noe. Hallvard var filolog og historiker av legning. Han hadde et sterkt personlig forhold til folkekunst og vår nasjonale litteratur. Gjennom sitt sterke engasjement, lydhøre og åpne vesen forvaltet han folkehøgskoletradisjonen så vel som den folkelige dannelsen på en fremragende måte.

Hjalmar Hegge het en av hjelpelærerne. Han var nyutdannet økonom fra handelshøgskolen i Bergen. Litt eldre enn de fleste studentene og et bindeledd mellom oss, lærerne og gjesteforeleserne. Belest, sylskarp, analytisk, kritisk og polemisk, men lite selvhøytidelig og svært hjelpsom. En god venn. Han foreleste i filosofi og idehistorie. For en del av oss ble Hjalmar Hegge døråpner til filosofisk tenkning. Hvis det går an å si at dannelse er det du sitter igjen med etter at du har glemt det du har lest, har jeg en følelse av å ha fått en form for filosofisk dannelse. Men jeg består nok ingen PISA-test.

Hjalmar Hegge var ved Filosofisk institutt da jeg begynte med historie ved Universitetet i Oslo. Det ble ny studiegruppe i filosofi med noen få medlemmer fra Nansenskolen. Vi traff hverandre hver 14. dag i flere år. Som oftest hjemme hos Anne Ma og Hjalmar. De bodde i en liten kjellerleilighet hos Dan Lindholm, rektor på Steinerskolen. Denne koblinga førte til at jeg også har lest en del antroposofi: I tillegg til Rudolf Steiner blant andre Alf Larsen, Aasmund Brynildsen, Andre Bjerke og Jens Bjørneboe. Dessuten ble jeg kjent med tidsskriftene Janus og Spektrum og vanket noe i antroposofiske kretser.

Jeg vil karakterisere meg sjøl som en noe flakkende student. Det var så mye jeg skulle være med på, mange miljøer der jeg hadde tilhørighet. Dessuten skulle jeg trene, sommer, høst, vinter og vår. I forskjellige idretter. Fordi det var vanskelig å gi slipp på noe. Jeg var imidlertid en ivrig gjest på forelesningene. Det var flere glitrende forelesere. Skulle jeg nevne et par, måtte det være A. H. Winsnes forelesninger over tankeretninger i vår tid, og Sverre Steens fortellinger om Norges tilblivelse.

Pedagogisk institutt var et lite miljø i en leilighet i Eilert Sundts gate. På en måte kunne det minne om Nansenskolen. Studiesituasjonen førte oss nærmere hverandre. Det var lettere å se den andre og bli sett sjøl. Jeg trivdes godt, og knyttet vennskap som har holdt seg fram til i dag. Det er nærliggende å nevne Unn Stålsett. Våre veier har krysset hverandre gjennom et langt liv i lærerutdanninga.

Jeg var opptatt av skolen og fast bestemt på å studere pedagogikk. Nansenskoleoppholdet hadde satt meg på sporet. Men studiet skuffet meg. Det var mye behavioristisk orientert psykologi. Først da jeg fulgte forlesninger i norsk skolehistorie og pedagogisk idehistorie, følte jeg meg mer hjemme. Men det personlige møtet med kollegiet uteble. Det har nok noe sammenheng med at jeg ikke var

tydelig nok sjøl i denne perioden.

Men dette endret seg. Jeg begynner på pedagogisk seminar og får praksis på Oslo lærerskole. Nå er jeg 28 og skal ha klasser i norsk, historie og pedagogikk. Mange lærerstudenter var på min alder, noen var eldre. Olav Vesaas, Alfred Oftedal Telhaug og Erling Lars Dahle var blant studentene. Rektor Andreas Schanke og Trygve Bull ble mine veiledere. Svært forskjellige, men jeg kom godt ut av det med dem begge. Schanke ble senere min rektor gjennom en årrekke i lærerhøgskolen, samarbeidspartner og venn. Trygve Bull åpnet veien for meg inn i lærerutdanninga.

På denne tida var Olav Sundet, kjent skolemann, rektor på Pedagogisk Seminar. Han kom på inspeksjon og skulle sammen med Trygve Bull vurdere min innsats. Trygve Bull hadde en lærerprofil som tiltalte meg. Det var den frie, engasjerte klassesamtalen. Lot seg ikke kopiere. Jeg måtte finne min form. Så kom inspektør Olav Sundet overraskende, men jeg var godt forberedt, og studentene skjerpet seg. Etterpå var det samtale og kritikk av timen. Sundet var fornøyd, men han hadde ønsket at studenten var i besittelse av noe mer pondus. Bull gapskrattet. Sundet ble sprut rød, og den videre samtalen avsluttet. Jeg har hørt at Bull refererte episoden på lærerværelset. Om våren kom Trygve Bull inn som fast møtende varamann på Stortinget, og jeg ble engasjert som vikar. Løpet var lagt.

Denne fortellingen slutter egentlig her. Det har blitt over 50 år i høgskolen, vesentlig knyttet til lærerutdanning. Rike år sammen med gagns mennesker. Mange av dem er fortsatt rundt meg til daglig, både i fagfellesskap og vennskap. Men det må bli en annen fortelling. Jeg skal slutte med et par erfaringer som ligger litt utenfor, eller på siden av lærerutdanninga og høgskolemiljøet.

Noen år var jeg i Forsøksrådet for skoleverket. Der møtte jeg realisten og skolepolitikeren Hjalmar Seim, en sjarmerende, veltalende, pragmatisk og klok skoleleder. Med en lederstil og tillit til sine medarbeidere som virket både samlende og stimulerende. Jeg var ung og uerfaren med saksbehandling og kjente ikke departementale rutiner. En dag fikk jeg en telefon fra KUD (høyeste hold, Randi Sæland) som etterlyste et journalnummer. Tonen var skarp. Jeg fant det klokt å informere Hjalmar Seim om tabben. Da han hadde hørt historien, lente han seg til bake i stolen og sang følgende refreng fra en revyvisse: "En tabbe hver eneste dag, heia gamle Norge". Hjalmar Seim er blitt stående som et sentralt lederideal for meg.

Det kan være at kvinnene og det musiske ikke er kommet sterkt nok fram i denne fortellingen. Uten denne siden ved tilværelsen hadde ikke jeg vært her i dag.

Jeg skal avslutte med et dikt av Helge Torvund, dikter og psykolog. Siste bok er anmeldt av Finn Skårderud i Morgenbladet nylig under tittelen "Tilstedeværelse".

Diktet er til dere alle, men først og fremst til Kari, som har bidratt til å opprettholde det lekende i meg.

Korleis vil du ha det nå?
Å, eg vil ha det dansande
Eg vil ha dei djupe dunk av bass
Inn i kroppen i hjarne og hjarta
Eg vil ha dei djupe dunk av bass
Og dei lange fletteband av fiolin
Og munnspelet sin blåe vind
Eg vil ha det dansande
Med djupe dunk av bass
Og smygande blanke tonar
Som dreg i meg og får meg opp
Inn i musikken inn i dansen
Røre meg over golvflata
Ha det dansande dansande

Per Østerud er født 1928 i Nes på Romerike. Cand.philol., l.amanuensis i pedagogikk og har undervisningserfaring først og fremst fra Hamar lærerhøgskole. Har vært leder av Forsøksrådet for skoleverket, rektor ved Sagene lærerskole, ved den sammenslåtte høgskolen Oslo/Sagene og seniorrådgiver ved Høgskolen i Oslo. Dessuten har han vært redaktør av Norsk Pedagogisk Tidsskrift og bidragsyter i bøker og tidsskrifter.

Unni Bleken: Barnehjemmet

Januar 1950 – vinter i Trondhjem

Fra den brede fjorden feier en iskald vind inn over IIsvikøra og opp det islagte Stenberget. En kjempeskli midt i byen. På toppen av sklia ligger Finnes barnehjem. Et lite barnehjem som holder til i en stor enebolig. En kristelig stiftelse eier og driver barnehjemmet. Bestyrerinnen er en verdig dame i 50-årene, respektert og kjent i dette miljøet. Hit kommer tre ferske elever fra Menighetspleienes barnevernsinstitutt for å ha en kort praksisperiode, den første praksis etter et halvt introduksjonsår med skoleundervisning.

Jeg har aldri glemt Raymond

Når de andre barna har jobbet seg opp Stenberget fra Ila skole, er ikke Raymond med. Det er han aldri. Raymond går i 1. klasse. Langt om lenge kommer han sigende inn i yttergangen, duknakket og taus. Mistenkelige dufter brer seg. "Raymond, har du bærsja på dæ i dag igjen! Du veit koss det går!!" Den voksne står truende og venter i gangen. Raymond veit. Han pusler klærne av seg, og går taus ned i den kalde vaskekjelleren for å spyle det verste ut av klærne med kaldt vann, før det går i klesvasken. "Og når du kjæm opp, så e' det rætt te sængs!" Ingen middag med de andre barna i dag heller.

Barnehjemmet har sitt hierarki. Helt på bunnen er *tyskerungan*. Det er fire av dem. De tre er brødre og holder sammen i tykt og tynt. De nøler ikke med å slå fra seg om nødvendig. Raymond er den fjerde.

Når alle er ferdige med middagen, har jeg som fast oppdrag å gå opp til ham med mat, og sitte der til han har spist opp. Sånn ble jeg kjent med Raymond.

Hvor kommer Raymond fra? Han er tydelig en fremmed og ensom blant de andre barna. Han snakker kav nordlandsdialekt. Hvor var han før han kom til barnehjemmet? Raymond begynner å fortelle litt etter hvert. Om hain bæstefar og ho bæstemor, de som bor ved sjøen et sted oppe i Lofoten. Der er det et hus med bæstemor. Og en robåt som bæstefar og Raymond bruker når de drar ut på fjorden og fisker. Men det aller beste er katta. Ho bæstemor har ei katte, ei helt særskilt fin katte, som er Raymonds beste venn. Raymond savner så katta og bæstefar og bæstemor. Men til sommeren, da skal han få besøke dem. Raymond stråler ved tanken. Hver dag når jeg kommer opp med middagsmaten får høre jeg fortellingene fra paradisetts hage i Lofoten.

Elevene ble bare en måned på barnehjemmet. Jeg vet ikke hvordan det gikk med Raymond. Jeg håper inderlig at han greide seg gjennom barndommen med livsmotet i behold.

Men hvordan kunne Raymond fra Lofoten ha havnet på toppen av Stenberget? Han som så klart eide to gamle mennesker i Lofoten som var glad i ham og hadde tatt seg av ham fra han var helt liten? Jeg spurte ikke, og Raymond hadde nok heller ikke kunnet svare meg.

Mange år var gått før jeg kom på sporet av en mulig forklaring: Etter krigen sto det norske samfunnet overfor et svært opprydningsarbeid. En av de tingene man måtte ta seg av, var det ikke ubetydelige antall barn de tyske soldatene hadde etterlatt seg i landet. Som regel vokste vel barna opp hos moren eller hennes familie. En del av disse barna ble fjernet fra oppveksthjemmet av norske myndigheter etter krigen. Begrunnelsen var at hjem som hadde oppdradd en "tyskertøs", var så dårlige at de ikke burde få ta hånd om barn mer. Var Raymond en av dem? Ble bæstefar og bæstemor ofre for en nasjonal rengjøringsaksjon? Jeg vet ikke, og kommer aldri til å få vite det.

Unni Bleken er født 1929 i Trondheim. Førskolelærerutdanning Dronning Mauds Minne, Trondheim 1949-51. Arbeid som førskolelærer i Oslo kommunes daginstitusjoner 1951-56 og 1965-70. Lærer i pedagogisk teori og praksis, lektor i pedagogikk ved Barnevernsakademiet i Oslo 1970-83; rektor samme sted fra 1983 til pensjon 1994. Tillitsverv innenfor førskolelærernes organisasjoner, deltaker i en rekke råd og utvalg innenfor eget fagområde, leder for utvalget som utarbeidet Rammeplan for barnehagen 1996, utstrakt skribent- og foredragsvirksomhet. Stadig interessert borger.

Unn Stålsett: Glimt fra min studietid

Det dryppet fra taket. Ikke alltid. Men slik var det den spesielle høsten 1953 på Pedagogisk Institutt. Universitetet hadde plassmangel, og flere av de yngre instituttene var plassert rundt i gamle leiligheter i byen. Vi som studerte pedagogikk, holdt til i Eilert Sundtsgate 40 i en gammel leiegård. Det var i øverste etasje. Under oss var Pedagogisk Seminar. Der regjerte Herman Ruge. Han som skrev om den norske skoles historie, boken vi pugget. Han imponerte meg med sin spørreteknikk til eksamen. Han fikk ut av meg kunnskaper jeg ikke ante at jeg var i besittelse av.

Når det var ekstra kaldt, fyrte vi i en vedovn. Rommene var små og mørke. Bord med plass til 5 – 6 personer stod ved veggen og midt på gulvet. Men vi var ikke så mange. Noen hovedfagsstudenter hadde et litt større rom. Det viktigste var imidlertid kjøkkenet. Det var der altting skjedde. Der lot Mosse Jørgensen sin stemme høres! Den gang også! Hun kom springende fra leiegården tvers over gaten hvor hun bodde med sin arkitektmann og mindreårige barn. Jeg sier ”springende”, for det var slik jeg opplevde henne. Alltid i farten. Ivrig og diskuterende.

Jeg møtte fram tidlig om morgenen mellom klokken 7.00 og 8.00, og forlot ikke åstedet før om kvelden ca. klokken 19.00. Det utgjorde 12 timers studietid pr. dag. Men over halvparten av den tiden befant vi oss på kjøkkenet. Der foregikk alle diskusjonene, alle de faglige drøftingene. Det var der den virkelige læring foregikk. Den andre halvdel av tiden ble delt mellom lesning og forelesninger. Forelesningene foregikk på Halling skole, huset ovenfor U11, (Uranienborgveien 11) hvor vi ofte spiste middag for kr. 3.50. Vi i Eilert Sundtsgate hadde imidlertid et annet yndlingssted hvor vi fikk billig og god middag. Kaféen het Fenich og lå ved siden av Rosenborg kino. Der fortsatte vi diskusjonene. Når jeg gikk alene dit, kunne jeg sitte oppslukt og lese. Mennesker kom og gikk, men jeg lot meg ikke forstyrre.

Økonomien var skral. Det første året jobbet jeg som journalist i ukebladet ”Kristen Ungdom”. (senere kalt ”Familien”). Men jobben krevde mye tid. Skulle jeg studere, måtte jeg velge noe annet. Etter hvert fikk jeg et studielån på kr. 2000. Det skulle vare for to semestre. Lånet varte til omkring mars måned andre semester. Jeg levde fra hånd til munn og tok noen småjobber innimellom. Det gjaldt flere av oss.

På leserommet hadde jeg på meg noen digre grå filttøfler. Det var nok ikke noe vakkert syn. Men det handlet om å holde seg varm. Jeg gikk forbi butikkvinduene og snudde ryggen til for ikke å bli fristet. Jeg hadde ikke råd til å kjøpe pene klær.

Den første hybelen var et pikerom bak kjøkkenet i en leiegård i Fritznersgt. 19 på Frogner. Der var det så vidt plass til en seng med et vaskefat på et stativ ved enden av sengen. Da jeg etter et halvt år fikk hybel på Sogn Studentby, var det som å komme til himmelen. Husleien tror jeg var på 70 kroner måneden.

Etter å ha fullført pedagogikk bifag, flyttet jeg over til en annen gammel leiegård. Den var i Løkkeveien. Der holdt Sosiologisk institutt til. Det var hjemlig der også med et gammelt kjøkken som møteplass. Men miljøet var helt annerledes. Det luktet embedsmannshistorie. Merkelig? Kanskje? Det må ha vært noe med navnene Christie og Aubert som gav meg slike assosiasjoner! Vilhelm Aubert var min foreleser. Jeg tror Nils Christie ble uteksaminert ikke lenge før jeg ankom. Vilhelm Aubert møtte meg med følgende bemerkning: «Hva har du tenkt å ta doktorgraden i?» Som om det skulle være en selvfølge! Rekrutteringen til Pedagogisk institutt besto mye av sønner og døtre fra småbønder og lærere. Mange kom fra Vestlandet. Miljøet ga deg ingen følelse av at du var noe spesielt. Jeg opplevde det mer som en småkårskultur.

På Sosiologisk Institutt, ble jeg konfrontert med bykulturen på Østlandet. Men selvsagt ikke bare det. På den lille lesesalen møtte jeg for første gang Hans Skjervheim, en ekte Vossagutt. Han gikk som regel i brungrå strikket genser og var litt sjenert. Han hadde også tatt pedagogikk som sitt første fag. Hans Skjervheim sammen med Jacob Meløe kom til å bety mye for oss som gikk videre med pedagogikken. Vi slet med å finne ut av studiet og dets mening. Fagmiljøet var vårt første møte med positivismen. Da jeg spurte Nils Christie og de andre som holdt til på Sosiologisk Institutt om hva hadde de tenkt å bruke sosiologien til, svarte de at arbeidsplassene måtte de skape sjøl. Det var en ny og skremmende tanke for oss som var opphengt i at vi måtte satse på noe trygt. Skjønt ikke helt. Jeg hadde droppet vanlig lærerutdanning blant annet fordi jeg syntes studiet ved Universitetet var mye mer spennende og utfordrende. Noen venninner hadde valgt lærerskolen fordi den var kort og kunne lett kombineres med et fremtidig husmoryrke. Jeg skulle ikke bli husmor, men gjerne mor og yrkeskvinne. Det måtte gå an å finne noen som kunne ta seg av husmorjobben. Lønnen min kunne gjerne gå til det, bare jeg fikk jobbe med noe som interesserte meg. Nils Christie var pioneren i studiefaget kriminologi. Pensumet mitt i sosiologi i 1955 omfattet både sosialantropologi og kriminologi. Det var begge områder som senere ble skilt ut som egne fag.

USA-reisen og Fullbright

Jeg må ha lært noe av sosiologistudiet. Høsten 1955 dro jeg til USA med et Fullbrightstipend. Om bord på Stavangerfjord kom jeg i prat med en amerikansk professor fra Arizona. Han forhørte seg om mine kunnskaper og forventninger til USA. Jeg tror han ble imponert. Jeg hadde lest boka "The American Society" av Robin Williams. Han framhevet blant annet at den fremste verdien i USA var "to get along with each other". Boken hadde gitt meg en interessant analyse av det amerikanske samfunnet jeg nå skulle stifte bekjentskap med. Det var nok analysen til Williams som imponerte.

Åse Marie Nettet og Jacob Meløe var om bord på samme båt. Åse Marie var fra Klepp. Vi møttes i det konservative Kristelig Studentlag og i det mer liberale Studenterforbundet og fikk kontakt i vennelag etter amerikareisen. På Klepp diskuterte de etter hennes død om hun skulle hedres med navnet på et torg eller en

gate. Kanskje får hun egen statue? Som forfatter fikk hun ialfall stor og fortjent anerkjennelse.

Møtet med State University of New York, State Teachers College, ble et møte med studenter fra middelklassen i USA og deres form for borgerlighet. Min status ble "special student". Det betød at jeg kunne skalte og valte når det gjaldt undervisningsnivå og lærere. Den dyktigste læreren viste seg å undervise på bachelor nivå og hadde ingen doktorgrad å vise frem. Det ble for øvrig mitt første møte med fordommer overfor europeisk undervisningstradisjon og med "multiple choice" tester. Jeg fikk for eksempel en oppgave som skulle besvares med 200 ord. Det hadde som konsekvens at jeg måtte ordlegge meg relativt abstrakt ved hjelp av begreper som inkluderte flere forhold. Jeg fikk tilbake testen med karakteren B og med kommentaren: "Kom og snakk med meg". Læreren lurte på om jeg hadde forstått hva jeg selv skrev. Han trodde at det var et resultat av en form for utenatføring vi drev på med i Europa. Da han skjønnte at jeg visste hva det jeg skrev innebar, forandret han karakteren til det bedre. En "multiple-choice" test besvarte jeg på følgende måte: "Hvis man med spørsmålet mener dette., så vil svaret være... Eller: hvis man med spørsmålet derimot mener dette., vil svaret bli følgende..". Læreren var oppriktig forbauset over at spørsmålene kunne tolkes så forskjellig.

Utenlandsstudentene klumpet seg sammen og gikk på engelsk-kurs. Jeg menget meg mest mulig med amerikanerne for å utvikle min språkkompetanse og meldte meg på et journalistkurs. Der ble jeg satt til å intervju utenlandsstudentene og presentere dem i College-avisen. På den måten måtte jeg streve med språket både muntlig og skriftlig.

Studieoppholdet gjorde meg voksen. Det var spesielt mine reiser som betød mye. I stedet for å reise til en leir for utenlandsstudenter i juleferien, klarte jeg å komme meg ned til en grandonkel på West Palm Beach, Florida. Barbara Mandell, en av collegeprofessorene hadde sin mor der nede, og jeg fikk være med i bilen. Barbara ble en venn for livet som enda i sitt 85 år besøker meg i Oslo.

Da sommeren kom, dro jeg til Los Angeles på et studentprosjekt ved Southern California University. Jeg lånte penger fra en venninne og fra mitt studiested til reisen dit. Der skulle vi jobbe om dagen og studere og dele erfaringer om kveldene. Det het Student- in- Vocation – Project. Vi reiste rundt for å søke etter jobb. Jeg tilbød både pianoundervisning og hjelp til å strikke, samle inn annonser og bearbeide undersøkelser. Jeg fikk to jobber. Den ene gikk ut på å jobbe i en park med fattige svarte barn og barn som hadde innvandret ulovlig til USA fra Mexico. Prosjektet het "Moving to the West", og handlet om europeernes vandringer vestover fra østkysten og de nye "settlements" i midtstatene og på vestkysten. Damen som sto bak prosjektet hadde to doktorgrader; en i "Religious Education" og en annen i "Social Work" Hun var ansatt i en institusjon som antakelig var privat. Jeg skulle jobbe med en liten gruppe barn hvor oppgaven besto i å skulle illustrere denne vandringen som hjelp til barnas sosialisering inn i det amerikanske samfunnet.

Den andre jobben var i en svensk luthersk kirke med "Daily Vacation Bible School". Den skulle vare i to uker. Men først måtte vi rekruttere barn til skolen. Jeg skulle jobbe med en dame på 80 år. Hun hadde en eldgammel bil som skranglet av gårde. Vi kjørte til fattigstrøkene i Los Angeles, vandret gatelangs og banket på dørene. Når de åpnet opp, fortalte vi hvem vi var og spurte om det var noen barn der som kunne tenke seg å komme til vår bibelskole. I strøket bodde det hvite og svarte side om side. Det var stor stas blant de hvite da de så meg og hørte av min følgesvenn at jeg kom fra Norge og var Fullbrightstudent. Det ga prestisje. Men noen ble rasende da de hørte at også svarte barn var invitert. En gang ble jeg slengt ned trappene. Slik erfarte jeg sannheten fra mine studier om at vi ville finne de største rasefordommene blant de hvite i arbeiderklassen. "Tross alt, vi er da et hakk bedre enn de svarte!" Det handlet om verdighet. Det var noen de var "bedre enn". Rasespørsmålene var særdeles følsomme i USA i 1956.

Vi bodde i et vanlig bolighus på campus og hadde felles husholdning. Jobbene ble fordelt mellom oss. Det var en representant fra hver av statene i USA og vi var tre fra Europa, fra Tyskland, Frankrike og Norge. Om dagene jobbet vi og om kveldene hadde vi ulike tema som ble belyst og drøftet. Det ble en dannelsesreise når det gjaldt innsikt og forståelse for amerikansk studentliv og studier.

Jeg haiket tilbake til New York via San Francisco, tvers over USA. Turen er verdt en artikkel i seg selv. I denne sammenheng vil jeg bare nevne den betydning det hadde for min tro på meg selv, og for tillit til hva jeg kunne klare med hensyn til å ta meg fram i denne verden. Men bortsett fra noen studieturer til England tok det 30 år før jeg fikk se mer av Europa og resten av verden.

Tilbake til pedagogikkstudiet høsten 1956

Pedagogisk Institutt fikk nye lokaler i Wergelandsveien. I dag er det lektorlaget som holder til der. Vi fikk et nytt sted å innta vår lunsj, nemlig på kafeen i Kunsternes Hus som er naboet. Der fortsatte samtalen, denne gangen med Hans Tangerud som jeg delte kontor med. Hans var en systematiker. Jeg husker hans oppsetning av sitt materiale til avhandlingen imponerte meg. Men kanskje ble han litt for opphengt i det, for han fikk problemer med å bli ferdig. Han gjorde senere en stor innsats for et nytt studiested på Lillehammer der han ble den første rektoren ved den nyopprettede distrikthøgskolen. Der kom alternative synspunkter på faget pedagogikk til uttrykk.

Valget av sosiologi støttfag hadde avgjort min vei videre. Jeg skulle ta en magistergrad i pedagogikk. Da kunne jeg jobbe langsiktig og uavhengig, og kunne i større grad selv velge pensum og tid for eksamen. Psykologi ble et naturlig neste valg som støttfag selv om jeg også var fristet av statsvitenskap eller historie. Men det innebar forberedende prøve i latin. Det ga jeg opp selv om de to månedene med latin ga meg en aha - opplevelse av det å studere språk som jeg senere aldri har glemt. Det var språkforsker Knut Kristiansen som foreleste om hvordan språket latin hadde utviklet

seg og hvordan det virket inn på former og bøyninger. Der fikk jeg svar på spørsmål jeg hadde stilt meg på realskolen om bøyninger og andre endringer i tysk grammatikk. Jeg kunne ikke fordra at jeg aldri fikk svar på mine "hvorfor-spørsmål" i tysk timene. I stedet sa min tysklærer: "Nå må du slutte med alle spørsmålene Unn. Du må godta at det bare er slik, og så må du lære det!" Det siste betydde at jeg bare måtte pugge det som var "rett svar".

Denne gang ble det ingen flytting til et psykologisk institutt. Det var forbeholdt psykologistudentene. Vi fikk bare sporadisk kontakt med enkelte av dem. Forelesningene foregikk på Universitetet i sentrum. Vi pedstudenter holdt sammen og samarbeidet. Nils Magnar Grendstad og jeg kollokverte til støttefag. Han strøk til eksamen, men dro likeså godt til USA og tok en doktorgrad i konfluent pedagogikk. Derifra tok han med seg George og Judy Brown til Norge og startet en serie med kurs i gestaltterapi og konfluent pedagogikk som jeg hadde stor glede av. Serien ble populær og han fikk stor anerkjennelse av mange. Men siden metoden konfronterte den enkelte med egne reaksjoner og følelser, kunne den også provosere.

De gode samtalene og læring

Mitt valg av studiet pedagogikk hadde sammenheng med negative erfaringer fra gymnaset. Jeg var nok en "vanskelig" elev. Med mine utidige spørsmål og manglende oppfølging av lærernes anvisninger, irriterte jeg mange av mine gymnaslærere. Anvisningene kunne handle om lekselesing hvor vi oversatte tekst fra norsk til engelsk som deretter skulle læres utenat. Et eksempel var en analyse av Portia og Shylock fra Shakespeares Kjøpmannen i Venedig. Vi satt til og med i klasseværelset til Kiellands lille Marius. Vi ble hørt rekkevis og hadde det - i velkjent stil, moro med hvisking og smugling av huskelapper til hverandre. Det handlet om "rett svar" læring og ikke om utvikling av egen forståelse og resonnement.

Jeg tenkte tidlig at det måtte gå an å finne fram til alternative måter å drive undervisning på. For meg kom det til å handle mye om dialogen. Men samtale kan være så mye, fra uforpliktende konversasjon, fortrolige og faglige samtaler til utdypende og erkjennelsesorienterte samtaler. Jeg var på leting. Derfor var jeg nok en utålmodig og ofte intolerant medstudent. Jeg orket ikke for mye prat for pratens skyld. Den måtte ha en retning.

Men noen samtaler kunne være både fortrolige, faglige og erkjennelsesorienterte på samme tid. Slik var samtalene med Maisen Meyer Det er mange som har minnet meg på bildet av en flokk diskuterende studenter samlet rundt Maisen Meyer vandrende gjennom slottsparken. Vi var på vei fra forelesninger på Halling skole hvor vi lot oss inspirere av Reidar Myhres forelesninger i pedagogisk idehistorie. Maisen Meyer fikk jeg et helt spesielt forhold til. Hun var 10 – 12 år eldre enn meg og tok med seg rike erfaringer som lærer og øvingslærer ved Volda Lærarskole hvor Erling Kristvik var rektor. På tross av aldersforskjell og ulik erfaringsbakgrunn kunne hun stoppe opp og si til meg med forundring i stemmen: "Neimen, tenker du også slik? Jeg trodde jeg var

alene om dette!” Jeg suget til meg hennes analyser fra praksis, og til vår forundring var vi svært samstemte i våre reaksjoner. Hun var sentral i kulturen ved Volda Lærarskole. Hun døde dessverre så alt for tidlig.

Reidar Myhre opplevde jeg som utestengt av professor Johs. Sandven som foreleser i pedagogisk idéhistorie. Begrunnelsen synes å være at Sandven ville ha en elementær innføring i pedagogisk idéhistorie, noe Myhre ikke ble oppfattet å gi. Stillingen ble utlyst og besatt av en lærer som bare gav summariske innføringer i pedagogisk idéhistorie. Dermed hadde vi mistet den jeg opplevde som vår mest inspirerende foreleser. Jeg var formann i studentenes fagutvalg og protesterte. Men formelt hadde alt tilsynelatende gått riktig for seg. Reidar Myhre hadde ikke søkt stillingen. Jeg skrev en artikkel i Pedagogen om saken. Den fikk jeg skjenn for av en medstudent, senere lektor i lærerskolen. Det hadde sammenheng med positivismestriden. Det handlet om synet på hva pedagogikk var eller skulle være. Reidar Myhre trakk inn problemstillinger som fikk oss til å se vårt studium i nytt lys.

De grunnlagsproblemer som Reidar Myhre reiste gjennom sine forelesninger, ble avgjørende for vårt ståsted i studietiden. Vi fikk flere svar på vår streben etter mening i studiet. Reidar Myhre oppfattet jeg som aristokratisk og konservativ på en positiv måte. Gjennom en grundig gjennomgåelse av for eksempel Comenius, Vives, Dilthey, Heidegger, Jaspers, Dewey m.fl.. fikk vi reist de sentrale og grunnleggende spørsmålene. Men vi var også frie til å kunne trekke andre konsekvenser av disse enn dem Myhre selv trakk. Selv tilhørte jeg den politiske venstresiden, og tolket derfor problemstillingene med andre briller.

Studiemiljøet besto av studenter som senere gjorde seg sterkt gjeldende i norsk utdannings- og kulturliv. De var ikke uerfarne da de begynte på faget pedagogikk heller. Svært mange hadde lærerutdanning og praksis bak seg. De endte opp som skoledirektører, rektorer ved lærerutdannings- og førskoleutdanningsinstitusjonene og ble professorer i faget. Videre befolket de ulike råd og utvalg som utredet eller bisto utdanningene slike som Lærerutdanningsrådet, Grunnskolerådet, og Forsøksrådet. Noen kunne jeg følge med via media og i faglitteraturen. Andre ble mine venner for livet. Jeg var blant de yngste og kunne lytte til og lære av mine medstudenters erfaringer og hvilke problemstillinger de var spesielt opptatt av.

Brødrene Reinert og Torstein Harbo avsluttet sine studier det første året jeg var i miljøet. Reinert ble lektor i pedagogikk på Kristiansand Lærarskole og Torstein kom til Oslo Lærarskole. Der gikk han inn i et samarbeid med Reidar Myhre og laget lærebøker i pedagogikk. Vi hadde ikke mye faglitteratur på norsk den gang, så de ble banebrytende i så måte.

Atrid Wathne var full av liv og engasjement og lo ofte og hjertelig. Jeg ser henne for meg der hun satt og fektet med armene i livlige samtaler med Andreas Schanke. Jeg har ikke truffet henne senere i livet, men det gode ryktet lever. Som rektor på Dronning Mauds Minne i Trondheim var hun elsket og aktet. Andreas Schanke traff

jeg ofte senere da han var leder for Lærerutdanningsrådet og rektor ved Hamar Lærerskole.

Rolf Jerpseth og jeg fulgte hverandre gjennom de fleste studieårene. Vi kollokverte den siste våren da vi skulle opp til endelig eksamen.

Alfred Telhaug og Anton Hoem og jeg kollokverte Høigård og Ruges: Den norske skoles historie. Alfred forberedte seg godt. Han pugget rekkene av lover for folkeskolen og høyere skole, så jeg måtte følge opp. Jeg tror jeg kan dem den dag i dag. Anton var mer tilbakelemt. Han var godlynt og tok tilværelsen med et smil. Begge endte opp som anerkjente professorer.

Per Østerud tok pedagogikk hovedfag. Vi fikk ikke så mye kontakt i studiemiljøet, men vi endte opp på samme lærerskoler, sist ved Sagene Lærerskole hvor han ble min rektor.

Samtalene med Per ble etterhvert både fortrolige, faglige og erkjennelsesorienterte. Det samme gjaldt kontakten med Marta Lyngne som gikk over på norsk hovedfag etter pedagogikk bifag. Men hun ble som venninne fortsatt en del av det pedagogiske fagmiljøet. Etter studiet forsvant hun til utlandet hvor hun tilbrakte mange år ved universiteter i Tyskland og Polen der hun underviste i norsk.

Dette studiemiljøet var ressursrikt og spennende. Den tette kontakten på kjøkkenet i Eilert Sundtsgate hadde stor betydning både for vår faglige og personlige utvikling. Det at miljøet var lite og oversiktlig, førte til at kontakten og møtene mellom studentene ble det vesentligste.

Studiemiljøet i Studentbyen på Sogn

Fem studenter delte på fem rom og et lite kjøkken med en kokeplate og et kjøkkenskap hver og dusj og toalett. Det var noe utskiftning av hvem som bodde i rommene, men noen av oss ble nære venner for resten av livet. Jeg fikk tilbake min hybel da jeg kom fra USA. Her møttes vi på tvers av studier og ble kjent med venners venner. Vi var bare ca. 3000 - 4000 studenter ved Universitetet i Oslo den gang, så vi hadde mulighet til å få en viss oversikt.

Sogn Studentby hadde flere peisestuer med tilhørende kjøkken hvor vi kunne arrangere møter, tilstelninger av ulik slag. Slik var det lagt til rette for at vi kunne utvide samværet med andre. Jeg prøvde å få i gang et lite kor, men det varte ikke så lenge. Vi laget fester i leiligheten og dekket bord i hallen.

I leiligheten fikk vi besøk av mange. Blant dem jeg husker best var Ingar Roggen, Jens Christian Hansen, Berthold Grünfeldt og Georg Johannesen og ikke minst Gunnar. Ingar stilte opp og skrev på maskin da jeg skulle holde min magistergradsforelesning. Jens Christian giftet seg med Ragnhild Ullern som bodde i rommet ved siden av. Han

ble siden professor i geografi i Bergen. Georg Johannesen (Gigge) opplevde jeg som en person det var vanskelig å få kontakt med. Han snakket stakkato og nærmest inni seg selv, og virket som han avgrenset seg selv eller avbrøt seg selv hele tiden. Jeg ble forundret da jeg hørte hvilken betydning han senere har fått, spesielt for det nye retorikkstudiet i Bergen. Berthold Grünfeldt (Bertie blant venner) kom imidlertid til å bety mye for meg. Samtalene med ham var utfordrende, eksistensielle og spennende. Vi førte intense samtaler ut fra boken "Fenomenet menneske" av Teilhard de Chardin. Den hører til en av de mest skjellsettende samtaler i mitt liv. Den klargjorde for meg selv hvorfor jeg måtte trekke andre konklusjoner enn dem Bertie gjorde ut fra mitt ståsted og hvor skillelinjene i argumentasjonen gikk når det gjaldt et positivistisk og et kristent-humanistisk ståsted. Slike samtaler førte til at jeg ble opptatt av vitenskapens grunnlagsproblemer.

Gunnar – som senere ble min mann, ble jeg kjent med da jeg hadde min korte visitt innom latinforelesningene. Han bodde i Sogn II. Han og jeg ble enige om å lage noen søndagstreff i en av peisestuenene hvor vi hadde litt servering og tok for oss ulike livssystemer. Det varte to semestre, til høsten 1957. Da var det hans tur til å dra til USA. Han kom tilbake sommeren 1959. Da hadde jeg nettopp tatt min magistergrad. Så ble bryllupet vårt feiret i peisestuen på Sogn. Min mor møtte Gunnar for første gang på bryllupsdagen og falt pladask. "Han ligner på pappa", sa hun. Hun hadde stor beundring for sin far som hadde vært den første stortingsmannen fra Arbeiderpartiet i min hjemby Stavanger i 1905.

Bryllupet ble et helt spesielt studentarrangement. Guttene som delte leilighet med Gunnar spurte om de kunne få lage det som presang. Hans Christian Alsvik (senere kjent som naturreporter i NRK) var sjefskokk. Oppgavene som sjåfør, fotograf, garderobesjef, dekoratør og servitører ble delt mellom de andre i leiligheten. De supplerte med studievenninner og kjærester som medhjelpere. Vi inviterte studiekamerater og venner til en to timers mottakelse med håndmat, et glass vin, konfekt og sigaretter. Etterpå ble det middag til den nærmeste familie.

Venninnene i min leilighet var ikke snauere enn at de ba om å få sy brudekjolen som presang. Det fikk de. Den ble til og med vellykket!

Når jeg ser tilbake på studietiden, er jeg glad for de valg jeg gjorde. Studiestedene var enkle, men spennende. De trange vilkårene sveiset oss sammen som studenter. Mange av studiekameratene bidro til et rikt læringsmiljø. De viktigste veivalg var bevisste valg som var styrt av min interesse for humanistiske fag, samfunn og politikk. I bunnen av det hele lå et kristent- og humanistisk menneskesyn som ble styrket i konfrontasjoner med andre livstolkninger.

Unn Stålsett født 1931 i Stavanger. Magistergrad i pedagogikk med sosiologi og psykologi som støttfag i 1959. I. amanuensis i pedagogikk i lærerutdanningen ved Høgskolen i Oslo før hun gikk av og gikk over til Senter for seniorkompetanse. Har undervist ved flere lærerskoler og skrevet fagbøker og artikler innenfor fagområdet.

Sigurd Haga: Fra dugnadslandet til teorilandet

Refleksjoner i møte med den akademiske verden¹

Natta hadde vært velbrukt. Da eg gikk av toget på Vestbanen en januardag midt på 60-tallet, var det med noen få ting og noen viktige tanker. Det var en ryggsekk med toalettsaker, kniv, skje og gaffel og bøker, og en skipssekk med klær, sko og sengklær rullet rundt en kopp og en tallerken, og Bonnaski med stålkanter. Den andre typen bagasje var mye større, men lett å bære. Den omfatta mine forventninger til universitetet, til det eg var ute etter. Fra min vindusplass i kupeen, mens landskapet suste forbi, hadde eg satt ord på det eg lenge hadde visst. Og da den råkalde Oslolufta slo mot meg i grålysningen, var resultatet av nattas funderinger klar: Hensikten med å studere var å skaffe meg **kunnskaper for å kunne gjennomføre resonnementer** – for å forstå samfunnet og meg sjøl bedre.

Mitt politiske bakgrunnsbilde var prega av lokalsamfunnets dugnadsånd, av etterkrigstidas utviklingstru, av kolonianismens krampetrekninger, de brutale frigjøringskrigene i Algerie og Vietnam, av den voksende borgerrettsbevegelsen i USA og av forholdene i Sør-Afrika. Også på heimebane var det klare tegn til oppbrudd mot vanetenkning, autoritetstru og sentralisering. Gryende EEC-motstand og naturverninteresse. Tenk globalt, handle lokalt. Tal dialekt, skriv nynorsk. Kald krig, atomkrigsfaren og ettervirkningene av sputniksjokket var en paraply over eksistensen. Politisk bevisstgjøring feide bort påstanden om at ideologiene var døde. Behovene for gode motbilder ble stadig tydeligere.

Tankens verksted

Mine forestillinger om universitetet og om de personene eg der ville møte som lærere, var særlig prega av to personer, slik eg hadde møtt dem gjennom radioen, i aviser og i ikke minst i boka om Gandhi, og i Johan Galtungs og Arne Næss' bok om *Gandhis politiske etikk*. Den sosiale etikken de satte ord på, om *fellenskapets rettigheter og plikter*, og innholdet i Gandhis sentrale begrep - *satyagraha* - , stemte ikke godt med de verdiene som oppveksten i dugnadslandet hadde gitt meg. Refleksjonene rundt *satyagraha* løfta forståinga. *Satyagraha* - *Satyagraha*, et ord med sang og meining i: Hold fast på sannheten. Det å overskride fikk et opplevd innhold.

Før eg gikk av toget denne råkalde januardagen, hadde eg gjort unna forberedende prøver i filosofi. Nå var eg klar for mitt første fag. Etter et par netter på campingseng hos moster Borghild i Fagerborggata, og et par uker på madrass i peisestue 13 på Studentbyen på Sogn, fekk eg hybel i et tremanns rom på Uranienborg. Utleieren omtalte det som hospits: Det var høgt under taket, tre jernsenger på rommet og 20 –

¹ Dette er det første av flere essays med fagkritikk, paradigmestridd og faglig demokratiseringsarbeid ved universitetet og høgskolen.

30 personer delte dusj og do. I mars fikk eg svar på min annonse "Hjelp", og flytta til det som vel må ha vært Oslos minste hybel. Men med adgang til bad på torsdager etter kl. 1900, "etter forespørsel". Takhøyden i dette fordums pikerom på Beste Vest var det ikke noe å si på. Den var det dobbelte av lengden. Døra, som kunne åpnes nok til å komme inn, dunket bort i bordet. Senga tok det andre halve rommet, ikke helt fra vegg til vegg, for i sengeenden hang det en minivask på veggen. I denne sov de nederste 16 centimetrene mine de neste tre månedene, før eg etter sommerferien på nytt starta min hybeltilværelse på et tremannsrom. Denne gangen i Pilestredet, men med den store forskjellen at eg nå delte rommet med to ikke-røykende studenter i et ryddig hybelhus.

Pedagogikk, læren om undervisning og oppdragelse, var det faget eg oppsøkte. Det ble en vond opplevelse. De viktige spørsmåla, om fagets verdiforankring og forholdet til praksis, ble ovenfra vennlig avvist med at *dette var et sted for vitenskapelig pedagogikk. Man kan ikke besvare slike spørsmål fra et akademisk kateter.* Det var de vitenskapelige beviste sannheter som skulle læres. Læring betydde å lære pensum, og pensumvalget trengte ingen begrunnelse. Vitenskapelige eksperimenter og statistiske data ga objektiv, målbar kunnskap. Tenking, det å kunne gjennomføre resonnementer for å forstå, lå utenfor det som pedagogikkstudentene skulle bry seg med.

Heldigvis møtte eg Jan, kamerat fra realskolen. Han var ett år foran meg i studieløypa. Statsvitenskap er et kjekt fag, sa Jan.

Forelesningene i statsvitenskap foregikk på Halling skole. Etter å ha prøvesmakt på Jens Christoffersens forelesning, tok eg omgående farvel med den akademiske vitenskapelige kateter-pedagogikken. Kontrasten var enorm. Etter første forelesningen spurte for eksempel Christoffersen om vi, grunnfagsstudentene, syntes at hans framlegging var for ensidig og for prega av hans politiske syn. En appell til å fundere over og finne fram til egne meininger!

Grunnfag tar du fint på ett semester, sa Jan. Meld deg opp til eksamen. Du skal få studieplanen av meg.

Studentsamfunnet, min andre nye læringsarena, var både et faglig og et politisk verksted, før ml-erne gjorde det uinteressant. Som ny student havna eg midt oppe i den intense positivismedebatten, den vitenskapsteoretiske debatten om faga og forskingas teoretiske grunnlag. Særlig for humaniora og samfunnsfaga som hadde kopiert forskingsidealet og studieformen til de moderne, eksakte naturvitenskapene, var dette en viktig debatt. Positivismedebatten, denne intellektuelle ryddesjauen, var en sann svir for en søkende sjel. *Observere -, måle-, kvantifisere-, predikere- og kontrollere-modellen* var ikke den eneste. Det fantes en alternativ tilnærming til menneske- og samfunnsfaga, de faga der målet ikke lettvent kunne reduseres til måling. Viktige i denne sammenhengen var artikler og bøker av Hans Skjervheim: *Poiesis og Praxis: En innledning til den etiske problematikken, Deltakar og tilskodar, Eit grunnproblem i*

pedagogisk filosofi. Også Dag Østerbergs *Metasosiologiske essays og Forståelsesformer* gjorde lesesalen på UB til min oase.

I en annen oase, i kjellerrestauranten Krølle i Uranienborgveien, et steinkast fra Halling skole, virket Skjervheim som en frodig Sokrates. Som det beskjedne gudsordet fra landet eg var, nøyde eg meg den gangen med å betrakte aktiviteten i ringen av personer som klumpet seg sammen om Hans på hans lokale "torg". Eg misunte deltakerne i denne oasen.

Studentpolitikken var også en viktig faglig-politisk arena. I denne grenseoverskridende læringsarenaen fikk eg venner. Her engasjerte vi oss i fagenes og i samfunnets utvikling. Dessuten fikk mitt engasjement næring og retning i Studentsamfunnet, Studentvenstrelaget og Studentmållaget, i fagutvalg og Norsk Studentunion. Sigmund Kvaløys (Setereng) samarbeidsgrupper for natur og miljøvern ble også viktig. Det mindretall aktive studentene som har gitt navn til hele studentgenerasjonen, 68-erne, var i full aktivitet både før og etter dette årstallet. Også enkelte lærere var med på den såkalte studentrevolusjonen, oppgjøret med den positivistiske og avpolitiserende fag- og vitenskapsforståelsen. Preget av elfensbeintårn ble i disse årene erstattet av en klarere oppfatning av universitetet som samfunnets institusjon.

Nissen på lasset. Historie ble mitt neste fag. I dette faget, som i statsvitenskap, hadde ikke idealet om en eksakt, objektiv og nøytral vitenskap okkupert den faglige forståelsen. Drøfting, refleksjon var viktig. Grensene mellom teori og praksis, og forholdet mellom fag og politikk, var ikke slik som kateterpedagogen hadde prediket. Enveislogikken, først (nøytral) teori - så praksis, stemte ikke med min erfaringsbaserte forståelse. Dette gjorde at det uforståtte, det uferdige i mitt forhold til det pedagogikkfaget eg først hadde begynt på, ble med som nissen på lasset. Hva var det med pedagogikkfaget som ikke slapp taket i meg? Skjervheims positivismekritikk, med vektlegging på den praktiske fornufta og på deltaking og dialektikk, bidro også til at mitt uferdige forhold til pedagogikkfaget ble holdt ved like. Og den reflekterte Lars Monsen, venn fra Studentvenstrelaget, studerte pedagogikk. Kunne han, så kunne vel også eg?

Fagkritikk. Erfaringen fra de ulike fag- og studielogikkene utfordret min forståelse av fag og faglighet, av teori, og av hva det vil si å studere. Dette måtte bevisstgjøres: **Hvordan få (be)grep på de ulike former for kunnskap og vitenskap? Hva har svarene på slike spørsmål å si for forholdet mellom teori og praksis, mellom fag og politikk?**

Refleksjon over fagets fagforståing ble en del av den faglige virksomheten. Denne virksomheten hadde egenverdi. Grunnlagsdebatten var ikke noe som skulle komme i tillegg til studiene, det hørte med til det som var det særegne ved det å studere og det å være student. Å studere dreide seg om noe mer enn det å tilegne seg og kunne gjengi pensumkunnskaper. Fagkritikk og grunnleggende faglig-politisk refleksjon måtte være en del av studiet og fagligheten. Ikke bare en fritidssysself som måtte stives opp

med snevre nytteargumenter. En dialektisk måte å forstå studieopplegget, faget og fagligheten på, styrket samfunnsengasjementet, engasjementet i fagkulturen og interessen for fagkritikk. Vitenskapskritikk og politisk dannelse ble viktige kompassbegreper.

Kroppen, naturen og det negatives kraft. Da vi gikk inn i påskeuka følte eg meg stinn av inntrykk, kunnskaper og tanker, og innklemt av hybelveggene. Ut av byen! Et akutt behovet for å klarne tankene og et sug etter fysisk utskeielse. Med to brød, appelsiner og et par dusin med meierienes trekantede sjokoladepudding i sekken, heiv eg meg på toget.

Allerede før Finse merket eg at innklemtheten slapp taket. Første etappe på min omvei heim, fra hytte til hytte over Hardangervidda, var en katarsisopplevelse. Den kvite vidda og den høge himmelen fortrenget gammelt tankeslagg, og nye perspektiver inntok mitt indre landskap. *”En undersøkelse kan sammenlignes med svangerskapets lange måneder, og løsningen av et problem med fødselsdagen.”* Mao`s beskrivelse opplevdes riktig. Et gnistrende godt føre, drivet - den jevne rytmen og det hvit-gyldne sollyset, var mine fødselshjelpere.

”Du er sikkert svolten – blir du med på ein Joika-middag?” Spørsmålet kom før eg hadde satt fra meg sekken på Krækja. De neste dagene gikk vi sammen over vidda, eller flaug som han sa. Han var siv.ing. fra Trondheim, tatt på rekordtid. Nå skulle han ta sosiologi, også på rekordtid. *”Er blitt så effektiv eksamenslesar, ser du.”* Vi hadde mye å snakke om. I sjokolade- og appelsinpausene var det vårt forhold til de Skjervheimske, de grunnleggende faglige problemene, som opptok oss. *”La oss tenkje på dette fram til neste stopp”*, sa den effektive turkameraten min. Før vi skilte lag på Haukelisetet var eg mentalt ferdig med tankene om et rekord-res gjennom studiet.

Det viktigste med turen over Hardangervidda var opplevelsen av å ha oppdaget verdien av en mangel. Og opplevelsen, eller erkjennelsen av djupere forståelse for mangelens, av det negatives kraft. For er det ikke slik, at det vi mangler og ønsker, *det som negativt fins*, er like viktig som *det som positivt fins*, det vi kan telle, måle og veie? Og er det ikke slik i våre liv, som i mange fag, at det er i det som negativt fins, vi finner de viktigste og mest spennende utfordringene?

Ut fra. Det mest kondenserte resultatet av denne turen var de to orda *ut fra*. Det må da være mulig å få satt ord på det vi tenker ut fra. Denne utfordringen huket seg fast i meg. Og bidro etter hvert til nye ”svangerskap” og ”fødsler”, nye tanker og problemstillinger, og økt interesse for studieopplegg, fagkultur og for forholdet mellom teori og praksis. Nye perspektiv får verden til å se annerledes ut. Eg var nok likevel ikke ferdig med opplevelsen fra mitt korte opphold i den akademiserte pedagogikken. Dette faget der **bør**, det vi tenker ut fra, er så viktig for det vi tenker **hen-i-mot**, mot det vi skal gjøre og det muliges kunst. Det måtte da være mulig å forstå og å gjøre noe med det uferdige, den opplevde mangelen i studiet og i tenkemåten, og hos meg sjøl.

Universitetet. For samfunnsengasjerte studenter var universitetet et eventyrlig sted. Eg ble raskt sugd med i en rekke aktiviteter, komiteer og foreninger. Denne typen virksomhet, akkompagnert av en voksende visebølge, ble en del av det å studere. Som livet i et velfungerende lokalsamfunn var det ingen skarpe skiller mellom ulike virksomhetsområder og kunnskapstyper, mellom egne og våre felles interesser. Men sammenhengen mellom disse interessene kunne ikke tas for gitt. Særlig for pedagogikkfaget måtte det være viktig at faget og studiemåten ikke ble løsrevet fra den samfunnsmessige sammenhengen, fra drøftingen av samfunnets målsettingsproblemer. I den rådende fagforståelsen hadde en unngått debatten om dette problemet ved å overordne den generelle, kontekstuavhengige eller teoretiske kunnskapen. Også ved Pedagogisk forsknings institutt (Pfi) hadde idealet om universell kunnskap fortrent kontekstuell kunnskap, den praktiske kunnskapstypen. Dette dreiet seg om ulike faglige tenkemåter, om kunnskaps- og vitenskapssyn, om faglig holdning og om faglig praksis. Mens det dominerende saklighetsidealet ved Pfi tidligere hadde vært et uproblematisert nøytralitets- og objektivitetsideal, ble kravet til faglig saklighet og redelighet nå knyttet til kravet om **å gjøre rede for og å forsøke å handle** i pakt med våre verdier. Nå holdt det ikke lenger bare å lese det gitte pensum og studere forholdet mellom teori og praksis. Vi skulle søke samsvar mellom praksis og teori. Fag- og demokratiutvikling ble sider av samme sak.

Den faglige diskursen var imidlertid noe som for mange i beste fall kom i tillegg til studiene. I 1967 skrev eg et 20-siders notat for å sortere egne tanker om det eg opplevde som en faglig mangel. Stor var overraskelsen da eg oppdaget at mine tanker ble hengt opp på mange oppslagstavler. En venn hadde rundhåndet delt ut kopier. *Den manglende målsettingsdebatten* kom også på trykk i Universitas.

Positivismedebatten og oppdagelsen av det negatives kraft bidro til å konvertere nederlagsopplevelsen fra møtet med den akademiserte pedagogikken til en utfordring. Nysgjerrigheten og uferdigheten som hadde huket seg fast i meg slapp ikke taket. Og da Lars fortalte om sitt faglige engasjement og om endringer som var i emning, ble eg etter historie mellomfag og en sveip innom norskfaget, på nytt pedagogikkstudent, i ett år også dobbeltstudent. Eg ble med på rektor Gjermundsens ettårige spesialopplegg på Sagene lærerskole for folk med lang undervisningspraksis. Eg kom med som rektoren sa, for å utjevne skjevheten i alderssammensetningen med ungdommelig samfunnsengasjement.

Universitetet som verksted. I 1960-åra var ei oppbruddstid, men også ei grotid for motstrømsbevegelser og for motsetninger. For stadig flere ble *fagkritisk refleksjon* og *politisk bevisstgjøring* ikke noe som bare kunne komme i tillegg til studiene. Dette tradisjonsoppgjøret ble motarbeidet av dem som forsvarte en nøytral og objektiv vitenskap. Verdien av vitenskapsteoretisk refleksjon kunne nok bli omtalt i festtaler om universitetets sjel, men spørsmålet om dette var eksamensrelevant, ble ved mange institutter først påtrengende ved overgangen fra 60- til 70-åra. I en tid da *bevisstgjøring* og *frigjøring*, forstått som det å oppdage og bekjempe sider ved den

virkeligheten som skaper ufrihet og undertrykkelse, var sentrale begrep som ble faglig og fagpolitisk engasjement sider av samme sak.

Det viste seg snart at Pfi var et institutt der denne faglige diskursen hadde trange kår. Både fag- og vitenskapsforståelsen og ledelsestradisjonen gjorde at debatt om tenkemåtene, om pensuminnholdet og eksamensformene, og etter hvert om styringsmodellen, forble lenge et ikke-tema i instituttorganene. Vi som mente at grunnleggende fag- og vitenskapsdebatt var en nødvendig og sentral del av universitetets faglige virksomhet, konverterte mangelen til en mulighet. Mangelen og de faglige motsetningene ble våre utfordringer, og instituttet ble et verksted for læring og tenking, for utprøving av argumenter og for opparbeiding av samarbeidsformer og dømmekraft (*phronesis*) og for utprøving av handlingsorientert faglighet. Dette er noe annet enn den aksjonisme og skoloring i strategisk handling, som på denne tiden preget den mest høylydte delen av studentbevegelsen. Etter hvert var det den underkommuniserte motsetningen mellom studentene ved instituttet som oftest ble den mest problematiske, slik eg erfarte det. Det er forskjell på å vinne debatten (og oppnå innflytelse med utgangspunkt i skjulte strategier) og å vinne innsikt (og eventuelt få gjennomslag basert på klargjorte premisser).

Positivismestriden ved Pedagogisk forskningsinstitutt (Pfi). Mot slutten av 1960-åra skulpet bølgen fra positivismedebatten også inn over Pfi. Det var studenter som bidro mest til dette, med et par unntak, tydeligst med Edvard Befrings nyskapende metodeundervisningsopplegg våren 1968. Han tok med studentene som medforskere i sin store undersøkelse; *Ungdom i et bysamfunn*. Også hans Laurdagsseminar, der han etter innflyttingen på Blindern inviterte forskere fra andre fag til å snakke om sin forskning, hadde løftet takhøyden ved Pfi. Det viktigste og mest grensesprengende for meg var imidlertid det debattmøte mellom filosofen Hans Skjervheim og instituttstyrer Johs. Sandven, som studentutvalget ved Pfi arrangerte høsten 1967. Intuitivt skjønnte eg alt Skjervheim sa. Like klart forstod eg at det gjorde ikke Sandven.

For meg ble dette møte avgjørende. Det åpnet rommet til den verdiorienterte, reflekterende pedagogikken. Møtet styrket studentaktiviteten og ble fulgt opp av Hans Skjervheims Vosseseminar året etter. Innlegga på seminaret ble gjengitt i boka *Pedagogikk og samfunn*. To av innleggene ble skrevet av pedagogikkstudentene Lars Mønsen og Øivin Ytreberg. De bedre argumentene ble stadig bedre.

Et ideelt miljø for faglig refleksjon forutsetter styring ut fra verdier, kultur og tradisjon, stor takhøyde og lite forventningspress i retning av avgrensede kontrolloppgaver og kortsiktig måloppnåelse. Da fagopplegget ved pedagogisk institutt ikke oppmuntret til faglig-intellektuell verkstedvirksomhet, tok noen av oss skeia i egen hånd. Med utgangspunkt i et alternativt perspektiv, opparbeidet vi et studietilbud ved siden av det etablerte.

Tre store forandringer mot slutten av 1960-åra fikk stor betydning for utviklingen ved Pfi, så vel som for mitt faglige engasjement:

Opplegget med grunnfag, mellomfag og hovedfag ble erstattet med P-systemet, små eksamensbolker og med et kontrollopplegg basert på kortsvar (kryss-av-i riktig rute). I dette rasjonaliserte eksamensstudiet bestod grunnfaget av enhetene Pe 1 til Pe 5. Pe 6 og 7 utgjorde mellomfaget, og Pe 8 og 9 hovedfagsteorien.

For studenter er eksamensformen sterkt styrende. P-systemet ble imidlertid et populært og lettvent studium for poengsamlende ”fjernstudenter”. Studenttallet og studentgjennomstrømmingen ble da også rekordstor. Men mange småeksamener og kortsiktige resultatmål gir lite rom for reflekterende virksomhet og dialogbasert læring. Vi mente at det nye studieopplegget, og de kortsvars- og avkryssings-eksamener som ble introdusert, fremmet fordummende eksamenspugg og reduserte muligheten for refleksjon og kreativ medvirkning. Tyngdepunktet ble flyttet fra fagets mål og intensjon, innhold og mening, til overflatisk innholdskontroll. Denne tyngdepunktforskyvningen, fra *aim* og *intention* til vektlegging det som kunne måles, til *goal* og *objectives*, representerte en tenkemåte som også var tydelig i de USA-produserte lærebøkene. Tyngdepunktforskyvningen, fra mål til måling, og den sterke eksamensstyringen, styrket min forståelse av det negatives kraft.

Samtidig med omorganiseringen av studieopplegget flyttet Pfi fra den tette, paternikalsk-koselige villatilværelsen i Wergelandsveien til det politiserte multifagmiljøet i de nye samfunnsfagsbygningene på Blindern. Med på flyttelasset var også den vertikale styringslogikken. I den nye konteksten framstod praktiseringen av, og underordningen under denne, som en anakronisme. Et eksempel belyser dette:

Som grunnfagsstudent ble eg valgt inn i studentenes fagutvalg. På det første møtet skulle vi velge hvem som skulle være studentrepresentant i styret og instituttrådet. Da ingen av de eldre studentene ville påta seg dette vervet, løste vi problemet med ”flasketuten peker på”. Det ble meg. Det første møtet i instituttstyret var en selsom opplevelse. I en ansettelsessak var det tydelig at instituttstyreren var alene om sitt standpunkt. Tross gjentatte, men overraskende underdanige forsøk fra et par av de andre på å nå fram med sine syn, avsluttet instituttstyreren med å si at *da er vi enige*, og uten votering ble hans eget forslag vedtatt og protokollført. Mine forsøk på å få ordet var blitt neglisjert. Eg valgte derfor å holde handa løftet, og først et godt stykke ute i neste sak var situasjonen blitt så trykkende at instituttsekretæren hvisket halvhøgt til instituttbestyreren at *studentrepresentanten har bedt om ordet*. Eg sa da at eg ikke hadde tenkt å uttale meg om saken, for den hadde eg ikke forutsetninger for å mene noe om, men siden det var så tydelig uenighet, ville det være interessant å vite hvilke vurderingskriterier som ble lagt til grunn. Etter et øyeblikks stillhet fortsatte behandlingen av neste sak. Men atmosfæren, slik eg opplevde det, ble som beskrevet av Ibsen i Terje Vigen i pasasjen *helst mot urolig vær*.

Eg opplevde underdanigheten mer ille enn sjefingen. Den åpenbare maktanvendelsen var det greit å forholde seg til. Men den undertrykkende atmosfæren også i instituttrådet, der voksne personer, med få unntak, oppførte seg unnvikende og underkastende, var mer ubehagelig. Ikke opplevde eg at de likte hverandre heller. Opplevelser av denne typen fikk meg til å jakte på strukturelle elementer som kunne forandre denne fagkulturen. Et sted å begynne var å sette ord på fenomenet. De sterke opplevelsene fra styret og rådet fikk meg til å gjøre noe av det modigste eg hadde gjort: eg hengte opp en invitasjon til et lørdagsseminar på oppslagstavlene: *Kan vi ved hjelp av gandhistiske prinsipper bidra til å løse konfliktene ved Pedagogisk forskningsinstitutt.*

En liten detalj viser at mye viktig kunnskap kan ligge gjemt i (tilsynelatende) bagateller. Eg hadde lagt seminaret til møterommet, men ble raskt gjort oppmerksom på at det riktige navnet var *Sandvæns møterom*, og at eg måtte spørre om lov til å få låne nøkkelen. Og det fikk eg, av en interessert og vennlig person som var ulik den eg tidligere hadde opplevd. Denne erfaringen bekreftet oppfatningen at det var møtekulturen som måtte forandres. Etter hvert skjønnte eg også at tilsynelatende bagateller kunne bekrefte verdien av kontekstuell kunnskap; at viktige opplysninger ofte ligger gjemt i (tilsynelatende) uvesentlige detaljer.

En tredje og avgjørende betydning for utviklingen ved instituttet var den nye typen studenter som i 60-åra kom til å innta universitetet, og etter hvert også Pfi. De færreste Pfi-studentene hadde nå lærerutdanning. Fra å være et universitet for de få utvalgte, gjorde tilstrømmingen av studenter at universitetet nå ble et masseuniversitet. Fra bygd og by strømmet mange ungdommer, uten familiære akademikertradisjoner, til universitetene. Vi tok med oss våre lokale verdier, og sammen med engasjementet i tidens politiske hamskifte, drevet fram av oppgjøret med vestens imperiale fortid, ble dette en potent blanding.

På denne tida ble *fagkritikk* et sentralt begrep, og mange tok del i den fag-politiske debatten. Innsatsen til de få fikk imidlertid betydning for den videre utviklingen. Eg velger derfor å omtale de fag- og instituttpolitisk aktive studentene, som var i gang med studiene før P-omleggingen, som representanter for den første generasjonen fagkritiske studenter.

444-prosjektet. Der førstegenerasjonen hadde startet, fortsatte noen første-generasjonsstudenter som handlingsorienterte andregenerasjonsstudenter. Vi gikk argumentasjons- og demokratiløypa til veis ende. Men etter årelange forsøk på å nå fram i komiteer, i instituttstyret og i rådet, uten å bli møtt med vilje til dialog og åpenhet for at det fantes andre pedagogiske tilnærminger, var det fremdeles noen som ikke hadde gitt opp. Når for eksempel P-systemet ble tatt opp til debatt, eller når forholdet mellom teori og praksis ble satt på dagsorden, tok eg sammen med tre andre hovedfagsstudenter, Johan Houge Thiis, Brynjulf Bjørklid, Jarl Ellingjord, initiativet til å droppe forelesningene og skifte ut det positivistiske hovedfagspensumet med alternativ litteratur. Derved var spiren lagt til et alternativt studium i pedagogikk.

Fire ble fem. Vi fire, som hadde startet som førstegenerasjonsstudenter i slutten av 60-åra, ble snart en kjerne på fem da Bjørn Damsgaard kom med i alternativprosjektet. Vi endte opp med å fronte andregenerasjonens fagkritikk ved Pfi. Fra vår forskningsbase på rom 444 i C-blokka på Eilert Sundts hus utformet vi et alternativ til det etablerte hovedfagsstudiet. Vi hadde ingen garantier for at dette ville bli godkjent som vårt hovedfag. Vi etterlyste heller ikke slike garantier. Vi brøt med det etablerte studiet fordi vi ville bruke resten av tida ved instituttet og resten av studielånet til å få bedre (be)grep på en verdiforankret og samfunnsorientert pedagogikk.

SPA. Under navnet *Arbeidsutvalget for sosialpedagogikk (SPA)* brukte vi den siste delen av studietida, ved siden av hovedfagets forskningsprosjekt, til å utvide fagperspektivet og nyformulere kunnskapsområde pedagogikk. Det ble staket ut et alternativt hovedfagsløp, en verdiforankret, praksis- og samfunnsorientert pedagogikk som motstanderne helt presist omtalte som *selvbestaltet*. Dette ble prøvd ut gjennom alternative forelesningsrekker og seminarer. For oss var dette omfattende arbeidet vel anvendt studietid, lærerikt både for oss og for de mange som fulgte prøveopplegget. Studiet konkretiserte og tydeliggjorde de ulike, motstridende holdningene til kunnskap og vitenskap, fag og faglighet. Forståelsen av pedagogikk som samfunnets fag, var det gode alternativet, eller den rake motsetningen, slik vi opplevde det, til den avgrensede kunnskaps- og vitenskapsforståelsen og den eksamensdrevne læringsmåten. Etter å ha prøvd ut det alternative hovedfagsopplegget et par semestre, valgte vi å søke Fakultetsrådet om å få opprette det alternative hovedfaget som en prøveordning for fire år.

Men det var lettere søkt enn gjort. Da filibustertaktikken ved instituttet hindret søknaden på tjenesteveien (fra oss, via instituttet og til Det samfunns vitenskapelige fakultetet), kontaktet vi dekanus Henry Valen. Vår dokumentasjon gjorde ham eitrende sinna. Han skulle få slutt på de faglige og demokratiske overgrep og forlangte søknaden *på dekani bord i dette semester!* Da saken kom til behandling i Fakultetsrådet, ble vi invitert til å delta. Mange uttrykte sympati for vårt prosjekt. Og rådet ba de to partene ved Pfi om komme tilbake med hver sin utredning.

Etter dette fakultetsrådsvedtaket lukket vi fem døra bak oss på rom 444, og skrev *INNSSTILLING OM DET SOSIALPEDAGOGISKE STUDIEALTERNATIV VED PEDAGOGISKE FORSKNINGSINSTITUTT*. Det ble en ryddig innstilling, ikke minst takket være Eva Nordland som hadde skaffet profesjonell skrivehjelp, før pc'n tid. Vi sendte utredningen til Fakultetet, og det viste seg at to fra det vitenskapelige personalet var interesserte i å gå over til det nye alternativet: Eva Nordland og Tone Skinningsrud. Eva ble også medunderskriver på søknaden.

I tråd med den glupe analysen fra instituttrådet om at søknaden også burde omfatte grunnfag og mellomfag, sendte vi fakultetet en søknad om et fullt alternativt pedagogikkstudium.

Kampen om pedagogikkforståelsen. Vår prosjekt utløste en av de heftigste fagstridene i det norske universitetets historie. Vår søknad representerte også et tradisjonsbrudd ved at den for mange ødela den rådende hierarkiske orden. *Slike initiativ skulle da ikke komme nedenfra!*

Med ett par viktige unntak deltok "de etablerte pedagogene" ikke i denne debatten. De faglige motsetningene som lenge preget miljøet ved Pfi, kom nå bedre fram i dagen. Da fagkritikken ble konkretisert til søknad om å opprette et alternativt pedagogikkstudium, ble pedagogikkstriden ikke bare et brennbar tema ved universitetet. Den faglige konflikten ble også et anliggende for den norske offentligheten. Den fikk stor oppmerksomhet i media og ble tatt opp i Stortinget. I sin orientering på det årlige rektormøtet i 1973 sa rektor Otto Bastiansen bl.a. at *Ved Universitetet i Oslo er det ett institutt som volder universitetet mer problem enn alle de andre 139 instituttene og samlingsene til sammen.*²

Forståing og læring. Forståing er en grunnleggende kategori. Å forstå et studium, å komme på innsida av et fag, er krevende. Det samme kan vi si om den lange prosessen fram mot vedtaket om igangsettingen av Det sosialpedagogiske studiealternativet. Til nå er denne perioden ikke beskrevet som primærkilde, av oss "selvbestaltede" som initierte og utredet det alternative studiet. Etter mitt syn kan denne mangelen bidra til å forklare den store vekt som er lagt på person- og konflikthistoriene ved Pfi. De **faglige** konfliktene var reelle nok og motsetningene store. Vi opplevde et institutt som var havnet i en faglig og demokratisk bakevje, og vi bidro til å gi verden utenfor instituttet et bilde av et fagmiljø med store motsetninger. Men det er forskjell på å avdekke og formidle faglige motsetninger som finnes, og å skape dem.

En presisering

Avstand i tid og kan høyne saklighetsnivået og redusere muligheten for skjev framstilling. Det har vært et bevisst valg ikke å være for raskt ute med å beskrive det som foregikk i den turbulente perioden fra slutten av 1960-åra da Det sosialpedagogiske studiealternativet ble virkeliggjort. Det er lett å falle i en rekke grøfter når en skal beskrive egen deltakelse i konfliktfylte sammenhenger. Ensidigheten i omtalen av de andre, eller det som oppfattes som omtalen av de andre, er en slik grøft. Vi tok for eksempel i bruk begrepet *etablert pedagogikk* for å skille det eksisterende fra det vi ønsket å utvikle. Men etablert pedagogikk ble raskt en stigmatiserende begrep. For noen av de ansatte passet den stigmatiserende merkelappen *etablert* svært dårlig. For Edvard Befring, Hans Jørgen Dokka og Lise Vislie var den særdeles upassende. De fortsatte å være pedagoger gjennom hele den turbulente perioden. Edvard først og fremst som inspirator og vår viktigste faglige støttespiller, som sammen med de to andre var saklige og ryddige deltakere i

² En nærmere omtale av fagstriden ved Pfi blir behandlet i etterfølgende essays (under utarbeidelse).

instituttets organer. Disse tre fulgte og forsvarte allment aksepterte regler for saksbehandling og møteledelse. De forsvarte vår rett til å få fremme vårt syn i instituttets organer, også når de var uenige med oss. De var ikke de eneste, men det var disse tre personene som tok støytten når de hardeste motstanderne med administrativ maktbruk forsøkte å motarbeide alternative meninger og hindre debatt om våre forslag. Eva Nordland så vi lite til i den lange prosessen, men etter at hun kom tilbake fra sitt opphold som professor i Århus, ble hun aktivt med i innspurten av SPA-søknaden.

Mitt pedagogikkstudium opplevde eg som horisontutvidende og frigjørende. For meg var studietida en intens faglig-demokratisk læringsperiode, en oppøving i kritisk tenkning og i kreativt faglig utviklingsarbeid. Det var en periode der vi tok universitetets ide og våre demokratiske idealer på alvor. Personer med et mer upolitisk, et individ- og harmoniorientert ståsted, og mange utenforstående, har nok oppfattet dette annerledes og bruker kanskje betegnelsen *opprør*. Men det *oppgjøret* eg deltok i var et begrunnet fag- og tradisjonsoppgjør. Det var en tid preget av hardt arbeid og mye lystelig spinoff, artige påfunn og lun humor, lite selvhøytidelighet og individuell selvhevdelse. For eksempel var det Bjørn som satte merkelappen *firerbanden* på oss fire på rom 444, før han sjøl ble den femte firer. Vi politiserte og framførte institutthistorien som drama, deltok med jenter på ad hoc-idrettslaget Pedistene i Holmenkollstafetten, noe som bidro til å bane vei for jentedeltakelse i *Vårens vakreste eventyr*. Som et overskuddsforetak ga vi i 1972 ut debattboka *Etablert pedagogikk, makt eller avmakt*. Hans Skjervheim og alle de andre bidragsyterne som ble spurt, sa omgående ja til å delta. Edvard Befring skrev et innledende forord, noe også Arne Næss tilbød seg å gjøre. Jarl ønsket imidlertid å forsikre seg om at Næss skjønnte sammenhengen, og etter å ha blitt orientert om innholdet, erklærte han at *mitt hjerte er fullstendig på deres side*. Det ble to forord, og Gyldendal stilte opp med en rushproduksjon.

På det lokale universitetsstammespråket kan det vi arbeidet ut fra og hen i mot, sammenfattes i begrepene *det bedre argument, akademisk frihet og faglig engasjement*. Disse begrepene, dugnadsländets verdier i akademisk innpakning, var retningsgivende for de systemoverskridende faglig-demokratiske strukturer vi utviklet, for den praksis vi dyrket og for det alternative studiet vi søkte rom for ved universitetet. I det som tidligere er blitt skrevet, har omtalen av det humørfullt faglige, kreative lærings- og utviklingsperspektivet vært så godt som fraværende. Vi så ingen nødvendig motsetning mellom godt humør og spillopper og godt faglig og demokratisk arbeid.

Dialogisk rasjonalitet. En samfunnsorientert, dialogforankret, nysgjerrighets- og engasjementsdrevet måte å studere på, er ulik en studiemåte styrt av eksamenslesing av et forhåndsbestemt, fast antall sider pensumlitteratur. Vi ønsket at den lukkede desisjonismen skulle avløses av et fagmiljø og et studium som inspirerte til tenkning og refleksjon, et studiemiljø preget av fornuftige drøftinger, av dialogisk rasjonalitet. Kontekstuell kunnskap, verdiforankring og problemorientering burde i studiet av mennesket og samfunnet overordnes den historie- og kontekstløse, "nøytrale" og

objektivistiske fagorienteringa. Pedagogikkfaget burde ikke overstyres av idealet om universell kunnskap og ikke styres etter en modell fra embetsstatens professorvelde. Den "objektive" avkryssingseksamenen og de lukkede rådsmøtene kom raskt i sentrum for kritikken.

Et studium burde være mer som stiene i terrenget. På samme måte som den korteste avstanden i ulent terreng sjelden er det beste valget, er min erfaring at mye av det eg har hatt størst glede av, er biprodukt av tilsynelatende tilfeldige sidespor, av verdiorientert søking for å få tilfredsstilt nysgjerrigheten, av samarbeid og av baling med innfløkte problemer for å finne og prøve ut løsninger, av veiledning fra kyndige personer med god samfunnsinnsikt og klar verdiforankring. Og ikke minst, som lærer har det gitt meg mye å lytte til elevers og studenters erfaringer og fortellinger.³

Diskursiv rasjonalitet. Praktisering av en reflektiv, diskursiv rasjonalitet er et viktig krav til et moderne forskningsuniversitet. Særlig innenfor pedagogikken burde det være innlysende at fornuften er prinsipielt dialogisk, og at nysgjerrighet ikke bare bidrar til innsikt som en individuell tilfredsstillelse. Retningsorientert reflekterende nysgjerrighet er en smittende, opplysende drivkraft. *Hvad Solskin er for den sorte Muld, er sand Opplysning for Muldets Frende.* Denne tilgrunnliggende folkelige, Grundtvigske rasjonaliteten adskiller seg ikke fra et forskningsuniversitet som har en ikke-positivistiske forankring. Vissheten om dette, at min personlige empiri og min nysgjerrighet er en like grunnleggende faglig og demokratiserende lærings- og livskilde som litteratur og andres opparbeidede kunnskaper, ga trygghet i samarbeidet med å utvikle et faglig alternativ til den positivistisk orienterte psykometripedagogikken. Oppøvingen av konkrete handlings- og samhandlingskvalifikasjoner, og gleden ved å finne løsninger gjennom medvirkning ble ikke bare gode biprodukter. Det hører med til pedagogikkens samfunnsansvar å utvikle slike kvaliteter.

Praktor. Møtet med Universitetet var også et møte med de gamle grekerne. Fra første fotnote i *Deltakar og tilskodar* av Hans Skjervheim går en viktig renning i min faglige vev. *Praxis – poiesis* og *phronesis* ble viktige tenkeredskaper for å forstå og kunne ta stilling til utfordringer også i vår situasjon. Distinksjonen mellom å *overtyde* – *overtale* ble et sorteringsredskap i møtet med instrumentelt og strategisk tenkende pedagoger og ml-ere, som vi også hadde våre nappetak med. Et eksempel på gammel-gresk djup-virkning er en lunsjsamtale med Stein Wivestad. Han var ett par år foran meg i studieløypa. Eg var ny på Pfi. Også Stein var Aristoteles-opptatt. Etter samtalen brukte eg det neste døgnet til å tegne et nytt mentalt og organisatorisk kart av Pfi, slik det burde vært. I denne reformerte utdanningsinstitusjonen var det *Praktor* som toppet det faglige hierarkiet. Som ny student, i et monologisk tenkende og sanksjonssterkt fagmiljø, våget eg ikke å lansere mitt nye begrep og mine vyer. Men

³ Jf. erfaringen som er beskrevet i et annet essay i denne boka: *I mulighetens perspektiv*. Tenkemåten i denne erfaringsbeskrivelsen er skjematisk framstilt som en traktmodell i bl.a. vedlegget til boka *Undervisnings- og utdanningskunsten*, Novus 2007. Jf. også Lars Løvlie's betydningsfulle artikkel og modell i boka *Etablert pedagogikk, makt eller avmakt*, 1972.

etter å ha lest de gulnende notatene, som for noen år siden dukket opp igjen, ser eg i ettertankens lys, at den nattlige tenkingen har hatt sin virkningshistorie.⁴

Den 13. desember 1973 fattet Det samfunnsvitenskaplige fakultetet ved Universitetet i Oslo et svært oppsiktsvekkende vedtak, at det fra 1. januar 1974 skulle igangsettes et faglig alternativ ved siden av det etablerte pedagogikkstudiet ved Pfi. I strid med tradisjonen ved universiteter ble det studentinitierte og utredede nedenfrarforslaget, trass i innbitt motstand fra de fleste instituttansatte, godkjente av fakultetet og av Det akademiske kollegium. Resonnementene var blitt gjennomført, materialisert og godtatt.

Fra semesterstart i 1974 var studiet i gang. Dette faglige alternativet var drevet fram av en opplevd mangel, av det negatives konstruktive kraft og av en optimistisk tru på at det er mulig å få til forandring og nyskaping gjennom dialogisk praksis. Vårt alternativ var en engasjementsdrevet, delvis prosjektorganisert, problem- og verdiorientert læringsmåte. I tillegg til et lærervalgt, faglig begrunnet studieopplegg med kjernepensum, burde studiet også inneholde krav til forpliktende studentmedvirkning og veiledning. I det etablerte pedagogikkstudiet var verken valgmulighetene eller forpliktelsene ivaretatt.

En spennende dannelsreise som student ved universitetet, landets viktigste refleksjonsverksted, nærmet seg slutten. Nå gjenstod det for fireerbanden å få tatt eksamen.

Et lite apropos

Etter et lite innlegg på en freds forskningskonferanse ved Keele University i England om The prosess of change i higher education – a Norwegian case, sa en av deltakerne at mitt innlegg var vel optimistisk. Å nå fram med et alternativ til den positivistiske pedagogikken gjennom dialog og argumentativ praksis anså han som umulig, fordi paradigme strider er alltid *bloody and brutale. Always!*

Han tok feil – og han fikk rett.

Sigurd Haga er født 1940 og er fra Strand i Ryfylke. Han har lærerutdanning og hovedfag i Sosialpedagogikk fra Universitetet i Oslo, og er nå forsker ved HiO. Han har lag erfaring med undervisning og kreativ nyskriving på de praktiske fagenes egne premisser, bl.a. fra opparbeidingen av Sosialpedagogikk ved Universitetet i Oslo og fra grunn- og videreutdanninger ved flere profesjonsutdanninger. Han har vært undervisningsleder ved Arbeidsforskningsinstituttene/Statens arbeidsmiljøinstitutt, med ansvar for utviklingen av Statens grunnkurs for bedriftshelsepersonell. Han var sentral aktør ved planleggingen av Arbeidsmiljøskolen for faglig tillitsvalgte på Sørmarka.

⁴ Jf forslaget om et mothege monisk alternativ i boka nevnt i note ii, og i kronikk i Morgenbladet 6.6.-08.

Loddet er kastet

Unni Bleken: Annet møte: Min første jobb

I september 1951 flyttet jeg med min studentmann til Oslo. Jeg var nyutdannet barnehagelærerinne, et yrke det tok mange år før jeg med glede vedkjente meg. Hva var vitsen med det?

I hele landet var det vanskelig å få jobb som utdannet småbarnspedagog på denne tiden. Jeg tror det var ca 2% av barna som gikk i barnehage.

Husmødrenes barnehager var en vel kjent arbeidsgiver i informerte kretser. De ansatte barnehagelærerinner i alle sine barnehager. Jeg prøver der. Men første forsøk falt ikke heldig ut. "Hvorfor søker ikke De jobb i Trondhjem da, lille frøken?" var kontor-sjefens vennlige råd. Vel, jeg prøver Oslo kommunes daginstitusjoner. Kommunen hadde drevet sine asylere – nå kalt **daghjem** – siden 1836. Den var ikke kjent for å ansette barnehagelærerinner i sine institusjoner på denne tiden. Men noen få var der – pionerer som søkte jobber det ikke krevdes relevant utdannelse for, fordi de mente de hadde kvalifikasjoner å bidra med. Oslo og Aker var nettopp slått sammen til en kommune. Som faglig leder av den lille barnehagevirksomheten var nylig ansatt den erfarne barnehagelærerinnen *Inger Idsøe*.

Oslo kommune tilbød meg vikarstilling som *ekstrahjelp* ved Vålerenga daghjem. Jeg slo til – her gjaldt det å få satt foten i dørsprekken. Vålerenga daghjem holdt til i et toetsjes gammelt trehus på Vålerenga. Daghjemmet hadde ca 35 barn mellom 3 og 7 år og 4 voksne; åpningstid 8.00-17.00, lørdag 8.00-15.00. Barna kom fra nærmiljøet, som den gangen bestod dels av gamle små trehus, dels 4-etasjes murgårder fra 1880-årene og utover. Alt nedslitt etter økonomisk depresjon etterfulgt av fem års krig. Den lave barnehagedekningen gjorde at familienes materielle og helsemessige standard ble nøye silt før barnet eventuelt fikk plass på daghjemmet. Enslige mødre i arbeid utenfor hjemmet var første prioritet.

Dette var mine første arbeidskolleger

Bestyrerinnen – en sykepleierske i 60-årsalderen. Hun la stor vekt på at hennes bror var byråsjef i et eller annet departement, og at hun bodde på Nordstrand (**ikke** i Gamlebyen/Vålerenga!) Hun bar yrkestittelen *frøken*. Hun deltok omtrent ikke i direkte arbeid med barna, var kontrollør av virksomheten.

Assistenten – *tante Signe* – ca 50 år, med lang fartstid i kommunens daginstitusjoner. Hennes språk og væremåte viste at hun kom fra lokalmiljøet. Hun hadde nettopp gjennomført kommunens ett-årige opplæringstiltak for assistenter. Det var et nybrottsarbeid som hun var stolt av å ha vært med på.

Kjøkkenhjelpen – også ca 50 år og fra lokalmiljøet, hadde altså ansvar for kjøkkenet. Barna fikk to måltider daglig fra kommunekjøkkenet – formiddagsmat og varm middag. Kjøkkenhjelpen ga en håndsrekning i arbeidet med barna mellom måltider og oppvask.

Ekstrahjelpen – tante Unni – var 22 år, nettopp fullført 2-årig barnehageutdannelse. Hun var nederst i det interne hierarkiet.

Frøken og tante Signe kunne overhodet ikke utstå hverandre. De arbeidet begge trutt på å verve kjøkkenhjelpen og tante Unni på sitt parti mot den interne erkefienden. Kjøkkenhjelpen tenderte mot frøkens parti, tante Unni trodde det var mulig å holde seg nøytral og ta seg av ungene.

Jeg husker ikke så mye av hva de siste hadde å ta seg til, bortsett fra å leke med hverandre, noe barn er imponerende gode til, selv under de mest ugunstige omstendigheter. Noe leker og materiell har nok daghjemmet hatt ute og inne, men jeg husker det som dårlig. Jeg tigget iallfall restegarn hos mine gamle tanter på Uranienborg, og fikk etablert den vel kjente barnehageaktivitet *veving på papp-plater*. Jeg tror frøken og tante Signe syntes det var noe tøvette. Frøken hadde også fra slektninger i USA fått et koppestell i det nye og ukjente materialet *plastik*. Det ble bare låst ut fra et eget skap som frøken hersket over under særlig dårlig vær (innelek), og lånt ut til småpiker som kunne antas å være forsiktige nok med det. Daghjemmet hadde en relativt liten utelekeplass, nesten helt uten vegetasjon, avgrenset av et høyt og tett plankegjerd. Jeg kan ikke huske av vi noen gang tok barna med i deilige høstdager for å leke ute i parken like ved daghjemmet.

Stemningen sene ettermiddager i oktober, når jeg hadde senvakt, den glemmer jeg aldri. Etter kl.16.00 var en voksen igjen den siste timen med etternølerne. De fleste barna var gått hjem. Alle leker ute var ryddet og låst inn i skuret, inne var alt ryddet på plass, stoler satt opp på bordene for å lette arbeidet for vaskehjelpen (var det kjøkkenhjelpen?) På inngangstrappen satt ofte Johnny og jeg til sist alene, bare vi to var igjen. Det var stille omkring oss, få lyder nådde inn over plankegjerdet. Ofte gråvær, skumringen begynte så vidt å falle på.

”Tante, trur’u morra mi kommer?” ”Å ja, helt sikkert!” Morra til Johnny var meget ung, liten og tynn og alltid fortravlet ute i siste øyeblikk eller litt senere. Kanskje småsnakket Johnny og jeg litt, jeg håper det. Men det var visst ingen livlig samtale. ”Tante er du *helt sikker* på at morra mi kommer?”

”Helt sikker! Tror du hun har lyst å være hjemme alene uten deg, du da?” Johnny slår seg nølende til ro. Like før han spør for tredje gang, rives porten opp, og inn stormer morra til Johnny med et unnskyldende blikk- ”Huff, det vart så seint!” ”Der kan du se, Johnny, det var *helt sikkert* at morra di kom!”

Da det lakket mot vinter befridde Inger Idsøe meg fra Vålerenga daghjem. Hun visste hvordan det var der. Jeg kom, stadig som ekstrahjelp, til Dronning Louises daghjem på Sagene – en institusjon med en elskelig gammel styrer, hele lokalmiljøets bestemor – et daghjem av en ganske annen sort.

Johnny og morra hans ble tilbake på Vålerenga.

Unni Bleken, forfatteromtale s. 22.

Ingrid Bølset Johannessen: Tone viste veien

Et intervju ble annonsert i Østlandssendingen en sommerdag i 2007. En av landets eldste barnevernsinstitusjoner, som i 2007 het Alines spebarnsenter, rundet 100 år og lederen, Unni Nygaard, tok oss med gjennom 100 års historie med syv-milsstøvler. I anledning de 100 år var det også åpnet en utstilling på Oslo Bymuseum. Jeg la bort det jeg hadde i hendene og ble sittende og lytte, og minnes.

Det meste av året 1957 var jeg elev i barnepleie ved det som den gang het Alines mødre- og spebarnhjem. 50 år siden. Den gang hadde Aline allerede vært i drift i 50 år. Jeg måtte straks ta turen til Bymuseet.

Jeg gikk inn i utstillingen, helt alene, midtsommer, ingen turister, ingen omviser, rett og slett ingen andre enn meg. Om det går an å kalle en utstilling minimalistisk, så var denne det. 6-7 små sprinkelsenger, gulmalte, stilt opp på tvers midt i utstillingsrommet, et lite dyneaktig teppe brettet sammen lå midt i sengen, som om sengen ventet på sin lille beboer. På hodegjerdet hang et lite ark med fornavn, håndskrevet, med en liten blomsterbord rundt kanten. Ekte? Jo jeg kjente igjen måten å gjøre det på, selv om det var 50 år siden og gjemt og glemt, trodde jeg.

En rekke lange postere med korte opplysende tekster dekket veggene. Jeg så for meg salene på barnehjemmet, og ble slått av en opplevelse av at hver enkelt seng stod alene. Det eneste personlige var en håndskrevet navnelapp på hver av de ekstra små sengene. Og jeg husket.

Året etter at jeg avsluttet min elevtid, i 1958, ble mødrehjemsdriften lagt ned. Begrunnelsen var at det ikke lenger var behov for denne typen institusjon. Mange lykkelige familier hadde fått sine etterlengtede adoptivbarn, mange barn hadde fått nye hjem, mange mødre hadde "gått videre i livet" uten et barn som hadde meldt sin ankomst på et tidspunkt som ikke lå til rette for omsorgen for et barn. Bestyrerinnen i min elevtid, Tone Knudsen, sa opp sin stilling. Hun ville ikke lede barnehjemmet videre under nye, trange økonomiske betingelse hvor bl.a. barnepleieelevene skulle ha vakter i vaskeriet, og på den måten sørge for lavere driftsutgifter. Med sin bakgrunn som førskolelærer og sykepleier ville hun ikke gå på akkord med sine egne etiske prinsipper og krav til omsorg for barna og kvalitet i barnepleierutdanningen. På denne måten fikk hun også presisert sine kvalitetskrav til yrkesutøvelse og driften av barnehjemmet.

Samme år som Alines 100 års historie ble markert, ble det gitt ut en bok, "Mødre uten barn" (2007). Forfatteren, Bjørn Steinar Meyer, forteller om mødre og barn og om en jordmor, bosatt i Mysen, som privat tok imot gravide unge kvinner. Kvinnene kom mer og mindre frivillig fra hele landet og ble værende til fødselen var over. Barna fikk nye foreldre. Adopsjonsformidlingen tok jordmoren seg av. Kvinnene reiste både derfra og videre i livet. Kontakter ble brutt og nye livshistorier begynte.

Dette skjedde parallelt med at mødre hjem ble lagt ned "fordi det ikke lenger var behov for dem". Det offentlige moralsyn var fortsatt at det var stor skam for en familie at en datter fødte barn uten å være gift. Boka forteller om kvinner og barn, de fleste navnløse, men også om noen som ikke kunne forsones seg med å leve uten kjennskap til sitt rette biologiske opphav. Mange hadde vært villige til å hjelpe til med å nøste opp skjulte, ensomme og såre skjebner. Dermed hadde det blitt mulig å sette søkelys på en tabubelagt del av vår historie.

Tone Knudsen fylte 40 år tidlig i min barnepleietid på Aline. Fryktelig gammelt, syntes vi som var bare 19. Hun ville vi skulle si fornavn, Tone, ikke bestyrerinnen, noe som ville ha falt lettere for de fleste av oss. Hun bodde i en liten hybelleilighet i 1. etasje i barnehjemmet og var ugift. En mann stilte på døren med en blomsterbukett på hennes fødselsdag og fantasien tok overhånd hos oss elever. Da kjøkkenets hersker og myndige kokke kunne fortelle at bestyrerinnen hadde besøk av broren sin, falt vi til ro igjen. Tone skulle sikkert ikke slutte.

En dag inviterte Tone til "møte hos Tone" like etter at kveldsstellet var ferdig, ved 19-tiden. Kaffe, te og kjeks serverte Tone, i tillegg til denne programerklæringen: "Jeg kommer til å ta med meg et eller to barn inn på kontoret mitt på ettermiddagen mellom kl 17 og 18. De kan leke og kose seg der mens jeg gjør ferdig dagens kontorarbeid. Jeg har alltid litt ekstra leke- og tegnesaker der inne. Det er helt nødvendig for meg å se litt mer av hvordan barna leker, og jeg er sikker på at barna vil synes det er kjekt å bli med meg en stund." Jeg husker stillheten, ingen sa noe. De ansatte barnepleierne vekslet blikk. Den eldste eleven, 28 år gamle Aadel, bryter stillheten og sier: "Ja, det skal du gjøre, barna vil elske det!" "Jeg tenker særlig på de barna som sjelden har besøk av foreldre." Tone snakket om foreldre. Og hun fortsatte: "Da må de barna som er hos meg få kveldsstellet sitt sist, og jeg kan være med på det." "Men det må jo ikke gjøres forskjell på barna", sier en av barnepleierne alvorlig. Tone trekker pusten før hun fortsetter: "Det er allerede så stor forskjell i barnas liv og det skjer ingen skade ved at noen får et ekstra øyeblikk med oppmerksomhet. Vi skal heller prøve å gi alle barna noe ekstra, men det er umulig å gjøre det for alle samtidig. Forresten vil jeg gjerne at dere elevene tar med et barn til kaffepausen ved 15-tiden." En tanke for gjennom hodet mitt, skal vi ikke ha pause? "Det er så viktig at barna opplever å være sammen med voksne, å gjøre noe sammen med voksne, noe som ligner på det som skjer i et hjem", fortsatte Tone. "Så blir det litt variasjon i ettermiddagen før kveldsstellet. Og så har jeg tenkt på at når dere tar med barn ut på tur i vogn, så er det viktig at dere snakker med barna om det dere ser, altså ikke snakker med hverandre, dere elevene. En voksen i privat tøy sammen med ett eller to barn. Hva synes dere om dette?" Hva vi syntes?

Jeg var nærmest lamslått av det jeg hørte omkring meg. Tone spurte oss hva vi mente. Hun utfordret oss. Siden ingen svarte, eller tok ordet til noen synspunkter, gikk hun videre og gjorde det helt tydelig for oss hva som var viktig for henne. Og det var hensynet til barna det handlet om, og at barnehjemmet var barnas hjem. Det handlet tilsynelatende om praktiske ting og gjøremål. Men dette var kunnskap og

holdninger omsatt i liv og handling på en slik måte at liv og lære var i samsvar med hverandre. Det var en erkjennelse av dette som traff meg så sterkt. Tone presenterte sitt grunnleggende syn på småbarns oppdragelse og krav til voksne. For meg ble dette en første grundig involvering i barnehjemsbarnas liv. Her var det blitt presentert en rekke viktige prinsipper: Ute skulle ikke vi elevene eller barnepleierne gå i uniform. Barna skulle gå og leke sammen med voksne i privat tøy. Barna skulle ikke være likt kledd. En passe størrelse på en turgruppe var en voksen og en til to barn. Andre voksne, som for eksempel naboene i strøket, skulle ikke kunne si: Se, der går barna fra Aline. Dette var et klart brudd med tradisjonelt liv på barnehjemmet. Befriende å høre dette sagt.

Som ungdommer med litt ulike livserfaringer tok vi inn Tones budskap på helt forskjellige måter. Det kom fram i våre kommentarer i internatet senere. Jeg tenkte selv: hadde Tone helt fri noen gang? Hun fortalte oss at hun var utdannet både førskolelærer og sykepleier. Hun hadde bøyd seg for sin fars ønske om at hun skulle utdanne seg til sykepleier, noe hun ikke angret. Verken faren eller andre i hans krets syntes at barnehagelærerinnen, som det het i Tones tid, var en skikkelig utdanning. Å arbeide med barn var likevel hennes store interesse. Hun viste sin sterke vilje og selvstendighet ved senere å reise til Sverige og utdanne seg til barnehagelærerinne der. Som leder av barnehjem hadde hun en nødvendig og svært god kombinasjon av kunnskap, mente Tone. Sykepleierutdanning var for lengst en anerkjent utdanning for kvinner. Kunnskap om småbarn hadde ingen status, men kunnskapen i seg selv var mangelvare og høyst savnet.

Sett i etterpåklokskapens lys med oppmerksomhet om institusjonsoppvekst, trer Tone fram som et fagmenneske langt foran sin tid. Hun styrte med mild og kjærlig hånd over barnehjemmet med barna og mødrene. Den faste, styrende hånden kom til syne i samarbeid med de voksne, elever og ansatte. Overfor institusjonens styre var hun ubøyelig. Hun utstrålte varme og respekt, men også fasthet og styrke, og i forhold til styret ble det nødvendig å klargjøre hva som var uakseptabelt for henne.

Noen dager etter kveldsmøtet hos Tone traff jeg henne i gangen utenfor den lille elevstuen i 2.etasje. Jeg hadde 10 måneder gamle Mari på armen og var på vei til kaffepause. Tone så rett på meg og spurte: "Har du tatt med deg barn til elevstuen før vi tok det opp på møtet hos meg?" Jeg måtte svare som sant var at det hadde jeg ikke gjort. Jeg prøvde å forklare at jeg hadde ikke kommet på å gjøre det. Jeg hadde ikke trodd osv., men nå tok jeg med barn hver dag. Tone stod med hendene i siden, en karakteristisk stilling når hun funderte over noe. "Jeg hadde ventet mer av deg. Gå nå å ta kaffen sammen med Mari!" Jeg så gjorde. Og så kom ettertanken. Hvordan kunne Tone si at hun hadde ventet mer av meg? I min egen vurdering var jeg ansvarsbevisst, pliktoppfyllende og til å stole på. Men var det nok? Hvorfor var det ikke nok? Jeg hadde plutselig fått et blikk inn i noe som gikk langt ut over de egenskapene jeg hadde tillagt meg selv. Jeg hadde tillatt meg å være tilfreds med å oppfylle noen lett målbare krav. Små mennesker som hadde barnehjemmet som sitt hjem trengte voksne med et langt videre register. Barn trenger voksne som går ut

over det som er ventet, voksne som bruker fantasien til å tøye tilvante regler, sprengre tidsrammer, tilføre miljøet og den enkelte opplevelser, glede og nærhet. Voksne som er modige på barnas vegne. Disse væremåtene står ikke i motsetning til det som springer ut av mine "tørre begreper" som ansvarsbevisst, pliktoppfyllende og til å stole på. Men de utvider og setter langt større krav til personlig involvering.

Tone hadde ikke brukt disse begrepene, men de lå inne i det hun hadde sagt om hva hun ville vente at vi gjorde. Her er det sammenheng mellom liv og lære som viser seg.

Jeg tok mot til meg og snakket med Tone. Jo, hun var helt klar: Det er ikke nok å gjøre sin plikt. Det er en selvfølge at en gjør det. Det er da utfordringene virkelig begynner, hvis en har grunnlaget i orden. Og det var det hun hadde sett hos meg, sa hun. "Men det betyr at jeg og bestyrerinneassistenten kommer til kreve veldig mye av deg, og det vil du vokse på."

Å bli stilt krav til var ikke nytt for meg. Det nye og betydningsfulle var krav kombinert med tillit, oppmuntring og anerkjennelse. Like etterpå ble jeg en av de første elevene som gikk nattevakt alene med en ansvarlig ansatt, sykepleier eller erfaren barnepleier, som sovende vakt. Nettene var stort sett rolige, til tross for at det var ca 40 barn, de fleste under 2 år og 8-10 spedbarn, de yngste en uke gamle. Om mulig ble det en hvilepause innimellom vaktrunder og stell. Da satt jeg på en krakk midt på gulvet på det store baderommet. Hvis jeg skulle duppe av et øyeblikk, ville jeg falle ned på det kalde, flislagte gulvet. Det hendte en gang, og det var nok.

En del av driften kom vi elever lite i kontakt med, nemlig driften av mødrehjemmet. De aller fleste av mødrehjemmets beboere kom ikke tilbake til Aline etter nedkomst. Mødrene, meget unge eller godt voksne kvinner, så vi sjelden igjen. Nedkomstene skjedde på Rikshospitalet, og spedbarna var 4-5 døgn gamle da de kom til barnehjemmet. "Til observasjon for adopsjon" var betegnelsen. Det var med vemod og en sår følelse jeg som mer erfaren elev deltok i siste stell av en baby som skulle hentes av sine nye foreldre.

Kvinnene som hadde fått opphold på mødrehjemmet de siste ukene av svangerskapet og var høygravide, hadde jobbet i vaskeriet eller på kjøkkenet. Kjøkkenet ble bestyrt av internatets kokke, en barsk og hard, tilsynelatende ufølsom eldre kvinne. Hun hersket i kjøkkenregionen som om det var en egen stat. Alle, mødre, elever og ansatte var redd hennes skarpe tunge. Den eneste som ikke var redd var institusjonslederen, søster Tone. I utgangspunktet så det ut for meg som om hun forsøkte å gå i dialog, men det endte som regel med at hun måtte gi direkte pålegg. Et hårdnakket rykte fortalte at kokka hadde sin egen lidelseshistorie. Hun var blitt sviktet av kjæresten sin i sin tidlige ungdom og deres felles barn ble adoptert, eller "gitt bort" som det gjerne het på den tiden. For meg ble det lett å tenke at det måtte ligge stor og ubearbeidet sorg og mange års bitterhet i en slik væremåte som hun viste. Hun var den eneste som insisterte på å bli kalt med etternavn og "frøken"

foran. Hun var overbevisst om at alle, barn og voksne, ville stjele mat fra kjøkkenet om sjansen bød seg. Hennes viktigste oppgave, bortsett fra å sørge for måltider, var å hindre moralsk forfall for husets beboere gjennom å holde skap og skuffer forsvarlig låst. Ingen skulle bli fristet til stjele fra hennes "kjøkkenrike". De eldste barnepleie-elevne som hentet serveringsfatene på kjøkkenet, ble fulgt med skarpe blikk. Frøken B, som jeg vil kalle henne, forlot plassen sin ved bordet og stilte seg i kjøkkendøra på motsatt side for se om noen lot seg friste til å ta en liten smakebit på veien. Og nåde den som trodde seg usett. Jeg vet i ettertid at jeg tok sterkt avstand fra en slik måte å utøve makt og kontroll på, og at jeg kjente glede ved at jeg ikke lot meg skremme. Jeg observerte og forundret meg. Jeg forstod at Tone hadde forsøkt med mange midler å nå inn til frøken Bs menneskelige sider, men hadde endt opp med å måtte bruke pålegg som metode for endring av adferd.

Tone Knudsen fant ny utfordring i å bli leder for Åkeberg barnehjem. Der fikk hun måle krefter med en meget strikt og konservativ tilsynslege. *Barnas beste* var fortsatt Tones ledestjerne. Da mulighetene bød seg dro hun i FN-regi til Ghana, hvor hun var med på oppbygging av et mønsterbarnehjem i Accra. Oppdraget inkluderte også å sette i gang og drive opplæring av personalet. I 2 år drev hun dette arbeidet. Hun klarte også å få til at 3 stipendiater fikk reise til Norge for opplæring.

Jeg møtte igjen Tone som barnehageinspektør i Oslo Kommune, og hun hadde dermed ansvar for min barnehage, Kjøbmand Thor Olsens stiftelse. Som styrer og avdelingsleder fikk jeg fortsette de faglige samtalene med en jeg åpent kunne søke råd og hjelp hos, og som hadde hatt avgjørende innflytelse på min forståelse av oppgavene innen småbarnsomsorg, barnehage og førskolelærerutdanning.

Tone takket ja til nytt FN-oppdrag. Denne gangen var det i Sør-Korea på det norsk-koreanske sykehuset. Etter avsluttet utenlandsoppdrag kastet hun seg inn i forarbeidene og oppfølgingen av barnehageloven av 1975. Igjen var Tone i posisjon og tilgjengelig for kontakt fra grasrota. På dette tidspunktet var jeg i undervisnings/veilederstilling i førskolelærerutdanningen ved Barnevernsakademiet i Oslo. Jeg hadde gleden av å holde kontakt med Tone gjennom det meste av mitt yrkesaktive liv. Eller var det hun som holdt kontakten med meg? Fra avslutningen av barnepleierutdanningen behandlet hun meg som kollega og venn, noe jeg satte stor pris på. Og som jeg kjenner stor takknemlighet for.

Tone Knudsen døde i 2001, nær 83 år gammel. Hun satte spor og viste vei. Hun så tydelig hva utfordringen *barnas beste* inneholdt, - og satte krav til oss andre som ville arbeide for det samme formålet. Hun hadde fortjent stor oppmerksomhet rundt sin innsats, større enn hun har fått.

Tidsskriftet Norges Barnevern ga ut et spesialnummer "Den gode starten", i anledning Alines 100-års jubileum. Sammen med utstillingen i Bymuseet i 2007 ble søkelyset rettet på spebarns- og småbarnsomsorg, noe som var i Tone Knudsens ånd. I min "historiebok" har hun et stort kapittel.

To fortellinger gir innblikk i hvordan hendelser i hverdagen gir sterke tilbakemeldinger med på veien. Jeg var ung styrer i barnehage tidlig på 60-tallet da Hans utfordret meg. 30 år senere, tidlig på 90-tallet, var det en barnehagestyrer som kontaktet meg som satt inne i høgskolen og ikke hadde barnehagehverdagen så tett på livet lenger.

Hun smilte alltid når hun så meg..

Hans, 4 år, hadde begynt i barnehagen ut på høsten sammen med sin eldre bror Arne. Arne gikk i eldste gruppe, 6-åringene. Hans sin gruppe var 3-4 åringene. Det var tre voksne knyttet til Hans sin gruppe. En av de voksne, Hanne, hadde bestemt seg for å slutte. Hun var slett ikke sikker på om hun ville like å ha så mange barn omkring seg til daglig. Jeg som styrer, og avdelingslederen hos 3-4 åringene var også i tvil om hun hadde den personlige gløden vi gjerne ville se hos våre folk. At Hanne ville slutte utløste mer en stemning av lettelse enn av overtalelsestrang i personalgruppen. Barna fikk vite at Hanne skulle slutte ved at hun selv fortalte det. Hun formidlet nok en blanding av glede ved å skulle reise tilbake til sitt hjemsted og familie, og stor usikkerhet fordi hun hadde ingen ny jobb som ventet på henne. De fleste barna tok denne nyheten for det den var. En voksen slutter, en ny ville nok snart begynne. En situasjon som ikke var så uvanlig. Barnehagen hadde flere meget unge medhjelpere, og førskolelærerstudenter i praksis skiftet flere ganger i året. Hans viste en ny og annerledes reaksjon enn de andre barna. Han ble stille og begynte å sture. Det var en merkelig endring i hans væremåte. Noen dager etter at Hanne var sluttet hendte det noe på begynnelsen av dagen. Jeg fulgte med Hans, mor og bror innover til garderoben og ble sittende sammen med Hans etter at de to hadde gått. Hans ville ikke gå inn til de andre barna. Han la hodet i fanget mitt og lukket øynene. Jeg spurte: "Er du lei deg?" Hans sier: "Hanne var så glad i meg." Jeg: "Ja, det var hun." Det blir helt stille en liten stund. Jeg har lagt armen rundt skuldrene til Hans. Hans åpner øynene og ser opp: "Hun smilte alltid når hun så meg!" Det går ett søkk gjennom meg. Formulert med få ord, i to små setninger, har Hans fortalt om sitt savn og sin sorg. Han har vist dette med sin væremåte over flere dager, men vi voksne i omgivelsene har ikke klart å fange det opp. Hans brukte heller ikke ordene sorg og savn. Han satte ikke ord på sine egne følelser. Han sa noe om "den andres" væremåte og følelser. Han hadde kjent seg likt og elsket av en voksen i barnehagen. Han hadde tolket væremåte, håndlag, tempo og ansiktsuttrykk, og for han betød det: Hun er glad i meg! Hun bryr seg om meg. Hver dag venter hun på at jeg skal komme til barnehagen.

Det hører med til historien at Hanne ikke var spesielt flink i praktiske gjøremål, og hun fant heller ikke så lett sin rolle i et voksent arbeidslag. Hun trengte direkte beskjed om hva som skulle gjøres og hun utførte arbeidsoppgaver i et rolig, nærmest sakte tempo. Men ved nærmere ettertanke var det alltid tid og plass for Hans ved hennes side. Denne egenskapen ved henne hadde ikke blitt lagt merke til eller verdsatt i den tiden hun hadde vært ansatt. Det hadde heller ikke blitt så tydelig før Hans begynte i barnehagen. Uten å vite det stilte han spørsmål om ulike krav til

yrkesutøvelse tydelig på dagsorden. Hans var uvitende om den utfordringen han brakte inn i barnehagen. Det triste i historiens første fase var at barnehagen ikke ble seg bevisst hva som skjedde og heller ikke tok utfordringen nok på alvor. Det var Hans selv, gjennom savnet av sin voksenvenn, og hans hjertesukk som han formulert så presist, som traff både hjerte og hjerne hos meg og øvrige pedagoger i barnehagen. Vi hadde fått ny innsikt – ytterligere en dimensjon i oppdraget. Historiens annen fase var at Hanne og Hans ga støtet til et aktivt og utviklende arbeid i personalgruppen der det å se det enkelte barns behov for nærhet og trygghet i forhold til de voksne ble enda mer sentralt. Med andre ord, en ny giv.

Nå må utdanningen skjerpe seg..

En telefon fra en barnehage i regionen kom inn på mitt bord. Jeg var undervisningsleder med faglig og administrativt ansvar for praksis i førskolelærerutdanningen ved BVA. Det var i slutten av oktober. Høgskolens studieår og barnehagenes arbeidsår var i takt med hverandre, og det første kvartalet nærmet seg slutten. Høgskolen hadde sendt ut forespørsler om praksisplasser for sine studenter. En barnehagestyrer har grepet telefonen og ga følgende melding fra "virkeligheten", her presentert i kortform: "Nå må utdanningen skjerpe seg. Vi holder på med en meget ubehagelig sak, en nyutdannet førskolelærer som begynte hos oss i august kommer ikke til få bli hos oss ut over prøvetiden. Heldigvis var vi klare på at det var noe som het prøvetid! Hun har avslørt seg som en person som ikke kan noe av det du forventer av en fagperson, selv om det dreier seg om et nyutdannet, ungt menneske. Hvordan har hun kunnet komme gjennom utdanningen, og ikke minst praksisperiodene? Enn eksamen – må de ikke bestå eksamen da?"

Jeg var lettere rystet, tok mot til meg og spurte: "Er denne førskolelæreren utdannet her hos oss?" Tanken på å presentere historien for undervisningspersonalet raste gjennom hodet mens jeg spent ventet på svaret. "Nei!" er det kontante svaret fra "virkeligheten", "men det er ikke noe bedre for det." Jeg holdt tilbake et påtrengende spørsmål om hvilken høgskole vedkommende var utdannet ved. Og styreren fant heldigvis ingen grunn til å opplyse om det.

Den videre samtalen skal ikke refereres her, men den ble både lang og intens og la seg tungt på minnet hos meg som høgskolens praksisansvarlige. Det ble ingen praksisplasser ved denne barnehagen i dette semesteret. Jeg lyttet til styrerens påminnelse til utdanningen om at barnehagen har sin primære oppgave overfor barn og foreldre, samtidig som den skal fungere som et godt og utviklende arbeidsmiljø for personalet. I den situasjonen som hadde oppstått var det store utfordringer og problemer i arbeidsmiljøet. Styrers vurdering var at praksisstudenter ville kunne oppleves som en for stor, ekstra belastning på dette tidspunktet. Mitt bidrag til løsning var å tilby den faste øvingslæreren permisjon for en avtalt periode, samt å utsette engasjement av en helt ny øvingslærer inntil videre.

Vi var enige om at vår løsning i dette tilfellet ikke handlet om å skjerme praksisstudenter fra å oppleve utfordringer og problemer i yrkesfeltet i praksistiden. Det handlet om å vurdere den totale belastningen som barnehagen til enhver tid skulle håndtere, og som er styrers ansvar.

I et faglig møte i høgskolen noen dager senere fant jeg det på sin plass å gi til beste beretningen fra yrkesfeltet. Jeg lot det bli en tenkepause til slutt, stillheten følte trykkende, men ingen stilte spørsmålet alle ønsket svar på: Har vi sluppet denne kandidaten igjennom her hos oss? Mitt utsagn: "Vedkommende er ikke utdannet hos oss," utløste en høylydt lettelse i første omgang, men så kom reaksjonen. "Ja, men dette er jo for galt, uansett hvor i landet det er skjedd." Begge reaksjonene var viktige. Personalgruppen kjente en lettelse ved at de ikke hadde vært medvirkende i det konkrete tilfellet. Saken ble imidlertid en påminnelse og en vekker for oss. Å opprettholde og videreutvikle krav til en nasjonal standard i førskolelærerutdanningen er et ansvar som går på tvers av landsdeler og høgskoler, et ansvar som ikke har noen ende.

Ingrid Bølset Johannessen født 1937 i Vågbø på Nordmøre. Hun er førskolelærer fra Barnevernsakademiet i Oslo (BVA), har videreutdanning i barnelitteratur, musikk og spesialpedagogikk og hovedfag i barnehagepedagogikk (BVA). Styrer og avdelingsleder ved Kjøbmand Thor Olsens Stiftelse, barnehage i Oslo, i 11 år. Øvingslærer. Praksisveileder og metodikklærer ved BVA i 13 år. Undervisningsleder ved BVA og Avdeling for Lærerutdanning, Høgskolen i Oslo i 15 år. Hun har gjennom utdanning og yrkesliv hele tiden vært knyttet til barnehage og førskolelærerutdanning.

Aase Stabell: Ut vil jeg - ut

Høsten 1956 brøt jeg opp etter fire og et halvt år i Oslo. Jeg var 23 år, moden for et vendepunkt i livet, og drog til England. Den høsten var det politiske bildet nokså turbulent internasjonalt. Suezkrisen var på sitt verste, og Sovjetunionen truet med å sende raketter til London. Trusler til tross, jeg var allikevel bestemt på å dra, og overfarten skjedde via båt fra Oslo til Newcastle, og tog derfra til London.

Mine underliggende motiver for å dra, var flere. Jeg følte at jeg hadde stagnert, både sosialt og utviklingsmessig. Ved å lære et nytt språk ville jeg tilegne meg kunnskaper uten økonomiske utlegg, og jeg ville kunne lære et annet land å kjenne uten at det kostet noe. Studielån var et ukjent begrep for meg på den tiden. Jeg skulle jobbe som au pair i en familie med to barn. Et annet underliggende motiv var at jeg ønsket å bryte ut av en jobb som jeg følte jeg var låst fast i, men som familien og nærmeste omgangsvenner syntes var topp. Planen var å tilbringe ett år i England, deretter søke opptak i sykepleien på en av de mest kjente skolene i Oslo.

Jeg ankom London i oktober 1956. Seks år senere vendte jeg tilbake til Norge. Da hadde jeg vært halvannet år hos en familie på Harrow Boy School (etter først å ha tilbrakt ti opprivende og hardt arbeidende dager hos en familie i en annen del av byen). Deretter hadde jeg gjennomført en treårig sykepleierutdanning ved et sykehus på østkanten i London, oppnådd graden State Registered Nurse, jobbet som "staff nurse" ved en kirurgisk mannsavdeling det påfølgende året, og så tilbrakt det neste året på flere fødeavdelinger utenfor London (Northampton, Hitchin i Hertfordshire, og Cambridge). Hensikten var å få erfaringer fra fødsel og svangerskap fordi dette ikke var inkludert i den generelle sykepleierutdanningen.

Planen min nå var å dra videre ut i verden. Det var mange jobber å få, i følge annonsene i de britiske fagbladene, men jeg kom ikke så langt at jeg søkte. Det vil si, jeg var på ett jobbintervju ved Cunard Lines, men ble bedt om å komme tilbake etter endt jordmorutdanning. Så langt kom jeg ikke. Andre hendelser gjorde at jeg for en tid måtte reise hjem til Norge, og livet mitt tok igjen en ny retning. Men siden en del av opplevelsene fra England fortsatt er levende i minnet, vil jeg forsøke å gjenskape disse på papiret.

Nytt land – nye oppgaver

London i slutten av 1956 var som en ballong som luften hadde gått ut av; flat, grå, inntørket, støvete, uten gnist og liv. Ruiner fra andre verdenskrig preget fremdeles enkelte deler av byen. Men Harrow Boy School, hvor jeg tilbrakte de første fjorten månedene av Englandsoppholdet, lå i Middelsex. Det tok ca tyve minutter med banen fra Baker Street til Harow-on-the Hill. Tyve minutter fra tristheten og gråheten til de

”grønne grener”. Her foregikk livet etter gamle tradisjoner, i alle fall syntes det slik for meg.

For en person som hungret etter å tilegne seg alt det som tidligere skolegang og arbeid ikke hadde bidratt med, var oppholdet på Harrow Boy School utrolig mektig. Riktignok var det de unge guttene fra 13 til 18 år og med velstående foreldre, som skulle få sin kostbare og karakterdannende utdanning der. Men det var ikke til å unngå at en søkende jente fra Norge sugde til seg – ikke bare språket, men også mye av de elementene som denne kulturen på godt og vondt var preget av. For meg var det på forhånd ganske ukjent at unge gutter fra rike hjem, herregårder og slott, ble sendt på pensjonatskoler for å tilbringe fem år i ganske nøkterne omgivelser, og under streng disiplin gjennomføre sin skolegang. Riktignok var det noen foreldre som måtte streve hardt for å kunne betale skolegangen, og enkelte kom dit fordi de var så skoleflinke at de hadde fått stipend. Men det var til en hver tid fem hundre gutter der, og de aller fleste kom fra rike familier. Skolen hadde eksistert siden 1615.

Hva var det da som skulle være så utviklende ved å bo på pensjonatskole? Undervisning får man jo på en vanlig dagskole. Det var ikke lett å få et klart svar på for meg som på den ene siden var overveldet av det fremmede og storslåtte ved denne kulturen, på den annen side så det komiske i at disse guttene måtte dele rom med flere, og daglig måtte tidlig opp for å re sin spartanske seng som deretter måtte skyves opp mot veggen. Deretter måtte de kle seg i sin strenge skoleuniform med stråhatt. Det var daglig antrekk, bortsett fra når de måtte iføre seg sportsantrekk. Og hver dag hadde sitt stramme program fra morgen til kveld med undervisning, sportlige aktiviteter og musikk. Foreldrene så de bare enkelte helger når disse kom på besøk.

Skolen ble grunnlagt i 1572 og ferdigstilt i 1615. I løpet av årene ble den utvidet til å ha plass for 500 elever fra 13-årsalderen og oppover til 18 år. Alle guttene bodde på skolen i semesteret, innkvartert i forskjellige ”hus”. Hver bygning kunne huse fra 30 til 50 gutter, og hadde sin egen housemaster som selv bodde i dette huset med familien sin. De vakre murbygningene kneiste på toppen av en bakke, og de ligger der fremdeles i dag. De utgjør en liten landsby i seg selv med et lokalt postkontor hvor man også kunne få kjøpt aviser og godterier. I tillegg var det en pub på hotellet, The Kings Head. Skolen tok mål av seg til å utdanne elevene til lederskap, ”tjeneste” og personlig utvikling, og musikalsk utfoldelse og sportslige aktiviteter var viktige i tillegg til de akademiske.

Mange kjente personligheter har gått på Harrow, men Winston Churchill er vel kanskje den mest kjente. Han begynte der i 1886. I de senere årene av sitt liv, i alle fall i årene etter andre verdenskrig, besøkte han Harrow på sin fødselsdag den 30. november. Jeg opplevde å se ham der i 1957. Det ble en dag som ble meget markert, og hvor alle var samlet til konsert og taler.

Alle husene hadde egennavn, og familien jeg var "au pair" hos, bodde i "The Foss". Navnet antyder at det skulle ha ligget en dike eller grøft her, men vi så ikke mye til denne. Sannsynligvis eksisterte den på 1600-tallet da skolen tok form. "The Foss" var et relativt lite hus som tok i mot noen av de yngste guttene. Senere flyttet familien til "West Acre" som hadde flere og eldre gutter. Det var stort sett de guttene som bodde i "The Foss" jeg fikk sett på nært hold. De virket for det meste friske og robuste. Dessuten var de utrolig dannede, høflige og selvdisiplinerte. Men enkelte var mer følsomme enn andre og måtte følges opp nærmere. Housemaster Jack Webster, i utgangspunktet en dyktig matematiker, var selv en følsom person. Han hadde det selv verst når han en sjelden gang måtte straffe en av guttene. Det skjedde i form av ett rapp over fingrene.

Søndag formiddag etter kirketid var det vanlig at housemaster og familien hadde noen av de eldre guttene på formiddagsvisitt. Da var tonen ganske gemyttlig over en kopp te, og Jack W. og fru Peggie benyttet anledningen til å skaffe seg en viss oversikt over hvordan det gikk med guttene.

Disiplinen som eksisterte på skolen, hånd i hånd med den omtanken for andre som dette ekteparet utviste overfor sine egne barn og guttene i deres varetakt, var nok en svært medvirkende faktor til min videre utvikling. Jeg fikk være som et familiemedlem, deltok i de fleste måltider, selskaper og ferier; fikk se hvordan de bevisst oppdro sine egne barn, som også i sin tur måtte reise på pensjonatskoler andre steder.

Senere under Engelsoppholdet var det ofte anledning til å reise på helgebeseøk til familien Webster på Harrow, en utrolig kilde til rekreasjon. Metropolitan Hospital, plassert på østkanten av London, var en slående kontrast. I alle de årene jeg var under utdanning var Websters på Harrow mitt andre hjem.

Når det gjelder føringen for min egen sykepleieutdanning så er *utholdenhet* det begrepet som stikker seg frem. Evnen til utholdenhet kan være en verdifull egenskap i mange sammenhenger. Jeg tror mange av guttene fikk med seg det, evnen til utholdenhet, og samtidig smidighet. Gjennom mine år som "student nurse" var det vel utholdenheten som var helt avgjørende for at jeg til slutt fikk eksamen og godkjenning.

Fra elevtiden: Hospitalet på østkanten, en egnet utviklingsplass?

Metropolitan Hospital lå i Kingsland Road, en trafikkert vei som strakte seg mellom Liverpool Street Station og videre østover mot undergrunnstasjonen Dalston Junction. Hospitalet var bygd i 1836, og ryktene ville ha det til at Florence Nightingale hentet noen av sine pleiere der da hun drog til Skutari på Krim. Dette var vel ikke bare rykter, det stod faktisk også i mine papirer. Den gamle mursteinsbygningen var preget av tidens tann. Utenpå hadde den en ubestemmelig skitten gråsort farge, som sannsynligvis tidligere hadde vært rødbrun. Dette førsteinstrykket skapte ikke mange forventninger. Men så snart man kom innenfor døren, forandret instrykket seg; dette

var et hospital i full drift. Det var ikke stort, men i 1950-årene stort nok til at vi som studenter kunne gjennomføre all vår praksis innenfor disse veggene. Det var medisinske og kirurgiske avdelinger, ortopedisk-, operasjons- og barneavdeling, poliklinikk og legevakt. I slutten av 1960-årene sluttet hospitalet å fungere som selvstendig undervisningssykehus, da var alt blitt overflyttet til større enheter. Men i min tid, var dette ennå et stykke frem.

Etter tre måneder på forskolen som foregikk et sted ute på landet, men med enkelte helgebesøk på sykehuset, bar det rett på jobb. Avdelingene A,B,C,D fra første til fjerde etasje var konstruert over samme lest, og hadde hver plass til tjuefire pasienter. Disse lå tolv på hver side i en åpen sal. I midten var plassert et skrivebord. I enden av salen var det toaletter, skyllerom, og et rom for sterile prosedyrer. Ved inngangen til salen lå vaktrommet til høyre, og kjøkken og lintøyrom til venstre. Det kan virke ugunstig med slike store åpne saler, men for meg som ikke på den tiden kjente til noe annet, opplevde likevel fordelene. Det var enkelt å ha oversikten i avdelingen, det var alltid en pleier tilstede i salen, og hver enkel pasient var på den måten alltid under observasjon. Hvis noe uvanlig skjedde som ikke fanget elevens oppmerksomhet, ville nærmeste nabo si i fra øyeblikkelig. Det syntes som om mannfolkene var flinkere til å si i fra hvis noe dramatisk hendte enn pasientene på kvinneavdelingene. Mennene syntes også å være flinkere til å kommentere og dermed få til en sosial og jovial atmosfære.

Første praksisperiode var på en barneavdeling. Sister Gulliver, avdelingsleder, var veldig lang og veldig streng med skarpe brune øyne som så sint på en. I neste øyeblikk vandret blikket hennes omkring. Det var pussig hvordan en kunne oppleve at en selv var i fokus, selv om blikket hennes ikke traff en direkte. Dette misbilligende blikket snodde seg som en slåmkmjører nedover svingene i hennes egen magre, kantete kropp og innover målstreken (det vil si den usikre eleven) med stor kraft. I ettertid skjønner jeg at hun var sterkt preget av sjenanse og usikkerhet. Hun hadde vansker med å kommunisere med de forskjellige studentene som var der, derfor ble tonefallet hennes ofte nedlatende og kommanderende. Når sognepresten kom på besøk, noe han ofte gjorde, var hun blid og sosial. Hun så ikke direkte på ham heller, men latteren var et tegn på godkjenning. Da jeg hadde nattevakter der det siste året av elevtiden min, var hun mye mer tilgjengelig, og da var det latteren og tonefallet som signaliserte det.

Mange hadde et ambivalent forhold til Sister Gulliver på grunn av hennes skarpe væremåte, men de fleste hadde respekt for den innsatsen hun gjorde på barneavdelingen. Sykehuset lå i et strøk med mye fattigdom, og barna som ble innlagt var ofte svært syke, eller hadde blitt utsatt for trafikk- eller andre skader. Som sykepleier kunne hun utføre undere; en gang hadde vi en gutt som var blitt påkjørt av en lastebil. Den hadde kjørt rett over magen og hoftepartiet hans og revet med seg det meste av huden slik at innvollene kom til syne. Hoftene var ganske knust. Den gangen eksisterte ikke intensivavdelinger, alt måtte behandles på en vanlig sengepost. Heldigvis hadde denne barneavdelingen flere rom som var adskilt med glass fra golv til

tak, og gutten ble plassert i et av disse. På den måten var han isolert og skjermet fra å bli smittet av unødvendige bakterier og annen vederstyggelighet, men han hadde utsyn til det som skjedde utenfor glassrommet. Og vi hadde innsyn. Sister Gulliver pleide ham egenhendig inntil hudoverflaten var grodd, og benbruddene helet.

Et vanlig krav til oss elever – uansett hvilken avdeling vi jobbet på – var at alt skulle utføres forbilledlig og etter de gjeldende forskrifter. Det var ikke så lett å etterkomme, hver enkel prosedyre var tidkrevende og dessuten krevde enkelte prosedyrer enkelte redskaper som ikke alltid var tilgjengelig. Helst skulle man minst gjøre tre ting på en gang, og det var eleven som satt med ansvaret når det ble oppdaget at ting ikke gikk etter oppskriften. Skyldfølelsen var en stadig følgesvenn, følelsen av aldri å gjøre tingene på en kvalitetsmessig korrekt måte. Det var likevel lettere å utføre pleien forskriftsmessig på Sister Gullivers avdeling fordi hun hadde lagt forholdene til rette på en systematisk måte. Likevel ble det sluntret unna der også, for eksempel observerte jeg hvordan en av elevene skylte bleiene bare en gang når hun måtte foreta bleievask for hånden; dette for å spare tid. Det ble ganske mye såpe igjen i disse bleiene. Nurse Ferrie kom fra Iran for å få sin utdanning i England. I femtiårene var det ganske mange iranske studenter på Metropolitan Hospital, nydelige, dannede og driftige jenter. Dette var et opplegg som sjahen av Iran hadde tatt initiativ til. Men Nurse Ferrie, som for lengst hadde innsett at sykepleieryrket ikke var noe for henne, kastet skyldfølelsen ut med såpevannet. Etter første året drog hun til Spania på ferie, traff en bankier som hun ikke lenge etter giftet seg med, og noe mer så vi ikke til henne.

Et annet interessant forhold på Sister Gullivers barneavdeling, var besøksrutinen for pårørende. I 1950-årene var det fremdeles vanlig at barn på sykehus ikke ble tillatt besøk av foreldrene, fordi barna ville kunne bli så opprørt av besøket når mor og far skulle dra igjen. I etterkrigstiden var psykologene etter hvert blitt oppmerksom på hvor skadelig det var med barns separasjon fra foreldrene, og dette førte etter hvert til at forbudet ble opphevet. Men det tok tid før dette ble vanlig praksis. På denne barneavdelingen var det i alle fall vanlig at foreldrene kom på besøk i tiden mellom kl 14-15.30. De gav fra seg godsakene og lekene til personalet, og etterpå var det vår oppgave å leke med barna og gi dem godteriene. Hvis man skulle lete etter noen prinsipper her så var det vel avledning og belønning som var gjeldende. De så ut til å virke hensiktsmessig.

Metropolitan Hospital var som nevnt ikke større enn at vi rakk å ha praksis på alle avdelingene i tur og orden. Kirurgisk mannsavdeling (avd. A) i første etasje med sine 24 pasienter var en hektisk avdeling. Det foregikk operasjoner alle ukedager, og de forskjellige Harley Street spesialistene hadde sine bestemte dager hvor de opererte. På den tiden fantes verken mottagelsesrom eller postoperativ avdeling hvor nyopererte pasienter kunne observeres. Alt foregikk fra selve avdelingen. Her ble de mannlige pasientene fra ventelisten innskrevet og forberedt til operasjon neste dag, ble kjørt på operasjonsstuen i tredje etasje av en av elevene, ble hentet etter operasjonen av samme elev, og så rett tilbake til avdelingen for videre observasjon og

oppfølging. Det var vanlig at de lå inne i flere uker, og hver dag måtte de kirurgiske sårene stelles. Innimellom kom det inn pasienter som fordret øyeblikkelig hjelp. Uansett måtte de være fastende til operasjonen. Det var en selvsagt ting som de fleste pasientene var innforstått med, men en ettermiddag fikk vi inn en ung egypter på knapt tjue år med sterke mavesmerter. Han hadde ikke begrep om hva dette innebar. Han hadde fått et sykkelstyre i maven og hadde sannsynligvis en sprukken milt. Operasjon var påkrevd ganske øyeblikkelig, men foreldrene var på reise i Midt-Østen, og operasjonen måtte utsettes til de kunne gi sitt skriftlige samtykke. I mellomtiden måtte han få væske intravenøst og avstå fra å spise. En av kameratene hans brakte ham en stor pakke med fish & ships, men heldigvis oppdaget vi dette slik at katastrofen ble avverget.

I min første periode på denne mannsavdelingen, var Sister O avdelingsleder. Hun var en skikkelig fullrigger, særlig når hun drakk. Det er ikke til å unngå at man i elevtiden møter dilemmaer, det vrimlet egentlig av dem. Merkelig nok så jeg ikke på Sister O's drikkeproblemer som noe dilemma, dertil var det vel for kjent blant mange. Det som jeg opplevde en gang som problematisk var da jeg en ettermiddag skulle forberede en av pasientene for en øyeblikkelig operasjon; jeg hadde erfart at det tok minst tyve minutter å gjennomføre forberedelsene på en skikkelig måte, det var egentlig ikke nødvendig å forhaste seg, det var viktigere å gi pasienten den roen han trengte i øyeblikket. Dette var min vurdering, men ikke Sister O's. Hun begynte å mase på meg etter knapt fem minutter, stod der ved forhenget i sin fulle pondus, og det hele ble en svært ubehagelig situasjon for både pasient og pleier.

Sister O forsvant stille og rolig en dag, trolig på grunn av sine alkoholproblemer. Den mannlige pleieassistenten forsvant samtidig. Sammen hadde de to frekventert puben tvers over gaten ganske ofte. De utgjorde et noe underlig par, den høye Sister O med sin store pondus, og han, et miniformat av en mann. Nå ble de begge borte fra dette miljøet. Den som midlertidig måtte overta etter henne var Sister Doug. De fleste sykepleieelever og sykepleiere var redd Sister Doug. Til daglig styrte hun mønstergyldig den lille kvinneavdelingen i tredje etasje, og som til en hver tid hadde tolv pasienter innlagt for benbrudd eller lignende. Disse kvinnene ble pleiet og fulgt opp forskriftsmessig under Sister Doug's supervisjon, men stakkars den elev som kom i disfavør hos henne. Det var alltid en eller to som gjorde det, og da var det ingen ting som kunne gjøres riktig, uansett. Jeg kom ganske fort i unåde, og de månedene jeg tilbrakte på den avdelingen, var et mareritt. Men jeg overlevde og kom meg videre. Det var en støtte for meg etter hvert at Nurse Pat, som var en mønsterperson og fikk gullmedalje som beste elev da hun avsluttet utdanningen sin, også hadde problemer med Sister Doug. Det var også en støtte at jeg skjønnte at Sister Tutor var på min side. Men det var en av de periodene hvor begrepet utholdenhet fikk et levende innhold for meg; egne tanker og følelser måtte skyves til side, flyte med strømmen og håpe på at en kommer i land til slutt.

Det var ikke alltid Sister Doug var like kreativ i sine påskudd for å demonstrere hvor udugelig jeg var. En dag satt jeg ved sengekanten for å mate en pasient. Vi var opplært

til å sitte ned for å mate pasienten hvis dette var mulig; det kan virke stressende å bli matet av en som står ved sengen, og det var viktig at pasienten skulle oppleve ro under måltidet. I denne situasjonen grep Sister Doug anledningen til hånlig å bemerke overfor assistenten sin, høyt og tydelig og med mye sarkasme i stemmen, hvor makelig anlagt denne eleven var. I neste øyeblikk grep hun fatt i temperaturkurven til pasienten og viste assistenten hvor unøyaktig prikkene var som jeg hadde satt ned på kurven. Ikke for det at det var så lett å se forskjell fra de som var satt ned tidligere, men det var en gylden anledning til å henge ut den syndebuggen hun nå hadde sett seg ut.

Vi måtte stadig gjennom skriftlige eksamener, og den eneste gangen jeg ikke lyktes var en anatomiprøve som jeg måtte ta mens jeg var på denne avdelingen. Jeg måtte selvfølgelig fortelle Sister Doug om det nedslående resultatet. Og hennes bemerkning var at det var da langt flinkere folk enn meg som ikke hadde lyktes i denne prøven. Dette greide hun likevel å formidle på sin vanlige sarkastiske måte, slik at det ikke levnet tvil om at hun ikke var ute etter å trøste. Heldigvis gikk det bra neste gangen jeg forsøkte, men da var jeg ikke lenger på denne avdelingen.

Det var nok ikke de små, spydige stikkene hennes som utgjorde den store belastningen for oss som følte oss forfulgt, heller ikke at det slo ut i voldsomme utbrudd fra henne. Men det var i hennes sarkastiske væremåte, en slags ondskapens kraft som lå der som en slags trussel mot oss elever. At vi måtte finne oss i en streng disiplin, var noe vi var innforstått med. Det lå i hele systemet, men dette udefinerbare uforutsigbare som lå i hennes negative utstråling var en belastning vi gjerne kunne vært foruten. Det var som om vi hele tiden var utsatt for en overhengende fare, litt latterlig å tenke på i ettertid. Siden vi måtte fungere som adekvat arbeidskraft allerede etter tre måneders forkurs, ble vi nærmest kastet ut i hverdagens store drama med trengende og lidende mennesker som i stor grad var avhengige av oss. På samme tid var vi prisgitt en kultur hvor "makten" var uangripelig.

Sister Doug overtok og styrte den kirurgiske mannsavdelingen i seks måneder. Da hadde hun fått nok, og ville tilbake til sin lille ortopediske avdeling hvor det var lettere å holde kustus. I mellomtiden var mannsavdelingen blitt en mye ryddigere plass, og det var ganske enkelt for den neste avdelingslederen som overtok. Da var jeg også tilbake til denne avdelingen, nå med mye mer erfaring, og ikke minst med større selvtillit enn de første årene.

Avdeling B i andre etasje inneholdt kirurgisk kvinneavdeling, og lå i samme etasje som barneavdelingen. Hver seng hadde et forheng som dekket sengen på alle kanter, og som ble trukket for når det skulle utføres bestemte prosedyrer. I 1950-årene var det fortsatt vanlig med sengeleie, og derfor måtte sengeleiets komplikasjoner observeres og helst forebygges. "Doing pressure areas" som det kaltes, var en meget vanlig prosedyre. To og to elever gikk fra den ene sengen til den andre hver fjerde time eller hver andre time for å smøre inn og massere utsatte områder, og utføre bestemte bevegelser særlig i bena. Da ble forhengene trukket for og fra etter som de

to beveget seg nedover rekken. Det ble mye sosial kontakt med pasientene på den måten, en naturlig måte å samtale på.

Avdeling C i tredje etasje var en kvinnelig medisinsk avdeling, og i øverste og fjerde etasje lå den medisinske mannsavdelingen hvor Sister Ellis hadde ansvaret. I gangen i samme etasje var gynokologisk avdeling med plass til tolv pasienter. Det var i etasjen rett under at den ortopediske avdelingen lå, barneavdelingen under denne igjen. I første etasje rett overfor kirurgisk mannsavdeling lå laboratoriet. Operasjonsavdelingen var plassert i en egen fløy i tredje etasje. Der lå også kontorene til forstanderinnen og hennes medassistenter.

Søsterhjemmet lå i et eget bygg. En lang korridor bandt sammen sykehuset og søsterhjemmet, og her var også hovedkjøkkenet og vaskeriet plassert. Når vi gikk fra sykehuset til søsterhjemmet, eller omvendt, passerte vi alltid kjøkkenet og vaskeriet.

”Outpatient” (poliklinikken) og legevakten lå også for seg selv, men disse var også mulig å komme til gjennom korridoren. I Outpatient styrte Sister Fabian. Hun var absolutt noe for seg selv, og ikke helt enkel å bli utsatt for, men hun hadde ingen spesielle favoritter blant elevene. Når vi ble utsatt for regn av besvergelses gikk det ut over alle. En gang flere av oss måtte be om å få gå til undervisningstime, skrek hun opp foran alle pasienter som satt der på rekke og rad i venterommet: ”Idioter, idioter, idioter. Ja bare gå, dere er ikke noe tess allikevel.” Andre ganger var hun i motsatt modus. Da prinsesse Margaret skulle gifte seg i 1960 hadde Sister Fabian sørget for at ingen pasienter stod på ventelisten til poliklinikken den dagen. I stedet smurte vi rundstykker, kokte te, og bivånet hele seremonien på fjernsynet dagen igjennom. Da var vi privilegerte i forhold til de andre som måtte jobbe som vanlig. Sister Fabian var jødisk og egentlig fra Østerrike, men var kommet til England like før krigen. Pasienter som hadde vært på sykehuset under krigen, mintes hvordan hun under flyangrep hadde gått rundt sengene, trøstet dem og gav dem ørepropper for at de ikke skulle bli for skremte. Vi var aldri redde for Sister Fabian, slik vi var redde for Sister Doug som drev et mentalt terrorvelde.

På kirurgisk mannsavdeling i andre etasje holdt den skotske Sister Coull til, den snilleste og mest tilgjengelige av alle søstrene. Jeg hadde ikke praksis på den avdelingen særlig lenge, og det var et savn. Hvis en er opptatt av verdier i sykepleien, var vel den utstråling av varme og omtanke som hun hadde, av uvurderlig verdi. Etter den tid og møtet med henne har jeg fått en stor affinitet til det skotske språket, og det kan nok hende at personer som jeg har truffet på min vei senere, har utilsiktet blitt plassert i denne ”familieboksen/slekten.” Det er ikke usannsynlig at det var Sister Coull som hadde æren for denne opplevelse av tilhørighet.

”Mind your observation, nurse.”

”The Sisters”, oversykepleierne og tilsvarende hadde stor innflytelse på vår utvikling, på godt og vondt. Nattsøstrene, Sister Williams og Sister White var begge rimelig

rettferdige. Sister Williams sørget for at jeg kunne alle pasientenes navn og diagnoser hver første natt jeg kom på vakt; det var en forventning uten unntak og en inndrilling som satte sine spor. Det var alltid mye å gjøre etter at vi kom på vakt kl 20, men ved 22-tiden når Williams gikk sin runde måtte de fireogtyve pasientenes navn og diagnoser, behandling og oppfølging og mulige komplikasjoner, sitte godt i mitt hode. I ettertid – så mange år senere – kan jeg huske at det var et evig dilemma jeg måtte leve med: Fikk jeg lært nok? Selv om jeg ofte kjente på følelsen av at jeg var privilegert som fikk lov å drive med dette, og samtidig syntes synd på alle andre som ikke hadde valgt et slikt yrke og ikke skjønte hva de gikk glipp av, så var allikevel tvilen om ikke å få lært nok – en stadig følgesvenn. Men disse nattlige rundene hvor jeg måtte skjerpe meg, observere og se mulige sammenhenger når pasientene hadde uventede reaksjoner, de ga meg etter hvert en viss selvtilit. Jeg tilbrakte til sammen nærmere et år av elevtiden på nattevakt, og dramatiske situasjoner oppstod av og til, da særlig på kirurgisk mannsavdeling. For eksempel å oppdage at en forhøyet puls og oppspilt mage hos en yngre mann ved tretiden om natten, må føre til at en varsler øyeblikkelig uansett hvor ubehagelig det er for kirurgen å bli vekket. Når konsekvensene av dette blir en øyeblikkelig operasjon som hindrer en livstruende tilstand, så gjør det noe med ens egen faglige selvtilit å ha bidratt til dette. På den annen side er hensynet til ikke å varsle i utreningsmål, også en medvaskende faktor til et dilemma. Tenk om det bare er tull og overreaksjon? Jeg opplevde aldri å over reagere i elevtiden, men senere erfaring har vist meg at dette ikke alltid er lett.

Nattevaktstiden hadde sitt eget nettverk, dagvaktene et annet. Elevene på skolen kom fra mange forskjellige land som Nigeria og Ghana, Jamaica, Holland, Tyskland, Frankrike, Iran, og ikke minst fra England, Skottland og Irland. Dette utgjorde et meget internasjonalt miljø, med personer med hver sine spesielle særegenheter og kultur. For eksempel var flere av de som kom fra Nigeria allerede gifte og hadde familie. Vanlige var dette svært ambisiøse kvinner som ville tilegne seg en utdanning som de praktisk kunne ha nytte av i sitt hjemland senere. Det gikk ikke alltid helt problemfritt for seg. Jeg husker spesielt Nurse G som hadde lange telefonsamtaler med hjemlandet for å få ektemannen til å forstå fra å ta seg kone nummer to. Dette var noe som tydeligvis opprørte Nurse G veldig.

Lederskap – makt og avmakt

Forstanderinnen, Matron, stod det respekt av. Hun var en pen blond dame i førtiårene, ganske ung til å være i en slik stilling. Det var vel ved å observere henne at jeg måtte revurdere mitt inntrykk av forstanderinnen som noe opphøyet fjernt, smalsporet av holdning og med et lite og snevert nettverk. Vår Matron hadde sine beilere, det sørget jungeltelegrafene å informere om. Hun hadde sin leilighet i toppetasjen, så det var nok av observatører underveis når beileren hadde vært på besøk. Vår Matron hadde også en meget dannet væremåte; en sofistikert og overbevisende måte å være på som også sikkert var en døråpner til viktige steder. Mrs Webster, selv kyndig i etikette fra Harrow, var imponert over henne.

Matrons assistent derimot var en dame som virket fjern, gjorde lite inntrykk, og som person sitter hun ikke godt i min hukommelse. Jeg husker bare at hun var urimelig streng på at det skulle være ryddig ved sengene når Matron eller hun skulle gjøre den daglige inspeksjonsrunden på avdelingen. Det var ikke så lett på kirurgisk mann-avdeling; det var ingen garanti for at pasienten ikke skulle slenge en full urinflaske opp på nattbordet, noe som egentlig er den naturligste ting i verden for en sengeliggende pasient. Det skjedde en dag jeg gikk inspeksjonsrunden med denne assistenten. Hun greide å irettesette meg ganske skarpt etterpå om at slikt ikke burde skje. Å svare på en slik reprimande var ulovlig og utenkelig, og tilhørte de hendelser man etter hvert ble immun mot. Et annet urimelig forhold som også denne assistenten var opptatt av, var det estetiske, eller for å si det slik, det estetisk umulige hvis hygieniske prinsipper skulle råde. Det hadde seg slik at når jeg var steget i gradene, det vil si, fått min godkjenning og eksamen, fikk jeg en uniform med lange, smale ermer. Fra håndleddet til albuen var ermet kneppet med åtte knapper i små knapphull, de tok sin tid å knappe opp eller igjen. Over håndleddene ble det festet stive mansjetter som var ca 12 cm lange. Min jobb hver formiddag var å stelle kirurgiske sår og utføre andre lignende sterile prosedyrer. Da måtte mansjettene av, ermene rulles opp og festes i en annen type mansjett på overarmen. Dette var helt nødvendig for å skrubbe hendene etter hver prosedyre, og det var mange av disse prosedyrene hver formiddag. Det var også hver formiddag at inspeksjonsrunden fant sted, og det til et klokkeslett som vi på avdelingen ikke skulle vite noe om på forhånd. Jeg er fremdeles ikke sikker på om det var en bevisst sak for å trene oss i uforutsette hendelser. I alle fall aksepterte ikke denne assistenten opprullede ermer, når hun stod ved døren skulle jeg være der øyeblikkelig ved hennes side, ermene nedrullet, oppknappet og de stive mansjettene på plass. Dette uansett om jeg i øyeblikket før hadde stått bak forhenget hos en pasient, fordypet i sterile prosedyrer.

De to sykepleierne som hadde ansvar for søsterhjemmet var ganske gamle, nesten i pensjonsalderen. De hadde også kontor i første etasje på søsterhjemmet, og våre posthyller var plassert på dette kontoret. Derfor så vi disse to ganske regelmessig, og det var ikke vanskelig å prate med dem på en mer uformell basis. De var omsorgsfulle, hver på sin måte.

De personene som var ansatt som undervisningssykepleiere, ble kalt tutors. Det var på denne tiden bare en person ansatt i denne stillingen, og som hadde det formelle ansvaret for undervisningen vår. Sister Tutor, miss Victoria Biddlecombe, var en personlighet som heller ikke går an å glemme. Hun kjørte sitt eget løp, var direkte og frittsnakkende, og virket nokså uavhengig av de andre. Det var ikke helt uvanlig å se henne på søndag kveld iført nikkers og anorakk som nok motemessig tilhørte mellomkrigstiden. Selv påstod hun at hun drog på fjellklatring med "sin venn", men hvor hun fant steder på Londons østkant steder å klatre i, var meg en gåte. Hennes bror hadde tilhørt de engelske styrkende under krigen, og på et eller annet tidspunkt hadde han vært i Norge. Han hadde blitt så imponert over nordmennene at han hadde tilegnet seg et norsk statsborgerskap. Miss Biddlecombe klaget litt muntert over at hver gang han holdt barnedåp for sine barn, måtte hun stille opp i den norske

sjømannskirken som lå i Rotherhide. En bydel hun ikke var så glad i. Heldigvis viste hun på et tidlig tidspunkt tillit til meg. Den støtten det utgjorde var av uvurderlig betydning, sannsynligvis helt avgjørende for at jeg gjennomførte. I ettertid skjønner jeg at jeg nokså tidlig hadde bestått en mer privat test da jeg måtte skrive en egen anatomiprøve. Hun var fornøyd med det skriftlige resultatet, og etter den tid støttet hun meg i ett og alt.

Sister Thomas på medisinsk kvinnepost hadde et vanskelig lynne, ble fort stresset og ble da urettferdig og urealistisk. Første juledag på hennes avdeling var et mareritt. Vi måtte jobbe fra kl 8-20 den dagen uten pauser, og da jeg en gang skulle sette meg ned for å spise av julematen som vi måtte innta på avdelingen, maste hun på at jeg måtte skynde meg. Jeg husket lenge hvor sulten jeg var, og hvordan jeg savnet den maten jeg ikke fikk spist.

Søsterhjemmet

Søsterhjemmet var ikke bare en bopel. Ved inngangen var det en salong med stoler hvor besøkende kunne slå seg ned. Mannfolk på besøk kunne komme så langt, men ikke lenger. Å bevege seg oppe i etasjene for mannfolk på besøk var forbudt, det vil si, det var eleven som fikk ta konsekvensene; da var det over og ut. Denne regelen var så streng at ingen forsøkte å overskride den. Jeg bodde i annen etasje, og en ettermiddag da jeg hadde fri men enda var i min elevuniform, traff jeg på en skummel type som kom bortover gangen. Han lyste av dårlig samvittighet, og jeg skjønnte at her var det en som var ute etter å stjele. Jeg spurte hva han skulle, og han sa han var på leting etter legevakten. Den lå i bygningen utenfor, og den eneste mulighet for å ha kommet dit han var nå, var opp brannstigen og gjennom vinduet. Det er ikke mye sannsynlighet for at man finner legevakt ved toppen av en brannstige. Jeg tok derfor et godt tak i armen hans, men på en slik måte at vi vandret arm i arm som kjæresten bortover korridoren. Jeg var ikke det minste redd for denne typen, men han selv virket ubekvem. Det jeg selv fryktet mest i øyeblikket, var at døren skulle gå opp og at en av oversøstrene som hadde leiligheter i motsatt ende, skulle komme vandrende. Det gjorde de ofte. Dette var min store redsel, men samtidig kunne jeg ikke la typen unnslippe. Plutselig gikk selvfølgelig døren opp. Heldigvis for meg, inn kom skotske Delila, en elev jeg kjente godt. "Hva er det du gjør", sa hun forferdet til meg. I det samme rev innbruddstyven seg løs, og fór som et lyn ut vinduet, ned gjennom brannstigen og raskt forbi legevakten.

I første etasje var det også TV-rom og flere besøkelsesrom, samt en større sal hvor det ble holdt samlinger eller dansetilstelninger. Den som gjorde rent på disse rommene, samt kontoret til Sister Tutor, var Eileen. Jeg sluttet aldri å forundre meg over Eileen. Hun gikk stadig med en støvklut i handa, men mer som et påskudd for å prate, enn for at det virkelig trengtes å gjøre noe der og da. Jeg så henne ofte, men aldri i annet enn i en grønn forklekjole. Med det store ruskede og kastanjebrune håret så ut hun som et skogtroll som hadde forvillet seg inn i sivilisasjonen. Det var nok dette som forundret meg, hun hørte ikke hjemme der, likevel hadde hun vært

der i uminnelige tider. Hun ga ofte uttrykk for at nå gikk det nedover med Metropolitan: "før giftet søstrene seg med leger, nå tok de til takke med politifolk. Hvordan skulle dette ende."

I utgangspunktet ligger tidligere liv godt gjemt i denne fortellingen, så godt gjemt at hendelsene kunne like gjerne ikke ha skjedd. Men av og til er det visse "stikkord" som dukker opp i erindringen, og så begynner den å rulle. Det var det som skjedde en natt da søvnen forsvant. Spede historier fra en for lengst forgangen tid dukket opp og forlangte å bli nedtegnet. Det er det jeg har gjort nå. Samtidig vet jeg at erindringen kan spille meg et puss; at beretningene ville ha tatt en annen form hadde de blitt skrevet ned på det tidspunkt de fant sted. På den annen side er det vel slik at temaene, eller det anliggende som ligger i episodene, trer sterkere frem i ettertid. Jeg kan vel også si det slik at jeg i løpet av denne skriveprosessen har vært på jakt etter det latente budskap, en dypere mening, i hendelsene.

I denne "gjenerindringen" har jeg valgt å skrive om hendelser som i store trekk er knyttet til "The Sisters", mennesker som forvaltet justis og faglighet i en forgangen tid. I denne prosessen har likevel utallige episoder fra pasientene som jeg møtte, dukket opp i minnet.

Som en avslutning vil jeg ta med en hendelse som gjorde et sterkt inntrykk på meg på det tidspunkt hendelsen fant sted. Den kan stå som et eksempel på et *latent budskap*. Fortellingen har jeg kalt "I livet – og utenfor". Mr. Reed, er en mann i slutten av syttiårene. Vi er nå på en kirurgisk mannsavdeling på et lite sykehus på østkanten av London hvor jeg er sykepleier. Året er 1961.

Vår Mr. Reed er klar for hjemreise, men blir hos oss i mange uker lenger enn nødvendig. Han har med sin verdige væremåte, sin åpenhet og mottakelighet for alt som foregår, skapt et inntrykk av seg selv som en mann som gjør det beste ut av en situasjon. Han er fornøyd med sine pleiere, med sine medpasienter, og han deltar i livet ved å lese sine to faste aviser hver morgen. Han har vindusplass og kikker ofte ut på den travle gaten som utgjør forbindelsen mellom Liverpool Street Station og Dalston Junction. Om kvelden går han til sengs med et glass varm melk ispedd med brandy. Problemet er at han ikke kan reise hjem. Kona har stemplet ham som "a dirty old man", og vil ikke ha ham tilbake.

Jeg har forlatt sykehuset da han endelig blir utskrevet, men jeg er innom et par måneder senere. Da får jeg vite at han er blitt overflyttet til et aldershjem i nærheten. Jeg besøker ham der, men jeg er uforberedt på den totale forandringen som har skjedd. Den personen som sitter der nå er preget av total oppgitthet. Kroppen er sammensunket over stolen, øynene er sløve, og siklet renner nedover skjegget. Han virker fullstendig tiltaksløs, og reagerer ikke på mitt besøk. Jeg kaster et blikk rundt i den store salen som rommer: de andre som sitter der ser like oppgitt og sløve ut. Hver pasient har en seng, et nattbord og en stol ved fotenden av sengen, og mange

har ikke et vindu å se ut gjennom. Heller ikke vår Mr. Reed. Stillhet og tomhet råder over den store salen.

Hvorfor en slik forandring? Hvilke psykologiske mekanismer ligger til grunn? Hvem har ansvaret?

Hendelsen rundt denne mannen og hans videre skjebne gjorde et sterkt inntrykk på meg, så sterkt at det ble en spore til mitt forskningsarbeid ved sykepleierutdanningen, Høgskolen i Oslo, over 35 år senere.

Spørsmålene jeg stilte meg hører ikke hjemme bare i datidens fattigstrøk i London. De angår også nåtidens Norge. Mitt bidrag har vært – gjennom forskjellige studier og artikler - å beskrive og sannsynliggjøre sammenhengen i slike atferdsendringer, og skissere muligheter for forebygging.

Jeg bygger i stor grad på teorien om lært hjelpeløshet, teorier om attribusjon, og teori om lært avhengighet. Teoriene kan forklare atferd hos mennesker i alle aldre: barn, ungdom, studenter, yrkesaktive og eldre. Et sentralt poeng i teoriene er: Opplevelsen av å ha kontroll og å kunne spille på sine ressurser er nødvendig for at man ikke skal gi opp. Det handler om ”å være i livet”. Mr. Reed viste meg det, da han selv gikk ut.

Aase Stabell er født 1933 i Kristiansund N. Hun er sykepleier med embetseksamen i sykepleievitenskap, UiO, og cand.mag.-grad med fagene engelsk, nordisk og psykologi, UiO. Hun er nå pensjonert førstelektor ved Avdeling for sykepleierutdanning, HiO, og er tilknyttet Seniorkompetansesenteret, samme sted. Hun har publisert en rekke artikler vedrørende relasjonen sykepleier – pasient.

Biter av et yrkesliv

Bjørn Riiser: Sosialarbeider i grenseland

Filmsjef, men sosialarbeider

Det hadde vært gjengkonflikter lenge i Oslo da jeg en dag i 1991 fikk telefon fra Ellen Refsdal på Innvandreringdomskontoret. De hadde jobbet lenge med en større gruppe innvandreringdommer. Om jeg kunne produsere en video om disse ungdommene som kunne brukes i forebyggende arbeid i skoler og fritidsklubber? Jeg sa ja, og startet samarbeid med regissør Cliff Moustache ved Nordic Black Theater og regissør Espen Vidar, ved Oslo Film og TV-Akademi. Det lå i kortene fra Ungdomskontoret å trekke de unge aktivt med i utformingen av filmen. Brukermedvirkning, så å si.

Vi samlet alle de aktuelle ungdommene en kveld i den store salen i Trafohuset på Tøyen. Det var en lett spent stemning der de hadde plassert seg langs veggene på hver side av lokalet. Cliff og jeg sto midt på gulvet og presenterte noen foreløpige ideer mens vi vendte oss til høyre og venstre for å ha kontakt med de over 50 ungdommene, for det meste pakistanske og norske, som satt rundt oss. Etter hvert var det noen av gutta fra to forskjellige grupper som begynte å komme med bøllete tilrop til oss. Ettersom jeg var produsenten, opplyste jeg med høy og fast stemme at dette prosjektet ikke skulle handle om å konkurrere om hvem som var sjefen, men hvem som hadde lyst til å være med på prosjektet på filmteamets premisser. Jeg sa at de som ikke ville være med kunne gå nå med det samme. Vi lot det være stille - lenge - ingen gikk!

I hele opptaksperioden, som varte i mange uker våren 1991, var det regissøren Cliff og jeg som tok alle beslutninger. Det fungerte helt utmerket, og det oppsto aldri noen krangel verken mellom gruppene eller overfor oss. Vi "pisket" de unge rundt i hele byen, arrangerte "slåss"/dancescener, og spant det hele rundt en meget naiv norsk radioreporter fra Radio Knockout som skulle prøve å finne ut av hva som foregikk i byen.

Flere ganger måtte vi leie inn politivakter for å beskytte oss mot andre politipatruljer og vektere når vi skulle lage de heftigste opptakene på kveldstid. En gang under et opptak på Nedre Grünerløkka kom det 5 politipatruljer tilkalt av naboene, enda vi hadde meldt fra til politiet på forhånd. Men ungdommene syntes jo det var litt kult hver gang vi kunne sende vekk politi og vektere fordi de forstyrret oss i opptakene. De var jo vant til å bli jaget selv, og nå var det ingen som kunne ta dem. Det ga nok et ekstra puff til det spesielle samholdet som utviklet seg mellom oss i disse ukene. Jeg sendte folk på kryss og tvers av gruppene ut for å kjøpe Pizza og Cola, som vi fortærte utover kvelden på de underligste steder. Etterpå kjørte vi dem hjem, natt etter natt.

Da filmen var ferdig var det ungdommenes film. De var kjempestolte over resultatet, og at den handlet om dem. De begynte å reise rundt til skoler og fritidsklubber for å

vide filmen og fortelle om hvordan den var blitt til. Jeg må innrømme at jeg har vært med og lage bedre filmer, men ungdommene og oppdragsgiver var fornøyde, og det fikk holde. Noen måneder etter at filmprosjektet var over, fikk jeg vite at mange av de som hadde vært med i filmen, sammen med Ellen Refsdal fra Ungdomskontoret, hadde stiftet en Oslo-avdeling av Non-Fighting Generasjon, etter modell fra Stockholm og USA! Dette laget jeg et program for TV Oslo om den følgende høsten.

På Høgskolen hadde jeg som spesielt fagområde innen sosialt arbeid å undervise i gruppearbeid, prosjektarbeid og samfunnsarbeid som er endringsarbeid sammen med grupper, organisasjoner og nærmiljøer. I tillegg drev jeg med lokal-TV og oppdragsproduksjon av video. Under produksjonen av "Radio Knockout" hadde jeg ikke ett sekund tenkt at jeg var sosialarbeider som egentlig også holdt på med et sosialiseringssprosjekt sammen med disse ungdommene. Nei, jeg hadde inntatt en tydelig lederrolle med fullt fokus på oppgaven vi var sammen om.

Ungdomskontoret hadde jobbet med disse ungdommene både før og etter filmprosjektet og hadde nok bidratt til at klimaet var bearbeidet rimelig godt. Men i opptaksfasen disse vårukene toppet intensiteten i samværet mellom disse ungdommene seg og det var viktig hvordan vi organiserte samarbeidet med de unge for at det skulle fortsette i et positivt spor. I ettertid er jeg helt sikker på at jeg i en lederrolle med andre mål enn sosialisering, fungerte mye bedre også som "sosialiseringsagent" enn i en rolle hvor den uttalte oppgaven skulle være å bygge bro og skape vennskap mellom disse ungdommene.

Christiania i København okkuperes

Først var Christiania en militær kaserne som ble fraflyttet. Så kom noen få okkupanter, men en natt kom det over 400 nye og DA var Christiania besatt! Men denne stormen av anlegget hadde sin bakenforhistorie.

På det meste var det over 400 unge som hadde okkupert en nedlagt fabrikk i Sydhavnen høsten 1971. Det var mange norske som hadde funnet et fristed i Prosjekt Fabrik, som det ble kalt. Jeg var flere ganger innom for å se etter om våre landsmenn trengte hjelp, og en av gangene var det jeg som holdt på å trenge bistand. – På veien ut var det en hissig danske som ropte: "Hvad fanden gør den spaner her inne!!" Flere stimlet sammen og så på meg med olme blikk. Jeg sa at jeg kom fra det norske konsulatet og bare var der for å hjelpe nordmenn. Fyren skrek at han nok hadde sett meg sammen med "Uroerne" – Politiets Uropatrulje – for noen måneder siden og at jeg derfor var en av Dem. Han var ruset og så skummel ut, og han hadde rett! – Jeg hadde faktisk vært med politiet på en kveldspatrulje noen måneder tidligere for å få innblikk i deres lokalkunnskap og arbeidsformer. Men det var før jeg ble ansatt som sosialattachè og hjelper for norsk ungdom i København. Akkurat det var det et elendig klima for å forklare i detalj der og da. Før jeg rakk fram til den eneste utgangen som ikke var barrikadert innenfra, hadde gutta begynt å kaste kniv på tvers rett foran døra jeg måtte ut av.

De var etter hvert så mange at de rakk å plukke opp knivene og kaste mot veggen ved siden av døra nokså kontinuerlig. De så ikke lenger på meg, men hadde sperret døra med knivkastingen og jeg ble stående og se på dem med stigende nervøsitet. Etter noen minutter ble jeg forbannet. Jeg ropte til dem at jeg ikke hadde noe med politiet å gjøre og at jeg nå ville gå. Mens de fortsatte knivkastingen gikk jeg mot døra. Jeg prøvde å se an de forskjellige som sto i kø for å kaste. Hvor ruset og gærne så de ut? Jeg valgte meg ut de to som så minst skeive ut og bare gikk ut da det var deres tur. Jeg måtte bare gamble på at ikke akkurat de ville kaste på meg og det skjedde heller ikke. Det ble noe kjefting innenfor da døra smalt i bak meg, men jeg var uskadd. Ingen kom etter meg heller. Jeg klatret inn i bilen og kjørte meget raskt fra stedet. Det verken de eller jeg visste var at noen netter senere var det jeg som skulle redde dem – fra politiet!

Jeg hadde lagt meg og ble vekket av telefonen fra Kurt. Han jobbet i Børneforsorgen i Københavns kommune. Jeg kjente ham godt fra Dagcenteret i Tømmergravsgade – et sted hvor unge stoffere kunne være i kortere perioder. Han visste at vår tjeneste disponerte folkevognbuss og trengte hjelp med det samme. ”Kom med din vogn til Prosjekt Fabrik – den skal tømmes – NU!!!”

En snau halv time senere var jeg der ute med vår hvite VW-buss med CD-skilte. (Jeg sa ikke hvite busser). Kurt og en hel gjeng kolleger hadde allerede organisert oppsamlingsplass og jeg bare åpnet dørene så var bilen overfylt av folk. ”Kør til Christiania!” ropte Kurt. Det var mange minibusser på stedet og også en stor buss som deltok i transporten.

Jeg husker ikke om det ble 4 eller 5 turer i løpet av natten, men da klokken var 4 om morgenen, var fabrikken tom. Etterpå fortalte Kurt resten av historien. De hadde fått nyss om at politiet hadde sett seg lei på alle de ulovlige okkupantene på Prosjekt Fabrik. Det var et miljø de ikke hadde sjanser til å spane i - noe jeg selv hadde fått erfare. Politiet hadde planlagt å storme fabrikken om morgenen, men ansatte i børneforsorgen – og jeg – hadde altså tømt stedet før politibussene ankom. Det uvennlige klimaet mellom politiet og børneforsorgen ble ikke bedre etter den episoden. Politiet mente at de godt kunne ha ringt og sagt fra så de hadde sluppet å kalle ut over hundre mann til ingen nytte, men mine kontakter mente at politiet lenge hadde gledet seg til en orgie i fabrikken, og den skulle de bli snytt for.

Realiteten denne høstnatten var – uansett bakgrunn – at noen Københavnske barnevernsarbeidere og en norsk sosialarbeider med CD-bil bidro til den avgjørende okkupasjonen av Christiania. Siden har verken politi eller andre myndigheter sett noen mulighet – politisk eller praktisk – til å tømme disse kasernene innenfor vollene på Amager.

Fristaden Christiania har siden den natt stått som symbolet på det alternative samfunn som skulle skape sine egne regler utenfor ”undertrykkelsesamfunnet”.

Noe av det første besetterne gjorde var å sperre hele Christiania for biler. Det vil si, - det var et par steder brannvesen og ambulanse kunne kjøre inn. Alle andre biler inklusive politibiler ble steinet. Men det var et unntak: Min hvite VW-buss kjørte inn der nesten hver dag etterpå. Den fikk aldri en ripe i lakken. En dag kom en dansk fyr jeg ikke kunne huske å ha sett før bort til bilen. – ”Du må sku’ unskylde det der med kniverne på fabriken. Vi ved hvem du er nu!”

Når rådvillhet og flaks får et godt resultat

La oss kalle ham Arne. Han var 25 år og hadde rotet seg bort i både stoff og småkriminalitet i København, og det faktum at han var evnemessig litt tilbakestående gjorde det ikke lettere for ham. Ikke ville han hjem til Norge for å få hjelp heller og familien ville han slett ikke ha kontakt med. Jeg pleide å treffe ham i Kirkens Korshærs lokaler på Amager. Han hadde blitt godt tatt vare på hos den danske Frelsesarmeen, men både Arne, lederen av Korshærens dagsenter og jeg var enige om at vi måtte finne en vei videre for Arne. Etter en tid fikk vi plass til ham på Sundby Sociale Træningscenter. Her kunne han være max et halvt år og jeg skulle besøke ham annenhver uke for å delta i planleggingen av hva han skulle gjøre etterpå. Arne trivdes godt på institusjonen, men hadde ingen anelse om hva han kunne tenke seg å gjøre etterpå. Da et halvt år var gått kom jeg etter avtalen ut med bil for å hente ham. Han hadde sjekket ut og satt allerede på trappa med en stor bag som inneholdt alt hans jordiske gods. ”Hva vil du gjøre nå, Arne?” spurte jeg ham. - - - ”Vet ikke jeg. Hva synes du?” - svarte han. Svaret var ingen overraskelse. Jeg tror ikke jeg har kjent noen som hadde så få idèer om hva morgendagen skulle bringe. Han var velsignet fri for både bekymringer og planer, men jeg visste at et fortsatt liv på gata i København ikke ville gjøre ham godt.

Vi satt inne i bilen og jeg tenkte så det knaket. Jeg snudde meg mot Arne og så ham dypt inn i øynene: ”Nå vet jeg hva du skal. Du skal reise til Bodø!” - - Han lystet opp i et stort smil.

”Synes du det?” – Endelig var det en som kom opp med et konkret råd han kunne forstå og som i første omgang ikke stilte andre krav til ham enn å sitte på toget halvannet døgn. Jeg hadde forstått at planer ut over 2 dager med enkle gjøremål ikke ville treffe ham hjemme.

Hvis noen nå tror at mitt påfunn var tatt helt ut av luften, så er det feil. Jeg hadde ikke noe opplegg for fyren og for å holde ham unna gata i København lengst mulig kunne jeg gi en enveisbillett til Bodø. Det var så langt toget kunne komme nordover. Han ville ikke være tilbake i København før om en uke eller to. Det beste jeg kunne håpe på var at han gikk av toget et sted i Norge hvor han snublet i noen som kunne hjelpe ham med å finne på noe annet enn å komme tilbake til København.

Vi spiste middag sammen på en kinesisk restaurant og kjørte en tur ut til Langelinie for å se Havfruen etterpå. Jeg hadde ordnet togbillett med sovekupe på nattstrekken og fulgte ham til toget. Først da toget kjørte så fort at han ikke kunne hoppe av igjen, ruslet jeg ut av Hovedbanegården. – Du tenker – det var litt av en ”bli-kvitt-aksjon”. Jada, det var det også.

Dette var i oktober 1971. Han dukket ikke opp igjen i København, men sommeren 1972 var jeg i Oslo en tur og møtte ham midt på Karl Johan. Han var glad for å kunne fortelle at nå hadde alt falt på plass. Da han kom til Bodø med toget en morgen sist oktober hadde han begynt å tenke på hva han skulle gjøre den dagen der. Så hadde han kommet på at en av hans onkler bodde i nærheten. Noen hadde hjulpet ham med å finne onkelen i daværende Bodin kommune. Han drev et snekkerverksted og hadde et stort hjerte så Arne flyttet inn hos onkelen og begynte å jobbe på snekkerverkstedet. Der jobbet han fortsatt og stortrivdes. Nå var han bare en liten ferietur i Oslo for å hilse på moren sin som han hadde fått ny kontakt med. Han skulle nordover igjen om to dager.

Det er så befriende å fortelle denne historien om en ung mann som virkelig var på vei til å gå seg bort, og som fant en bedre vei med litt hjelp. At det gode resultatet ikke var forårsaket av særlig profesjonell adferd hos meg, gjør meg ingen ting. Jeg hadde en god hensikt, var desperat og kreativ, og så funket det. Kanskje moralen kan være at når kursen skal stikkes – både i eget og andres liv – gjør man klokt i å regne med at man ikke har full kontroll. Mange andre krefter – og tilfeldigheter – kan like gjerne spille en avgjørende rolle.

Bjørn Riiser er født 1941 i Hurdal på Romerike. Utdannelse i sosialt arbeid, pedagogikk og ledelse. Høgskolelektor i sosialt arbeid ved NKSH og senere avd. SAM, HiO, siden 1979. I perioden 1965-1979 hadde han lederstillinger innen kriminalomsorgen, Uteseksjonen og ungdomspsykiatrien ved Oslo Helseråd. I de siste 30 årene har han i tillegg til sosionomutdanningen, vært med på spennende ting som å utvikle og lede Groruddalen lokal-TV, TV Oslo, NKSH TV-Akademiet, Stiftelsen Oslo Film og TV-Akademi, bachelorstudiet i Medier og kommunikasjon ved Avd. JBI og en videreutdanning i Coaching, kommunikasjon og rådgivning ved Avd. SAM.

Brita Nilsson: Glimt fra en psykiatrisk sykepleiers hverdag

Disse tre fortellingene fra en psykiatrisk sykepleiers hverdag har det til felles at de viser situasjoner som er i marginalene av det allment menneskelige. Dette kan muligens bidra til at psykiske helsearbeidere også kan erkjenne at "galskapen" er noe en hver kan ha som "en rem under huden", noe som på sin side kan hindre en uhensiktsmessig distanse til de mennesker som gjennom århundrer er blitt stemoderlig behandlet i psykiatriens system.

Fra 1976 til 1992 var jeg ansatt ved spesialutdanningen for psykiatriske sykepleiere ved Vila Grande på Bygdøy. Vi var fire faste lærere inklusive rektor Marie Vånar Hermansen. Hver sommer hadde vi lange og intense diskusjoner om hva vi ville vektlegge neste semester. En av diskusjonene dreide seg om hvordan teori og praksis ble mer samstemt. Mitt undervisningsområde var dels grunnlagsspørsmål og dels hva vi betegnet som psykosebolken. Gjennom årene hadde det utviklet seg en dyp respekt for hvordan pasienter med en alvorlig psykisk lidelse strevsomt forsøkte å håndtere sin tilværelse. Det er en slags sår ømhet i meg når jeg ser hvordan de ønsker å vende seg mot andre mennesker på tross av knuste drømmer og forventninger, på tross av en lidelse som på mange måter er en kamp mellom liv og død. Den svenske dikter Frøding sa en gang: *"I blant lengter jeg etter omgang med andre mennesker og jeg forsøker å være som de, men lykkes sjelden."*

Den evneveike "Solveig", sertifikat og den nye bilen

Vi ble enige om at jeg skulle gå ut i poliklinisk praksis et år. Jeg kontaktet det daværende Oslo Helseråd som drev en psykiatrisk poliklinikk, og fikk en stilling som psykiatrisk sykepleier med arbeidstid var fra kl. 9 - 16. Vi møttes i teamet hver morgen og fordelte de pasienter som hadde henvendt seg til poliklinikken. En av de pasienter jeg hadde samtaler med i noen måneder, var en kvinne i 50-års alderen. Hun hadde hatt en lengre psykiatrisk karriere, og trengte støttesamtaler. Under samtalene kom det fram at hennes familie hadde ansett henne som evneveik. Hun var en person man ikke kunne tro på, mente familien. Så kom det fram at familien hadde hatt en hensikt med dette. Hennes bestefar hadde forgrepet seg på henne seksuelt da hun var 10 år, og hadde siden fortsatt med dette. Da Solveig, som vi kan kalle henne, fortalte dette til bestemoren ville hun ikke tro henne. Ei heller de andre i familien. Bestefaren var en avholdt og respektert mann i bygda og hadde en viktig offisiell stilling. Så Solveig gikk der med sitt og ingen trodde på henne. Familien levde fremdeles, og Solveig var nærmest utstøtt av resten av familien, ansett som dum og løgnaktig.

Under samtalene kom det fram at hun i alle år hadde hatt så lyst på en bil, men hun torde ikke engang tenke på å ta sertifikat. Vi snakket lenge om dette og til slutt

begynte hun på en kjøreskole. Hun greide å ta sertifikatet, og vi gikk sammen ut når hun kjøpte seg en liten blå bil. Det første hun gjorde var å kjøre ut til familien i sin nye bil, og formidlet til dem dette budskapet: "Hvordan kan dere anse meg som dum og evneveik?" Gleden lyste ut av ansiktet hennes. Sertifikatet var en bekreftelse på at hun ikke var det familien hadde formidlet til henne i alle år.

Solveig og jeg holdt kontakten i mange år framover.

Den psykotiske kvinnen og hjemturen

Hver fjortende dag hadde vi vakt på kveldstid og natt. Dette innebar at vi reiste rundt i Oslo området til de pasienter som var spesielt engstelige eller hadde tanker om å skade seg selv. En sen kveld i november ringte det fra legevakten. De hadde fått inn en eldre kvinne som var akutt psykotisk. Kvinnen var fra en landsdel ca. 20 mil unna Oslo. Hun hadde tatt toget til Oslo, tatt inn på et hotell, hvor hun hadde lyttet ved dørene, banket på og sagt at hvis de var homofile eller narkomane, så måtte de ut.

Hotelledelsen hadde bedt henne forlate hotellet. Deretter hadde hun tuslet nedover Karl Johan med den hensikt å rense byen, ikke bare for homofile og narkomane men også svarte mennesker. Frelsesarmeen hadde tatt hånd om henne og brakt henne inn til legevakten, med ønske om å legge henne inn på Gaustad sykehus. For meg selv tenkte jeg at det måtte være ille for den eldre kvinnen å våkne opp på et galehus. Jeg fikk det for meg at dette muligens hadde kommet brått på, og tenkte at om hun kom hjem på egne trakter, kunne det gli over og man kunne kontakte distriktslegen. I telefonen med legevakten spurte jeg om hun hadde noen slektninger i byen. De skulle undersøke, og kom tilbake med beskjed om at det hadde hun ikke. Så spurte jeg om siste toget var gått til hennes hjemsted. Ja, siste toget var gått. De insisterte fremdeles på at hun burde innlegges. Jeg bad dem om å beholde henne til jeg kom ned på legevakten, og dessuten om å bestille en sivil politibil slik at jeg kunne kjøre henne hjem. I ettertid var det muligens noe overilt, men fremdeles hadde jeg i tankene at kvinnen ikke burde innlemmes i psykiatriens system. De bestilte en politibil. Selv kokte jeg en termos med kaffe som jeg tok med. Det så ut til å bli en lang natt.

Vel nede på legevakten så jeg en ellevill dame med langt grånende hår. Hun var i et storartet humør, men klinkende psykotisk. Politibilen var kommet, og med den fulgte to nyutdannede politi, en dame og en mann. Pasienten ville svært gjerne hjem selv om hun enda ikke hadde fått fullført oppdraget sitt. Jeg sa jeg hadde med kaffe til oss, og før jeg visste ordet av det hadde hun knabbet med seg et titall engangskopper.

Vi satte oss inn, politifolkene foran og pasienten og jeg i baksetet. Turen startet. Noen mil utenfor byen stopper de og spør om pasienten hadde lyst på noe sjokolade. "Ja visst, hun ville ha 10 Dajm, og 20 firkløver." Hun fikk halvparten, og var fornøyd med det. Det kan bli trangt i et slikt baksete. Mange pasienter trenger noe mer rom for utfoldelse. Jeg begynte å synge "det går en dans på Sunnanø..." og pasienten

fortsatte med "På sine høner...". Ved at hun fikk synge ut, fikk hun brukt noe av kreftene sine.

Det var mørkt ute, det eneste vi så var den motgående trafikken med sine lys. Pasienten fikk det for seg at om hun slo seg på knærne, klappet i hendene og pekte med tomlene bakover fikk hun dirigert homofile, svarte og narkomane ut av landet. Jeg ble med på dette, og så satt vi der."Se, Brita, der er det en bil, han fikk jeg ut av landet du." Hun lo begeistret. Likeledes dyttet jeg bort i henne og sa: "Se, der er det også en", klappet i hendene og vendte tomlene bakover. Politifolkene i forsetet snudde hodet mot oss flere ganger, så granskende på oss, sa ikke stort, men tenkte vel sitt. Innenfor vårdvitenskapen kalles dette å møtes i "mellomområdet". Man blir med pasienten i fantasien et stykke på vei for å oppnå en gradvis allianse, man møter m.a.o. pasienten på hennes egne premisser.

Milene gikk unna, til slutt ved totiden om natten kom vi fram til pasientens nærmeste by, svingte inn på politistasjonen, hvor vi fikk bløtkake og kaffe. Vi byttet til en mindre bil og fortsatte til hennes hjemsted. Pasienten klarnet mer og mer opp og begynte å fortelle hvem som bodde der og der. Til slutt ved tretiden om natten svingte vi opp til huset der hun bodde. Det var et eldre våningshus med en låve som nærmest bare lå der, stillferdig av gammel vane. Politimannen ble sittende i bilen. Pasienten og jeg gikk opp til inngangsdøren. Mannen hennes kommer ut, en liten sliten og trett mann med det grå håret strittende til alle kanter: "Er du der da jenta mi." "Ja, her ser du oss, gå nå ned i kjelleren og hent den gode eplemosten, og imens skal jeg vise bilder av barna og barnebarna våre til Brita", svarer pasienten. Vi satte oss ved bordet, og hun viste bilder fra en tid hvor det var liv på gården. Slik jeg forstod det, savnet hun den tiden da det var liv og røre på gården. Nå var hun og mannen tilbake alene, og da er det ofte lett at tankene tar overhånd. I avisene hadde hun lest om narkomane og kriminelle, og tenkt at jammen skal jeg nå ta hånd i hanske og gjøre noe med dette. Som sagt så gjort. Toget til Oslo, og så i gang med det store oppdraget.

Ektemannen kommer bort til meg og spør: "Hva koster dette da?" "Nei, det koster ingen ting dette her, det er Oslo kommune som betaler", sier jeg. Han sier ikke mer, men etter en stund kommer han med en eggkartong: "Kan du ikke ta disse 12 eggene i hvert fall da" spør han, "ja sånn for moro skyld altså." Ja, så tok jeg i mot de eggene da, sånn for moro skyld. Jeg bad mannen kontakte distriktslegen neste morgen, for som jeg sa til pasienten: "Nå har du ikke sovet på to døgn, og jeg tror du trenger en god natts søvn." "Ja da, ja da", sier hun, og blunker samtidig til meg.

Vi sier god natt, og drar tilbake til byens politistasjon, hvor det på ny er kaffe og bløtkake, og så tilbake til Oslo i den bilen vi kom med. En stund prater vi sammen. Politikvinnen er nettopp blitt mor, og politimannen er nokså nygift. Begge er nylig ferdige med politiskolen. Jeg legger meg ned i baksetet og ber dem vekke meg når vi er i Oslo. Etter en stund blir jeg vekket: "Du, det er noe vi ikke kan overse, det er en bil som kjører så vinglete. Vi må stoppe han, du får passe på her i baksetet du." "Ja, vel", sier jeg og retter meg opp.

De stopper den andre bilen og ber sjåførene tre ut. Det er to av dem. De vakler ut og blåser mørkegrønt i promillerøret. Ikke har de førerkort og ikke har de vognkort. Den ene politimannen kommer bort til bilen der jeg troner i baksetet. Han åpner dører og forsøker å kontakte annet politi på radioen, men får ikke dette til. Så prøver han å finne noen håndjern, men uten hell. De var tydeligvis meget nyutdannede.

Politikvinnen har forsøkt å passe på de to sjåførene. Den ene river seg løs og kommer bort til meg der jeg sitter. Han er mørk, kledd i arbeidsklær, ser drukkent på meg med våte brune øyne: "Du, kanke du værre grei a. Du skjønner vi har bare værri på en liten fest, og vi skal på arbe på versted i morra. Så kanke du værre grei og la oss slippe a." "Jeg synes du skal adlyde politiet", svarer jeg. "Men kanke du værre grei a", sier han "du som er poltti og alt mulig". Da ble jeg litt snurt og svarer: "Jeg er ikke politi." "Men i herre jøsses navn a, harrem tatt deg og a", sier han og går sin vei. Fra baksetet roper jeg til politifolkene: "Nå går han ene". Politikvinnen løper etter, og da trekker plutselig den andre sjåføren en kniv, en rødhåret brande av en kar med skjev nese. Politimannen forsøker så godt han kan å holde ham og det blir et basketak. Jeg tenker at dette kan jeg ikke sitte og se på, og roper plutselig høyt med den mest fornemme Snarøydialekten: "Synes de ikke det er uforskammet å sette seg opp mot politiet?" Den rødhårede branden visste ikke at det satt noen i bilen og snur seg. Politimannen får nå tak i ham og holder ham. Politikvinnen kommer også til. De går mot bilen med den rødhårede mellom seg, men den andre er forduftet. Politimannen spør om jeg kan kjøre. "Ja, jeg kan kjøre", sier jeg. "Da kan du ta forsetet, så sitter han mellom oss." Jeg setter meg i forsetet. Jeg kan jo kjøre, men har ikke sertifikat. Faktisk elsker jeg å kjøre, fort også. Men sertifikatet var nettopp utgått, og jeg hadde ikke fått somlet meg til å fornye det.

Vi setter oss alle i bilen, men hvor skal vi? "Vet noen veien til nærmeste politistasjon?" spør jeg. Nei ingen visste det. "Men du da?", spør jeg branden i midten. "Opp til venstre", sier han. Nei, der var det i hvert fall ikke, så mye visste jeg. Vi fortsetter bortover hovedveien. Det går fort, og jeg griper meg plutselig i å tenke på at jeg håper ikke politiet ser meg med denne farten. Etter en halvtime kommer vi til Tønsberg, klokken er 4.30 på morgenen. Men hvor er politistasjonen? En liten pakistansk pike er ute med morgenavisene. Jeg stopper og spør henne, og får greie på at det er like ved. Etter noe om og men kommer vi fram. Parkerer, og tar mannen med inn. Det viser seg at han er en gammel kjenning av politiet. Ikke nok med det, på innsiden av buksebenet sitter det fire kniver. Mannen blir parkert i forvaring, og sandelig kommer det ikke fram bløtkake og kaffe her også. Hva er det med disse stasjonene, har de alle bløtkaker på lur nedover vestfold- og sørlandskysten?

Endelig hjemme koker jeg et av de eggene jeg fikk for "moro skyld", og drar rett på jobb på poliklinikken til fellesmøte om nattens hendelser. Det ble en god del diskusjon om jeg skulle ha kjørt pasienten helt hjem. Men det fine med poliklinikken på Oslo Helseråd var at de hadde sans for ukonvensjonelle tiltak så lenge det gagnet pasienten, og det tror jeg det gjorde.

Selvordforsøk og humor

Ved Oslo Helseråd var man i 1981 opptatt av de psykiatriske langtidspasientenes skjebne i institusjonene. Her deltok jeg sammen med to andre psykiatriske pleiere. Prosjektet dreide seg om alternativ støttebehandling av langtidspasienter utenfor institusjon. Selv om mange psykiatriske pasienter hadde tilbrakt flere år i institusjon, hadde mange av dem beholdt sine leiligheter i Oslo området. Dette førte til at vi reiste spørsmålet om det var mulig å minske innleggelse i psykiatrisk institusjon hos en gruppe langtidspasienter ved å tilby psykososial sykepleie i pasientens nærmiljø? Det praktiske opplegget ble bl.a. å organisere tema dager. Det kunne dreie seg om kvinnelig depresjon, men også om glede. Hver mandag morgen hadde vi en runde på hvordan helgen hadde vært.

En av pasientene var ekstremt gjerrig. Hun hadde god økonomi, og eide hytte både på fjellet og ved sjøen, men det var uhyre vanskelig for henne å delta på spleisingen av de Toro-suppene vi pleide å ha til lunsj. Klara, som vi kan kalle henne, ble veldig mislikt av de andre pasientene. De gav henne stadig små verbale stikkpiller. Dette besvarte hun med taushet. Vi hadde i lengre tid forsøkt å få henne til å kjøpe en ny kåpe, siden den hun gikk med både var kald og ukledelig til henne. Men nei, kåpen hadde hun hatt i 30 år, og den var like fin mente hun selv. Vi hadde temaet gjerrighet på timeplanen en dag, for å søke å mildne de andres sinne mot henne. Det at gjerrighet som sådan kunne komme av at man kanskje følte seg tom i sitt indre og dermed måtte bevare alt det ytre. Det fnøs de andre av.

Jeg hadde imidlertid lært å kjenne denne damen, og jeg visste at hun hadde ganske god humoristisk sans. Så en mandag morgen kommer hun. Vi åpner som vanlig med å høre hvordan helgen har vært. Klara sier: "Ja i helgen forsøkte jeg å ta livet mitt". De andre blir helt tause. Her kommer denne kvinnen som de er så rasende på og forteller at hun forsøkte å ta sitt eget liv. De blir helt i villrede, og mumler forsøksvis en trøst uten at en av dem mener noe med det. Jeg spør henne: "Hvordan gjorde du dette da?" Klara svarer: "Jo, jeg dro til hytta, drakk meg full og rodde ut med båten, der jeg hev meg overbord, men så var det så grunt at det ble ikke noe av det." "Hva drakk du da?" spør jeg. "Hva jeg drakk?" Hun ser overrasket på meg. "Ja, hva var det du drakk deg full på?" "Jo, jeg hadde kjøpt noe 60 % sprit og likøressens, og så drakk jeg det." "60% og likøressens", gjentar jeg noe tankefullt, "du spanderte ikke en Grand Marnier ved en så alvorlig anledning da?" "Nei", hun ser noe forbauset ut. "Du sparer altså også når du skal ta ditt eget liv du da", sier jeg. Det går et lang isende sekund. Så plutselig går det opp for Klara hvor gjerrig hun er, at hun faktisk skulle spare seg inn i døden. Hun setter i en latter som runger gjennom lokalet, og glad er jeg. De andre pasientene blir både overrasket og lettet når de ser Klara på en måte som ingen av dem hadde opplevd før. Og Klara selv? Noe skjelven kjøpte hun seg en pels, og den ekstreme gjerrigheten vek gradvis plassen til fordel for å kunne unne seg noen gleder. Pelsen ble imidlertid hengt inn i en garderobepose i skapet, der hun hadde stor glede av å ta den fram til beskuelse.

I løpet av året utviklet pasientene en grad av fellesskapsfølelse. De begynte å gå på besøk til hverandre på kveldene. Klara inviterte også noe bevrende til kaffe og hjemmebakket appelsinkake. Mot slutten av året tok vi opp til vurdering de opplevelsene og erfaringene vi hadde vært sammen om, og reiste spørsmålet om dette året hadde virket trivselsfremmede for dem selv. Ja, mente de alle, flere av dem ville gjerne fortsette. Det endte da med at de av pasientene som ville fortsette, kunne være vertskapsgruppe for en ny gruppe pasienter. Parallelt med dette prosjektet arbeidet Oslo Helseråd, avdelingen for psykiatri, med å få en større leilighet i et etablert bomiljø, slik at man kunne etablere et fast dagsenter. De lyktes med dette og fikk tak i en leilighet i Valdresgaten. Her er det fortsatt støttebehandling av langtids-pasienter.

Brita Nilsson født i 1940 i Oslo. Hun har bakgrunn som psykiatrisk sykepleier med en spesiell interesse for personer med alvorlige sinnslidelser. Interessen førte henne til videre forståelse gjennom mellom- og hovedfag i pedagogikk, og ble i 2004 avsluttet med en doktoravhandling i Finland, hvis tittel var: "Savnets tone i ensomhetens melodi – ensomhet hos aleneboende personer med alvorlig psykisk lidelse." Avhandlingen ble bearbejdet til en bok som kom ut på (Cappelen, 2007) "Ensomhet, psykisk lidelse og hermeneutisk omsorg – Når horisonter møtes."

Per Østerud: Bakerst i klassen satt en drømmer

Denne fortellingen handler om en lærer som ser elevene og lar dem være tilstede med seg selv også i elevsituasjonen.

Jeg kom til Tromsø med hurtigruta en høstdag i 1957. Forventningen var stor. Jeg hadde aldri vært nordpå før. Dessuten skulle jeg ta fatt på min første lærerjobb, et årsvikariat ved Tromsø lærerskole. Førsteintrykket av byen og omgivelsene bergtok bondegutten fra ei innlandsbygd på Østlandet. Ikke så mye på grunn av den lave øya, den langstrakte småbyen og den tilsynelatende tilfeldige, spredte og ganske beskjedne bebyggelsen. Det er øyas beliggenhet og fjellene omkring som har brent seg fast i minnet. Fjellene rammer inn og skjærer byen. Kvaløya i vest, Aksla og den mektige Tromsdalstind i øst. Samtidig fargelegges byen av omgivelsene. Aldri har jeg sett så intens grønnfarge som på enga i Tromsdalen og i bjørkebeltene og liene rundt om på øya. Byen og øya kan minne om en båt med blåe fjordarmer på begge sider. En fornemmelse som forsterkes når stormen og regnbygene satte inn fra havet. Det hyppige skiftet i vær og vind, den raske overgangen fra årstid til årstid er også en del av det naturintrykket jeg tok med meg nordfra. I tillegg kommer nordlyset som danset over himmelen i de klare høstkveldene. Alt dette dukker opp når jeg skal lete fram viktige erfaringer fra et rikt år ved Tromsø lærerskole.

Skolen lå i lia sør på øya, mot Bukta med vid utsikt til fjorden, Prestøya og fjellene som alltid var med i synsfeltet. Lokalene var forholdsvis nye og moderne sammenliknet med lærerskoler jeg kjente fra Østlandet. Det viktigste ved dette skolebygget var at det omfattet både lærerskole og folkeskole under samme tak. Lærerskolen hadde egen statsøvingskole, som det het. Den bestod av både fulldelt 7-årig skole og en fådeltskole. Lærerne på lærerskolen og folkeskolen hadde felles lærerrom og var alltid sammen i kaffepausene. Noen lærere underviste både i lærerskolen og i øvingskolen. Dette samspillet var en fin ordning. For meg som hadde liten praksis fra barneskolen, gav dette muligheter for kontakt med praktisk skolearbeid, med barn og med lærere som hadde sitt primære virke i den skolen de skulle utdanne lærere for.

Hilmar Johannesen het en av lærerne i øvingskolen. En stor, langlemmet mann, med høy panne, bredt smil som alltid var til stede i ansiktet som en mulighet og med tilsvarende smilende, litt mysende øyne. Jeg ble ganske godt kjent med "han Hilmar", som han alltid het blant elevene. Han var ansvarlig for den fådelte skolen. Et skoleslag jeg kjente fra egen skolegang. Enkelte ganger var jeg med i klassen for å møte elever og få innblikk i undervisningen, slik han Hilmar drev den. Jeg opplevde han først og fremst som den lune fortelleren. Når det var noe viktig, noe en skulle legge seg på minne, snakket han saktere og dempet stemmen, slik at den fikk en melodisk litt hes karakter. Han Hilmar var til stede med hele seg, gjennom det stoffet han formidlet og den måten han tok seg av elevene sine.

En dag spurte Hilmar meg om jeg kunne være sammen med elevene ute i skolegården i det store spisefrikvarteret. Jeg måtte bare gå innom klasserommet først, sette opp vinduet og sørge for lufting. Det var senhøstes, snø på bakken og ganske mørkt ute, selv om det var midt på dagen. Inne i rommet var lyset slått av og tussmørkt. Jeg skimter en elev som sitter bakerst, stille, helt alene. Jeg spør hvorfor han ikke er sammen med de andre ute i skolegården, nå som det er så fint snøballføre. Han svarer ikke. "Er du syk?" spør jeg. Heller ikke nå svarer han. Da spør jeg om han er uvenner med noen, eller om det er noe som gjør han utrygg ute nå i snøværet. Nei, det er ikke noe av dette, men han Hilmar bruker å la han få sitte inne alene enkelte ganger. Jeg tror ikke noe på det og bestemmer at klasserommet skal luftes. Han skal være med meg ut i frisk luft. Vi skal leke i snøen sammen med de andre. Det går greit. Han blir med, og vi deltar i et prosjekt med å tulle snøballer til en borg.

Det ringer inn og jeg møter Hilmar i korridoren. Han spør meg hvordan det hadde gått. Bra mente jeg, og fortalte at jeg likte meg i snøvinteren og trivdes med å leke sammen med elevene. Og så la jeg til at jeg hadde tatt med meg en gutt ut fra klasserommet. Han bare satt der, og jeg tok han med på leken sammen med de andre. "Det skulle du ikke ha gjort", sa han Hilmar. "Du skjønner han Nils er en drømmer. Jeg bruker å la han få sitte inne enkelt ganger, bakerst i klasserommet, helt for seg selv, spesielt nå i høstmørket."

Jeg har fortalt om denne opplevelsen mange ganger siden til lærerstudenter. Som uttrykk for en av mange overraskelser og sterke inntrykk jeg tok med meg nordfra. Men først og fremst har jeg brukt historien som eksempel på en lærer som ser elevene sine som de menneskene de er, med sine særtrekk, og som lar dem være tilstede med seg selv også i elevsituasjonen. Jeg har aldri glemt denne episoden. Den avdekker en livsvisdom med betydning for lærere også i dagens skole, en påminning om at skole er noe mer enn det å sørge for frisk luft, passe på elevene og legge til rette for det å prestere på tester og prøver. Han Hilmar mente det var rett å la barn sitte inne i høstmørket, alene, når behovet for å drømme var der.

Per Østerud, forfatteromtale s. 20.

Tordis Irene Fosse: Da eg fekk isbjørn i blodet

Denne teksta handlar om å vera ein nokså ung og dumdristig lærar, ein lærar som prøver og feilar og blir handlingslamma og begeistra. Det handlar også om å stupe seg ut i språket, om å finne på og gi og få metaforar. Og til slutt handlar det om plutseleg å forstå ei hending på ein ny måte.

Eg stupte meg ikkje berre ut i språket, eg snubla og skrubba meg og kom meg ikkje opp att med ein gong, nei. Det meste av dristige førsøk gjekk bra, men denne gongen vart det krise. Det var på eit *begynnarstadium* i det tverrfaglege og praktisk-estetiske og alternative for meg; etterpå vart det eit par tiår med alskens utprøvingar. Det må ha vori hausten 1983 eller 1984. Eg hadde vori på Korda-kurs med Dan Lipschütch, i Mora og på Gotland – eg trur nesten dette var etter Gotland i 84. Eg hadde hatt spennande erfaringar med ”skapande verksamhet” og ”dynamisk pedagogik”. Som avslutning på eit av kursa skulle vi ”gi” kvarandre eit dyr, vi åtte i gruppa. Slik fekk alle sju personlege ord i avskilsgåve. Dette var rørende og stort! Riktignok fekk eg litt mange bjørnar, men men...

Eg har oppdaga at studentar blir lys vakne når eg seier det var ein tabbe eg gjorde, eg skal ikkje gjera det med dykk, eg skal aldri meir gjera det, at dette vil eg ikkje fortelja. Men nå fortel eg det altså ein gong til, nå festar eg det til papiret. Dessutan er det med egne forteljingar som med romanar og andre skjønnlitterære tekster, at dei endrar seg for ein ettersom tida hoppar av garde. Det vil seia: Det er jo eg som lesar av forteljinga som har endra meg. Forteljinga, eller iallfall historia, det som hende, er konstant. Slik kan forteljinga vera eit instrument for å måle utviklinga hos lesaren.

Hausten kom, eg skulle undervise i norsk på praktisk-estetisk årseining på Sagene lærarhøgskole. Nå kunne eg finne på akkurat det eg ville, så fritt kjendest det der! Eg har alltid vori glad i å djupdykke ned i språket, kunne godt skrive om infinitiv i norsk i ti timar til eksamen, og eg elska å lesa om sjeldne versmål og å sutte på lydar i dikt ei lang stund. ”Detaljar” seier andre, men for meg opna det seg univers både her og der. Denne gongen tenkte eg at vi skulle arbeide med metaforar, og det er jo ingen detalj. Nå skulle dei få *oppleva* metaforen, både skape og gi og få, ein skulle vera saman med seg og med dei andre i metaforen.

Og da kjem eg på ein spansk film eg såg for mange år sidan, som eg har gløymt alt av unntatt ein ting: Mannen – eg trur nesten han var forfattar – seier noko fint til den unge svarthåra jenta som han er forelska i. Og det gjer han i form av ein metafor. Ikkje hugsar eg kva han seier at ho eller delar av kroppen hennar er, men det kan hende det var noko med ei due. Eller forvekslar eg med Høgsongen, der kvinnebrysta får sin urolege duemetafor? Det einaste eg hugsar lysande nøyaktig er at mor til den unge jenta reagerer skarpt når ho får høre om tilbedarens språkbruk. Ho åtvarar sterkt mot menn som kjem med metaforar! Dei er farlege! Og det kan eg godt forstå.

For somme av oss er språket ei erogen sone. Er det ikkje Hege Tunaal som sensuelt syng "Ta meg litt på ordet i kveld!"?

Eg kasta meg altså uforferda ut i metaforen. (Eg hadde nok ikkje sett den spanske filmen på det tidspunktet.) Og ettersom eg var meir litterær av meg enn desse Kordafolka i Sverige, og settingen var norskundervisning, og eg hadde moro av å gjera ting på min eigen måte, så bygde eg ut gåveinstruksen så det skulle bli tekst. Kvar student skulle tenkje på kvar av dei andre i gruppa og bestemme seg for eit dyr som passa til henne eller han. Så skulle dette ordet koma i ein bitte liten tekstleg samanheng på ein eller annan måte. Eg kan ha sagt at dei kunne nemne eit par eigenskapar eller skrive kva dyret gjer. Slik skulle kvar student altså få ei "dyresamling" i form av tekster frå dei andre. Grei nok instruks, ikkje sant? Dei skulle både forme og ta inn metaforar, gi og få. Det måtte bli metaforar som vedkom dei! Og dei sette i gang. Dei var midt i skrivinga på lappar.

Eg var heilt ubudd på opprøret som kom. Som lyn frå klar pedagogisk himmel braut ein av studentane ut i sinne. Dette gjekk verkeleg ikkje an! tordna ho. Uforsvarleg! Læraren tvinga dei inn i noko som var altfor personleg, det var invaderande. Eg hugsar ikkje orda som fall over meg, men det var i den gata.

Vel, eg var slik at eg hørte på det studentar sa. Riktignok var dette eit nederlag, eg kjende meg ikkje lite dum, men her var det jo berre å gi seg. Eg kunne jo ikkje tvinge dei til å vera personlege! Så eg sa ok, dette kan vi droppe. Klart det!

Men så enkelt er det ikkje i menneskeverda! Somme støtta den opprørte studenten, så vidt eg hugsar, og i alle fall var jo motstandsrørsla frå henne overveldande stor. MEN. Andre meinte at det var forferdeleg å bryte av ein prosess midt inni. Det ville dei ikkje vera med på! Skulle ein student eller nokre få bestemme?

Det er denne konflikten eg hugsar grelt og klart. Eg hugsar den svarte augneblinken, den store tomheita, da eg slett ikkje veit kva eg skal finne på: Same kva eg nå gjer, så blir det feil! Eg har gjort noko gali, og eg kjem ikkje ut av det! Eg er bitte lita, eg som skulle vera stor! Denne augneblinken må ha gått over, men det rare er at eg ikkje hugsar kva eg gjorde vidare. Kanskje det var nokon annan som fann ut av det? Uff og uff! Kanskje var det ingen lykkeleg slutt på dette. Kanskje gjorde eg ein eller annan mellomting. Ein eller annan utveg vart det visst. Det er ein "leivning" som tyder på det. Eg hugsar nemleg eit dyr eg fekk.

I Sverige hadde eg fått både den eine og den andre bjørnen, og eg var ikkje berre glad for det. Var eg så stor og kraftig? Eg var trygg og roleg, jamna dei andre det til. Men eg var jo ikkje trygg! Så forstod eg at det ytre og det indre ikkje alltid er heilt likt. Ja ja, ei bjelle burde ha ringt i planlegginga av denne hausttimen om at det ikkje er berre enkelt å få metaforar kasta i fanget. Men nå sat eg der, midt oppi det, og eg var deltakande leiar. Eg tilstår at eg såg på skrå bort på lappen som Trond frå Nord-Noreg skreiv til meg – skrivinga skulle eigentleg vera anonym. (La eg opp til anonym

mobbing også? kjem eg på nå. Du store min!) Jammen var det *bjørn* igjen! Eg vil ikkje ha bjørnen som evindeleg *fylgje*. Og ikkje nok med det! Det var endatil *isbjørn*! Det er ikkje måte på! Ja, eg får tole det, tenkte eg.

Så må det altså ha vori ei viss lappeutveksling. Eg hugsar berre den eine lappen, lappen frå Trond til meg. Der stod det: "Isbjørn – sjelden og verneverdig". Den likte eg godt! Men is er nå is, tenkjer eg nå 24 år etter. Eg vil ikkje ha is rundt meg! Eg hugsar ikkje om eg fortalde studentane om reaksjonen min på isbjørnen. Det kunne eg ha gjort, når eg fyrst var deltakande leiar, for min reaksjon var jo i starten faktisk i same leia som den opprøraren hadde: Nå blir eg invadert av denne bjørnemetaforen igjen! Og det vil eg ikkje!

Denne historia har eg seinare fortalt studentar til skrekk og gru. Eg tenkte etterpå om saka at dyregåvene kom på feil tidspunkt. I Sverige var vi ei samansveisa gruppe på slutten av ei veker intenst samvær. Vi hadde reist dit fordi vi var innstilte på å vera "kreative" og "dynamiske". Vi var borte frå det vanlege livet vårt, dette var ein unntakstilstand, og vi skulle skiljast etterpå. For praktisk-estetiskstudentane var det eit studium over eit år, og dei hadde ikkje kjent kvarandre særleg lenge. Og etter kvart som erfaringane la seg på, forstod eg at *dyr* er sterke saker.

Eg har altså vori metaforisk forsiktig etterpå. Men jau da, eg har lagt opp til personleg metaforlagjing på andre måtar.

Eg driv mindre med overrumplingspedagogikk enn før, iallfall ikkje utan "kontrakt" med studentane. Og skal det vera personleg, må alle vera innstilte på det, det må vera rømmingsvegar, og det kan gå gradvis og smått for seg.

Det kan for eksempel te seg slik at vi ser på litterære eksempel på metaforar brukt om folk – det gjorde vi hin gongen òg, vil eg tru.

Det kan vera metaforar henta frå ulike betydningsområde, ikkje berre frå det dyriske livet! Planter for eksempel, særleg blomar, er utruleg mye mindre farlege enn isbjørnar og slangar. Vi har jo dessutan ei viss trening i å få blomar.

Betydningsområdet kan vera sjølvvalt: Eg bestiller metaforar om meg sjølv, som skal vera henta frå området klede, kunne eg seia. Oj, mja, det kunne bli skummelt, kunne kanskje få forandringsframlegg i seg!

Elles kan ein ta saka i eigne hender, det vil seia tenkje ut metaforar til seg sjølv: Kva er eg, eller kva vil eg bli, dersom eg skal tenkje innafør dyrelivet – her kan ein vel føre inn att ei viss farlegheit? Men variantar er jo muleg.

Metaforane kan også vera til nokon heilt annan, utafør den sårbare forsamlinga i rommet. Eg har med hell og lykke prøvd ut metaforlagjing som del av tekstinstruksar som skulle føre til tekst om mormor eller liknande (ikkje mor). Det har vorti tekster

som kvar mormor berre ville få gode støt av om gåva kom fram. Iallfall har eg ofte vorti overraska og varm og glad av tekstene som har oppstått i rommet.

Kor som er, plutseleg stuping ut i språket og kaldt vatn og isbjørnar kan stimulere blodomløpet og tenkinga og handlingane. Så: Takk for feil som eg har gjort! Hermed skriv eg temmeleg roleg at denne bjørnehistoria er verneverdig.

Men var det berre dette det skulle handle om? At eg gjorde ungdommelege feil, og at eg nå har vorti erfaren og fleksibel og mangfaldig og nyansert og klok og kan fortelja med trygg tyngde korleis ein skal gjera det med metaforar og det faglegpersonlege? Nei... Eg tenkjer nemleg framleis på denne hendinga med ei viss skam, jau, eg gjer det, men plutseleg også med forunderleg fornøyelse, og så blir den sjølvopptatte skamma borte. Kva er fornøyeleg ved tanken på det opprørske dyriske metaforrommet med ein dumdristig og handlingslamma lærar? Kva skjer når eg tenkjer på det? Er det isbjørnforelesking, metaforforelesking, opplevinga av at språket kan vera så frydefullt kraftig og inngripande, at når vi stuper oss i armene på det, så grip det tak i oss og rokkar ved oss og går rundt i blodet vårt i alle år? Ja, visst er bjørnehistorier verneverdige.

Tordis Irene Fosse: Gylne stjerner blinker

Dette skal handle om fem sekund av eit yrkesliv, om den språklege augneblinken, om å vera særeigen og å vera saman, om å få eit namn og ha eit namn. Trur eg.

Eg studerte språk og litteratur i år etter år. Kva eg skulle bruke det til, var i ei framtidståke. Mja, eg visste jo at nesten alle dei som gav seg ut på filologien, kom til å undervise ein gong i tida, men denne framtida var slett ikkje i fokus. Nå handla det om fag fag fag. Eg var filolog og elska ord, og nei, eg var da ikkje misantrop.

Så viste det seg at i yrkeslivet var det fag og folk folk folk. Dei stod fram mangehovda og enkeltvis, her er eg, og det vart tusenvis som kom og gjekk gjennom systemet mitt, reine prostitusjonen tenkte eg i overbelasta stunder, er eg laga for så sterk strøm? Somme av dei kan poppe fram den dag i dag, iallfall om eg trykker på ein knapp eller to, og dei er like gliitrande og unge som for 35 eller 20 år sidan. Hei Rolf og Torhild og Olav og Agnar og Vigdis og Roar og Kjærlaug og Ingebjørg og Pål og Kine og Birgitte og Lars og Runa!

Om hausten såg alle like ut, slik som kyr og babyar og asiatar ser like ut på avstand og for ukunnige. Dei fylte rommet og glimta nokså matt, og relasjonane mellom *dei* og mellom *meg* og *dei* var syltynne: Kva skal dette bli til? Det er forståeleg at Gud måtte finne på noko når det var stort og tomt, men *han* var nå Gud. Nei, det er ikkje tomt. Dei *heiter* vel iallfall noko, desse som sitt her. Eg må jo lære namna denne gongen òg. Dei heiter sikkert omtrent det same som i fjor. Rart å tenkje seg at dei skal bli særskilde, om ikkje så brått.

Namn er ein del av språket og litteraturen, og her skal det undervisast i norsk. Vi begynner med namn!

Kva er det med namn?

Særnamn er ein språkbit vi møter tidleg, ein språkbit som blir klistra på oss og blir der. Namnet har ei historie før oss og får ei historie *med* oss og kan opne for den. Det er noko som foreldra våre har tenkt ut om oss og for oss. Var det mamma eller pappa som fann på namnet? Det er akkurat som eg veit at pappa peila ut "Tordis" og mamma "Irene". Kjælenamnet rippa eg ikkje opp i. T'en knyter meg til mamma Telma, medan syster mi har fått ein A frå pappa Albert. Delte dei oss mellom seg alt den gongen? Eigentleg skulle eg heite "Idar" etter bestefar Ivar, men da eg kom ut, passa jo ikkje det. Det vart ingen gardgut denne gongen heller, men ok.

Dåpen var det meir sus over før. Presten spurde kva barnet skulle heite, og når den som bar, sa namnet, og presten sa eg døyper deg og berørte med vatn og hand, så fekk barnet namn. Det skjedde der og da i og med språket og vatnet - ein magisk språkleg augneblink. Barnet vart "innpoda i Guds rike" (det er ute nå!). Far min

brukte å moroe seg med å pode ymse epleslag inn på same treet. Slik vart kvisten både individuell og del av ein fellesskap.

Når får barnet namnet sitt nå for tida? Er det når mor sitt der med kaffikoppen og seier at ja vel da, ok, det får bli "Simen Petter", eller skal vi tygge på det litt – og så tek ho ein smultring? Kvar vart det av augneblinken da vi saman kunne oververa i stor høgtid at noko namnlaust fekk namn? For elles har jo det meste hatt namn i tusenår og dag. (Eg hugsar forresten da vesle Iver skulle få finne på namn til katten sin, og føreslo "Gris", men måtte gi opp ideen, enda det var det mest eineståande kattenamnet vi hadde vori borti. Når det kom til stykket, fekk katten leva livet sitt som ein heilt vanleg Mons.)

Korleis har du hørt namnet ditt frå andre? Kommanderande, sint, mjukt og kjærleg? Nokon vil deg noko. Du er i ein annans prosjekt, eller du er i ein annans tankar og kjensler. Maria, Maria, Maria, syng Tony gjennom danserommet, og alle dei andre blir borte, og ei dramatisk historie startar. Eg skriv namnet *hans* i handa mi, så har eg han der hemmeleg og synleg på kroppen. Det kjem eit brev med "Kjære...". Med namnet blir du påkalla, du er attkjend. Ja, det er faktisk jag, stadfester Pippi. I den audelege skog/ ingen nevnde mitt namn/ og ingen eg var. Korleis er lydane i namnet? Eg heiter Geir, og namnet mitt er rundt og godt som eit egg. Skriv eit akróstikon med utgangspunkt i namnet! Eg prøver:

Tordis er
ofte langt borte
rømmer unna
det er som det er
ikkje sant
som det er

Oj! Vart det slik? Den eine lyden tok den andre! Dette er den språklege augneblinken kvart over ti om kvelden tysdag 25. november 2008.

Liknar du på namnet ditt? Er du namnet ditt? På samisk har dei ikkje konstruksjonen "eg heiter", men "eg er". Identitet blir fastslått. Det har vori utfordrande å skulla vera Tors dise, eg tordnar ikkje over himmelen, gjer eg vel? Vi som dessutan har eit lite brukt mellomnamn og/eller kjælenamn/klengenamn/kallenamn har vårt vesle ekstra å stri med: Identiteten står i spenn og kan veksle med kven som tiltalar oss. God dag, Carl Wilhelm! Hei Kalle!

Men så var det dei funklande sekunda ein gong på 80-talet. Ei gruppe ferske studentar og eg var i eit smalt seminarrom på Sagene. Eg hadde sagt noko rundt personnamn. Eg hadde sagt litt om meg og namnet mitt for å konkretisere, for å *opne* for det personlege, og for å *stå fram* som ein person. Eg hadde vist eksempel frå litteraturen. Dei hadde skrivi ymse om namnet sitt og med utgangspunkt i namnet. Eg hugsar sant å seia ikkje særleg nøyaktig kva vi gjorde. Men slutten står der:

Alle skulle ta ut ein bitte liten del av det dei hadde skrivt. Det skulle vera noko som rørte ved dei, kan eg ha sagt. Og så kunne ein og ein reise seg opp og seia fram sin bit. Ikkje "etter tur", men når kvar av dei kjende at tida var inne, og med ein liten pause mellom som innfatning. Utan applaus eller kommentarar eller forklaringar eller rosande sukk. Når ingen sa meir, betydde det at serien var slutt.

Plassen var liten, så vi var tett saman som *ein* kropp, nei, *det* var vi ikkje. Men det var folksamt på kvadratmetrane, og ein må jo halde seg på jorda. Eller kan ein sjå tredimensjonalt på det? I dette gamle huset var det høgt oppunder himlingen, og når ein og ein reiste seg, vart det plutseleg luft rundt og høgd over. Og så kjem dei fem sekunda eg hugsar best: Ei jente står opp. Ho er høg og lys, iallfall passar det best i minnet mitt at ho er det. Ho seier tydeleg ut i rommet, enkelt, om seg og om språk: "Aina betyr den enestående". Ho seier det utan blygsel, utan smil, utan ironi, utan kommentar. Ho berre står der og seier det og er Aina. Ho er åleine og lyser klar på himlens bue før ho sett seg ned att i vrimmelen og let ei anna ei vera stjernesol. Så kom det ei til og ei til og ein til...

Alle var samla i språket og kvar for seg i sitt språk. Vi fekk ei splitterny gåve som var der fordi akkurat vi var akkurat der akkurat da, og fordi språket er eldgammalt og nytt, og kan det det kan.

Det er ikkje berre i forelskinga at den andre blir den eine, og at augneblinken blir einestående. Det er likskap mellom forelsking og ordelsking. I byrjinga var ordet, slik var det også for Gud. Men han nøgde seg ikkje med det: *Folk* må til. Slik kan vi vera einestående saman i språket.

Sitat/referat frå

Aslaug Vaa: "I den audelege skog." I: *Skjenkarsveinens visur*, Aschehoug, Oslo 1954

Oskar Stein Bjørlykke: "Eg heiter." I *Hallo mamma*, Det Norske Samlaget, Oslo 1980

Tordis Irene Fosse er fødd i Sør-Fron i Gudbrandsdalen i 1944, er førsteamanuensis i norsk ved Høgskolen i Oslo, har utdanning i arbeid med drøm, er kunstterapeut, har nå seniorstipend og arbeider med drøm og eksperimentell skrivning, er dessutan sauefotograf.

Ole Christian Lagesen: Da den moderne tid begynte

Når begynte egentlig vår moderne tid? Når sluttet "de gode gamle dager?" Hver generasjon lager nok sin egen tolkning og tidsregning. Jeg har min. Vår moderne tid begynte i april 1961. Da var jeg 24 år gammel.

Det var dager det. Skinnende blanke, optimistiske dager. John F. Kennedy var ung og nyvalgt president i USA. Fjernsynet var kommet til Norge. Etterkrigstiden var forbi. Du kunne kjøpe bil uten spesiell lisens. Gjenreisningen etter krigen var fullført. Gerhardsen var landsfader. Norsk Telegrambyrå styrte mye av nyhetsbildet. Avisene var knyttet til de politiske partiene. NRK var monopolinstitusjon, med solide pauser i sendingsmønsteret, og andakter, morgengymnastikk og melding om fisket på riksnettet. De nye møblene, kaffebordet, radioen og det lille fjernsynsapparatet, var i tre fra regnskogen, fra områder vi ikke kjente, og der det bare hadde vært misjonærer, sjøfolk, og i det siste noen såkalte u-hjelpseksperter, fra våre siviliserte strøk. De "innfødte" hadde imidlertid begynt å røre på seg der nede. Kjempet mot imperialismen og kolonistatus. Dannet egne stater og ville være frie og selvstendige.

Det var endring i lufta, både internasjonalt og nasjonalt. Splittelse i Arbeiderpartiet, atomvåpenprotester og ny musikk blant ungdommen.

Etter artium i 1955 hadde jeg gått studentfaglinje på handelsgym, og tatt noen eksamener på universitetet. Hadde vært leder i den nasjonale studentorganisasjonen Norsk Studentsamband. Fått litt erfaring fra både nasjonale og internasjonale organisasjoner. Hadde vært med i utvalget som foreslo et norsk fredskorps for innsats i u-land.

I slutten av mars 1961 gikk jeg opp i NRKs Dagsnyttavdeling og tilbød mine tjenester. Jeg ville bli kringkastingsjournalist. Programsekretær, som de ble kalt de som lagde programmer i NRK. Ble bedt om å komme igjen dagen etter, med formell søknad og klar til stemme- og redigeringsprøve. Uka etter var jeg på min første vakt i redaksjonen. En av de fast ansatte skulle ha et halvt års permisjon. De satset på at jeg ville kunne fylle hullet. Først en ukes innføring i redaksjonelt arbeid, og "tørrtrening" med mikrofon og i studio. Så slapp jeg til med min første, direkte sendte, nyhetssending. Kl. 13.00 – 12. april 1961.

Den dagen står i historiebøkene. Den innvarslet alt som siden skjedde, markerte at nå tok endringene til for alvor. Nå skulle det komme, oppbruddet fra slit og nøysomhet, fra nå av skulle vi se hvordan teknologien ble samfunnsutviklingens viktigste drivkraft.

Grenser ble sprengt den dagen. Utfordringer og utviklingsperspektiv ble tydelige. Der hvor man før hadde følt historiens sus i beretningene om ekspedisjoner i ørken og

jungel, eller over polhav og uendelig innlandsis, så man nå en helt ny dimensjon. Den nye, moderne tid var innvarslet.

Etter denne dagen har alt skjedd. Alle endringene, tempøkningen, globaliseringen av smått og stort. Vi fikk Cuba-krise, Kennedys død, Vietnamkrig og undomsopprør. Watergate, Reagan, Thatcher og, til slutt, Jernteppetets fall. Små og store kriger, smarte bomber og like smarte globale konserner. Helt fram til terror, Bush. Irak, China som stormakt, finanskrise – og endelig Obama.

På hjemmebanen: Kings Bay, Borten-regjering og partifri presse. Distriktshøgskoler. EF-strid. Olje-eventyret i Nordsjøen. Narkotika. Kommunikasjonseksplasjon. Satelitter, videospillere, datamaskiner og kommersiell kringkasting i mange kanaler. Mobiltelefoner og dataspill. Studenteksplosjon og jappetid, innvandring og fremskrittsparti, sports-millionærer og fiskeren Røkke. Miljøvern, Gro og Kåre, Bondevik og Stoltenberg. Oljefond. Flukt til solstrender. Internett. Facebook. Ipod. E-post. Karusellen går stadig hurtigere rundt.

12. april 1961. Det norske folk visste ikke hva som ventet dem. Jeg satte meg ved redaksjonsbordet for å forberede formiddagens sending. Printerne fra NTB, Associated Press og United Press International spydde ut sine stadig lengre remser med dagens nyheter. Jeg samlet stoffet, vurderte, kastet, sammenfattet og redigerte. Formulerte – så vidt mulig – godt, enkelt radiospråk. Noen sjekk-telefoner og støtte fra de andre på vakt. Litt tørr-trening, med den språklig sett litt uryddige annonseringen: ”Her er Dagsnytt, i alt vesentlig fra Norsk Telegrambyrå, og fra andre kilder.”

Den kom inn litt før 12. Meldingen som markerte den nye tid, som signaliserte teknologiens enorme gjennomslagskraft. Fra nå av til sending ble vi flere rundt redaksjonsbordet. Redaksjonssekretæren tok kommandoen. Da vi gikk på lufta kl. 13 var vi to i studio, redaksjonssekretæren og skårungen, med meldingene fordelt mellom oss.

”Sovjetunionen har i dag skutt opp et bemannet romskip, som nå går i bane rundt jorda. Romfareren heter Juri Gagarin, og er det første menneske i verdensrommet.”

Han var den nye tid. Amerikanerne fikk sin Neil Armstrong. Men Gagarin var den første. Den nye tid var kommet, og hadde fått et ansikt. Nærmere 50 år etter har vi en verden der moderniteten preger og utfordrer oss alle. I dag har den tusen ansikter, gir både nærhet og terror, fellesskap og konflikt. Endringstakten øker. Og tidsskillet, dagen da de ”gamle dager” tok slutt og den nye tid begynte, var – i alle fall for meg - 12. april 1961. En historisk dag for verden, med budskap om endring. Og i all beskjedenhet også for meg en avgjørende dag. Den første dagen i min nye tid – innledningen til nærmere 30 år i radio- og fjernsynsjournalistikken, med det moderne samfunn, hjemme og ute, som arena.

Ole Christian Lagesen, født 1936 i Oslo. Filolog (norsk, engelsk, statsvitenskap). I NRK fra 1961 til 1989, som bl.a. stortingsmedarbeider, utenrikskorrespondent og 14 år som redaksjonssjef for Samfunns- og kulturavdelingen i Fjernsynet. Rektor Norsk journalisthøgskole 1990-1994. Deretter seniorrådgiver ved Høgskolen i Oslo, og prorektor 2000-2003.

Sigurd Haga: I mulighetens perspektiv

Om kunnskaping og vitenskaping i og ut frå klasserommet

I dei tidlege 1970-åra var eg timelærer på Statens sykepleieskole i Bjerregårdsgata. Der møtte rektor møtte meg med denne orienteringa: "Her har du timeplanen. Dette er pensumbøkene. Det er du som gir eksamensoppgavene og skal rette dem sammen med en av de faste sykepleielærerne. Lykke til!"

I første undervisningstime orienterte eg studentane om desse rammevilkåra og la til at det ville vere fint om vi eit stykke ute i studieåret kunne bli samde om kva som var viktig eksamensstoff. Eg ville lage eksamensoppgåvene ut frå pensumlitteraturen og ut frå det vi hadde tatt opp i timane. Ein av studentane var kjapt oppe med handa. Han meinte dette høyrdest ut som juks: "Skal virkelig vi studenter være med å bestemme eksamensoppgavene?" Spørsmålet om eksamen *primært* skulle vere kontroll av at dei hadde lese pensumlitteraturen, eller om undervisinga og eksamen kunne brukast til noko meir, tente studentane. Korleis kunne studentane få reell medverknad utan at det var å rekne som juks? Ville tilbodet om medbestemming inspirere til aktiv læring, til opparbeiding av eiga vurderingsevne og oppøving til fagleg og samfunnmessig engasjement? Og er det ikkje slik at medbestemming føreset kjennskap til det ein skal vere med å ta stilling til? Måtte ikkje studentane, *før* dei kunne uttale seg om kva tema og problem som dei syntest var viktige, ha skaffa seg eit visst oversyn over pensuminnhaldet? Eg rekna med at tilbodet om medverknad ville vere motiverande.

Mange tok del i argumentasjonen, inntil den som først hadde markert sin tvil, sa: "Dette går nok ikke. Vi vil aldri bli enige om hva som er viktig eksamensstoff." Han fekk omgåande svar: "Jo, det blir vi nok, hvorfor skulle ikke vi bli det?"

Eg sette då ein strek midt på tavla, og på kvar side av streken skreiv eg:

A: Vi blir ikkje enige.

B: Vi blir nok enige.

Så peika eg på vekselvis på A og B og skreiv ned det dei sa:

A: Nei, vi blir ikke enige
fordi vi er så forskjellige.

B: Jo da. Vi blir nok enige.

A: *Ta for eksempel debattene*
i fjernsynet. Der blir de
aldri enige.

B: I fjernsynet ja, men det
gjelder ikke oss. Vi kan
vel bli enige.

Deretter flytta eg bare ordet med ein handbevegelse frå den eine til den andre. Dei to studentane gjennomførte sine resonnement under intens knappenålsstillheit, utan kommentarar frå meg. Eit godt stykke ute i ordvekslinga skjedde ei vending:

A: Det er jo alltid slik i diskusjoner
også mellom eksperter, at de blir
mer uenige når de diskuterer.

B (nølande): A har sikkert rett.

B gav seg. Men det fekk han ikkje lov til: Du må gjerne skifte mening, men du må først tenkje ferdig. Du må *gjennomføre resonnementet* for å få tak korleis du tenkte, det du først tenkte *ut frå*.

B (tenkte så det knaka): *Det er fordi fordi at... når ... når vi kommer lenger ned, ... da... da blir det færre ord ... og da ... da blir det mindre å bli uenige om, ... og da*

A (braut inn): Å, ja! Grunnleggende verdier. Det er når vi har samme grunnleggende verdier at vi blir enige. Ja! Grunnleggende verdier! Når vi kommer lenger ned, så har vi same grunnleggende verdier!

Det var heilt stille nokre sekundar, så smilte dei to til kvarandre og pusta letta ut. Smila forplanta seg til tilhøyrarane, og den som smilte breiast var han som ut frå eit konkurranseperspektiv hadde tapt. Men her var det andre lover som gjaldt, ein annan rasjonalitet. Her var ingen motstandarar, berre medstandarar.

Det er forskjell på å vinne innsikt og å vinne debatten.

Eksemplets kraft

I dette eksemplet frå Bjerregårdsgata løyste A og B eit aktuelt problem og skapte felles forståing av saksforholdet. Motsetnaden vart oppheva. Dei to var synleg tilfredse med innsatsen, og begge fekk og følte anerkjenning og frigjerande varme frå forsamlinga. Også tilhøyrarane var djupt engasjerte deltakarar. Alle pusta letta ut då resonnementa var gjennomførte. Dei to hadde opparbeidd kunnskap og bidradd til å utvide eiga innsikt og klassens innsikt. Men eksemplet peikar også ut over denne konkrete situasjonen, til erkjenning, til prosessforståing, til eit dynamisk-demokratisk syn på kunnskap.

Utgangsspørsmålet, som kanskje mest var ein protest, vart fagleggjort og vart utgangspunkt for ei undersøkjing. Då A oppdaga at det fanst ein annan rasjonalitet, ein

annan måte å tenkje på, vart usemja løyst, både oppløyst og heva opp til eit høgre innsiktsnivå. Refleksjon vart ikkje noko abstrakt og fjernt, ikkje noko eg berre underviste i, men noko studentene opplevde at dei tok del i. Eksemplet vart ein innfallspørt både til refleksjons- og dialogfilosofen Hans Skjervheim sitt sentrale omgrepsspar *deltakar og tilskodar* og til refleksjon over og opplæring i faglege, vitskaplege arbeidsmåtar, så vel som i demokratisk konfliktløysing.

Den intense resonnementsgangen gjorde noko både med forståinga av omgrep som t.d. undervising og læring, og av kva det vil seie å vere student. Prosessen bekrefta Paulo Freire sitt syn på ordet og dialogen, at vi her har å gjere med to dimensjonar: refleksjon og handling. Desse to dimensjonane er så nært samanbundne at om den eine lid, så skrantar den andre.

Opplevingar som dette kan bidra til det djupt faglege, den faglege sjølvforståinga. Dei to erfarte og synte oss andre at fagleg læring også er skaping og kunnskaping, vitenskaping og forståingsskaping, og at deltaking, i tydinga medverknad, ikkje berre er noko ein skal bli undervist i. Viten, kunnen og kyndigheit er ikkje noko som kan overtakast, dette er kvalitetar som må bli opparbeidde. Denne erkjenninga kan bli bevisstgjort. Også det er eit profesjonsutdanningsansvar.

I gode pedagogiske sammenhengar har lærar og elev/student same sak som sak og same mål som mål. Slik er det også i sjukepleiarkvardagen mellom behandlar og pasient, og i mange andre profesjons- og livssamanhangar. Vi skal hjelpe oss sjølve og kvarandre til å lære, til å forstå, til å tenkje betre og handle klokare. Vi er prinsipielle medstandarar.

Eksemplet frå Bjerregårdsgata viser at tilsynelatande ubetydelege hendingar kan ha stor læringsverdi. Mange år seinare fortalde ein av dei "passive" deltakarane i denne gruppa at denne opplevinga "tok liksom tak i meg. Det var første gangen at jeg i min skoletid følte at jeg ble virkelig engasjert. Jeg ble liksom en anderledes student etterpå."

For læraren, som for mange profesjonsutøvarar, er arbeidsdagen full av slike tilsynelatande ubetydelege hendingar. Å kunne sjå dette i perspektiv av det mulege kan bidra til overskriding, til å kunne transformere problem og motsetnader til læring, til kunnskap, innsikt og teori, og til auka forståing av fagleg venskap og gjensidig tillit. Å kunne handtere motsetnader høyrer med til det profesjonelle handverket. Å meistre dialektikken mellom det verkelege og det mulege, kan utgjere skilnaden mellom å lukkast og mislukkast, mellom å trivast og mistrivast i jobben.

For meg har eksemplet frå Bjerregårdsgata vore innsiktsdrivande og retningsorienterande. Slike eksempel og erfaringar har bidradd til å underbygge forståinga av sambandet mellom undervisingskunsten, kunnskaps-, forskings- og vitskapsyn og fagutvikling, og mellom praksis og teori. Slike konkrete eksempel kan underbygge det synet at i profesjonsutdanningane bør den praktiske, kontekstuelle kunnskapstypen

vere overordna den hegemoniske, den kontekstuavhengige kunnskapsforståinga som i dei siste ti-åra har fått aukande innverknad i høgskolen.

Eksemplet gir også grunnlag for å forstå at den faglege/vitskaplege læringa prinsipielt er ein demokratisk erkjenningsprosess, at forståing er ein grunnleggjande kategori, og at vegen frå konkrete erfaringar til universell kunnskap ofte er kortare enn mange trur. Ikkje minst kan eksempel som dette løfte fram lærarhandverket og læraren. For det er læraren og lærarkollektivet som er den faglege grunneininga i høgskolen. Det er lærarkollektivet som har det direkte og konkrete ansvaret for utdannings- og daningskvaliteten. Derfor bør også det refleksive tyngdepunktet i høgskolen først attende til høgskolens primærnivå.

Sigurd Haga, forfatteromtale s. 45.

Levd yrkesliv

lengdesnitt og refleksjon

Asfrid Lønstad: Det var da det – og nå

Jeg rydder i gamle papirer. Her er det mye forskjellig, forelesninger, taler for ulike formål, avhandlinger og diverse fagartikler. Jeg fester meg ved manuskriptet til en tale holdt ved avslutningen av utdanningen for et kull sykepleierstudenter i 1975. Da jeg ble invitert til å holde denne talen, stod jeg midt i en krevende prosess med planlegging av driften ved et nystartet relativt stort sykehjem. Jeg hadde også den gang vekslet mellom utdanning og praksis i perioder, og dette kullet som nå var ferdig med utdanningen hadde jeg tatt imot tre år tidligere. Hva sa jeg den gangen for nesten 34 år siden?

”For tre år siden startet dere med liv og lyst på utdanningen. Spurte jeg nå om motivet for hver enkelt av dere, så ville jeg trolig få noen forskjellige svar, men også mange like, som eksempelvis: Jeg ønsket å arbeide med mennesker – søkte et yrke med kontaktmuligheter – hjelpe de som trenger det – vil gjøre noe som gir mening. Meningsfylt arbeid er vesentlig for vår tilværelse, og betyr meget for alle, kanskje særlig for unge mennesker. Det tyder den store søkning til helse – og sosialfag på.”

Det var stor søkning til disse utdanningene den gang. Det var ikke mulig å ta inn alle som var kvalifiserte for opptak. I dag leser vi om manglende rekruttering til enkelte utdanninger, deriblant sykepleierutdanningen. Hvorfor er det blitt slik? Det kan være flere grunner. Mindre ungdoms kull, flere muligheter for yrkesveier. Kan det være fordi yrket ikke lenger er så tiltrekkende for dagens ungdommer? Eller fordi det er så mye negativ omtale av helsesektoren at det skremmer. Nå er det finanskriser i hele verden. Den rammer også Norge og fører til oppsigelser i forskjellige områder av næringslivet. Kanskje fører dette til at søkningen til utdanning innen yrker for offentlig virksomhet øker. Hvilke yrkesmuligheter så jeg den gangen i 1975?

”Den virkelighet dere går til nå er ganske komplisert og spennende. Det er et meget stort arbeidsområde dere kan virke i. Dere kan gå inn i de mange ledige stillinger i sykehus, sykehjem og aldershjem. Dere kan velge hjemmesykepleie og offentlig helsearbeid.”

Den gang, som nå, var det muligheter for å velge hvilken del av helsetjenesten en ville satse på. Spesialisering var også da en realitet, i dag organisert under utdanningssektoren som videreutdanninger. Det var i mindre grad tilfelle i 1975. Denne muligheten bidrar til dybdekunnskaper innen ulike sykepleieområder og er nødvendig for å kunne møte behovene. Vi vet at det i dag er stort behov for mer kunnskaper innen sykehjem og hjemmesykepleie. Å øke kunnskapsnivået her, vil etter mitt skjønn, virke stimulerende og bidra til at flere ønsker å satse innen primærhelsetjenesten, tiltross for mye negativ omtale og dårlige rammebetingelser i form av svak økonomi og manglende faglige ressurser. Jeg ser at Avdeling for sykepleierutdanning, HiO, vil satse på denne sektoren i utdanningen. Det mener jeg er viktig og nødvendig

satsingsområde og en stor utfordring. Også i 1975 så vi gjenkjennbare utfordringer i sykepleieryrket.

”Vi lever i et samfunn som legger vekt på det produktive. Vårt produkt: å bidra til best mulig helse til den enkelte. Hvordan oppfatter samfunnet det? Massemedia gir oss ofte vink om dette. Disse vinkene er ikke alltid oppmuntrende, men de forteller oss noe, nemlig at vi ikke alltid strekker til. Mindre presse får vi de gangene vi lykkes. Hvorfor vi ikke strekker til, ja det må vi fortelle. Vi er i høyeste grad meningsberettiget. Når vi løper gjennom sykehuskorridorer, når vi gir piller i stedet for veiledning, når vi ikke lar fru Hansen få hjelp til selvhjelp (fordi det går fortere når vi gjør de selv). Når vi gir oppgavetjenester i stedet for ro, da har vi glemt noe – nemlig at vi har rett til tid. Tid nok til å gi pasienten tjenester i stedet for bjørnetjenester. Vi kan ikke la oss tvinge til å gi ”steiner for brød”, mot bedre vitende. Vi har plikt til å si fra at det er for få av oss til at pasientens rettigheter til en hver tid kan imøtekommes.”

Fortsatt står fagfolk i helsesektoren overfor ytterst krevende oppgaver og problemstillinger. Det var før som nå, inspirerende og utfordrende oppgaver som gir mye positivt tilbake når en opplever at det en gjør virker. Det meste av virksomheten er positiv for pasient og samfunn.

Men det positive som skjer i helsesektoren kommer fortsatt sjelden til offentligheten. Det virker som om gode nyheter ikke er interessante. Det skader ikke media om de skriver om det som er positivt. Likevel har det verken den gang eller nå blitt sett som viktig av mediene. Det dreier seg nesten enerådene om det som er galt, og jeg tror media tar feil når gode tiltak innen helsesektoren ikke fokuseres. Mitt spørsmål blir: selger ikke gode nyheter, eller er det også her bare fokus på penger?

Fagfolk vet hvor skoen trykker. Det var også tidligere, allerede ved slutten av 60- og begynnelsen av 70-åra, en tendens til at myndighetene ikke ville høre på hva de som hadde skoene på mente. Faglige klager på uheldige forhold ble ofte møtt med at det var bare ”resultat av revirstrid mellom ulike grupper helsepersonell”. Jeg har alltid undret meg over at dette skulle være en problemstilling som medførte en generalisert devaluering av fagfolks meningsberettigelse. Det var da, som nå, viktig å skille mellom saklig klage på uheldige forhold og personstrider. Personstrider vil det unntaksvis kunne være i alle fagområder, noe vi til overmål har blitt presentert for i senere år, kfr LO striden blant mange lignende strider. Den gang i 1975 pekte jeg på at:

”det er uro innen helsesektoren, det brytes mellom gammelt og nytt, tradisjon og nye ideer. Uroen kan ikke skjules. Den er en realitet. Dere møter denne realiteten nå! Der det er utvikling må det være uro og meningsforskjeller. Det er vel et sunnhetstegn i et demokrati? Det som er viktig under forandringer er at kjernen i sykepleien blir bevart: Omsorgen for det menneske som trenger hjelp. Muligheten for å bedre omsorgen, sett fra psykologisk, medisinsk og teknisk viten, er i dag større enn tidligere. Innsikten er der, men ressursene mangler, både på det menneskelige og

økonomiske plan. Dette er i vår rike verden, etter vår målestokk. Hvordan er så mulighetene i den fattige del av verden, og etter hvilken målestokk?"

Det slår meg at dette som den gang var høyaktuelt stoff i tale til nye sykepleiere, er et ekko av dagens situasjon med fokus på helsetjeneste og praksis. Dette gjenkjennes i eldreomsorgen og sykehjemssektoren. Det skulle bli så bra med nedbygging av institusjonshelsetjenesten og oppbygging av hjemmetjenesten. Jeg mener man har gått for langt. Jeg tenker på psykiatrien og generelt også innen somatikken for den aller eldste gruppen. De med multiple diagnoser som ikke kan møtes adekvat i hjemmene. Vi leser i avisene at sterkt pleietrengende blir utskrevet til hjemmet etter sykehusbehandling, eller at ferdigbehandlede pasienter blir liggende lengre i sykehus på grunn av for få sykehjems plasser.

Det nyeste kamuflerende ordet i denne sektoren er, "hjemmetjenesteorientering". Det høres så tilforlåtelig ut. Nå har vi funnet det riktige fokus for organisering! Men i mine ører tyder det fortsatt på manglende gehør både fra pasienter, pårørende og helsepersonell. Seniorsakens Nyhetsbrev for januar 2009 sier: "Sykehjems plasser legges ned over hele landet." Seniorsaken har engasjert seg innen omsorgen for eldre., og skriver i nyhetsbrevet:

"Seniorsaken advarer i et brev til Regjeringen mot den nedbyggingen av sykehjems-kapasiteten i Norge som pågår for fullt over hele landet. Kommunene bygger i det skjulte ned offentlig omsorg, samtidig som det på politisk hold snakkes om opprustning. Slik tendensen er i dag, vil fremtidens eldreomsorg i høy grad bli en minimumsomsorg der de sykeste og mest hjelpetrengende risikerer å måtte se frem til en trist og uverdig livsavslutning.

Realiteten er at kommuner over hele landet, ansporet av det offentlige konsulent-firmaet RO-senteret i Stjørdal, legger ned nødvendige sykehjems plasser, og erstatter disse med såkalte omsorgsboliger. Hjemmesykepleien er påtenkt en større plass, men det er åpenbart at denne utvikling vil føre til en betydelig heving av terskelen for nødvendig pleie og omsorg. Dette kalles nå "hjemmetjenesteorientering".

Slike ord dekker over det de skal beskrive og får en nedbygging til å framstå som noe positivt.

Det blir spennende å se hva som skjer med dette forslaget i fremtiden. Tilbake til talen fra 1975. Også den gang var vi på leting bedre løsninger.

"Vi leter etter systemer som kan kombinere det teoretisk mulige med det praktisk gjennomførbare. De mange offentlige utredninger forteller oss det. De konklusjoner som trekkes ut vil ha meget stor betydning for sykepleien og pasienten. Det er viktig at de løsninger som velges er gode på lang sikt. Det er nemlig uhyre vanskelig å endre systemer når forandringer først er gjennomført."

Siden den gang har reformene kommet og gått, begrepene likeså. Hvor har det egentlig blitt av alle reformene som har vært gjennomført over mange år, for eksempel, etablering av helsetjenestenivåene og fordelingen mellom stat, fylker og kommuner? Reformene skulle føre til et bedre tilbud for våre pasienter. Jeg sier "pasienter", selv om det allerede den gang var begynt å bli politisk korrekt å si klienter eller brukere av tjenesten, noe som er normaltale i dag. Det var omtrent på denne tiden at helsetjenester ble lansert som "produkt". Slik ble sykepleie produkt og pasienter ble brukere.

I dag har vi helseregioner, staten driver sykehusene og kommunene skal drive sykehjemmene og hjemmetjenestene. Og hva med sykepleien og reformene? Som vi ser i sitatet fra Seniorsaken, siste nytt på reformfronten heter altså "hjemmetjenesteorientering". Det betyr at sykehjemmene skal bli korttids rehabilitering. Allerede i dag fungerer flere omsorgsboliger som sykehjem *uten sykehjemstilbud*. Befolkningen blir stadig eldre, og når en etter en tid har oppdaget at en ikke klarer å rehabilitere, ikke bare de over 90 år, men også en del yngre, da kommer det nok en ny reform. Da må man trolig bygge provisorier som skal fungere som sykehjem, fordi en allerede har tatt i bruk de sykehjem en har i dag til andre formål. Allerede i dag fungerer flere omsorgsboliger som sykehjem *uten sykehjemstilbud*. Vi har sågar innlegg i aviser som forteller at friske beboere må ta seg av de syke i mer eller mindre grad. Det er noen mennesker som ikke er tjent med hjemmebaserte tjenester, men trenger helkontinuerlig tilsyn. Disse bor ofte i såkalte omsorgsboliger. Det er billigere med omsorgsboliger enn å bygge tilstrekkelig antall sykehjemsplasser. Hvor er behovsanalysen? Eller er også dette bare basert på en ren økonomisk vurdering.

Det blir viktig å si følgende: Det er feil fokus for reformene i offentlig sektor. Fokus må først og fremst være behovene, dernest økonomien. Til nå har alle reformer hatt hovedfokus på økonomi. Det er på tide å snu trenden: 1) hva er behovene og 2) hva har vi økonomi til å imøtekomme. Det er denne rekkefølgen som kan gi en ansvarlig og riktig prioritering..

1975 igjen:

"Vi kan uttale oss om de utredninger og reformer som foreligger innen vårt område. Vi kan fortelle om vår kunnskap og erfaring. Uttale oss om bemanningssituasjonen og pleiefaktoren. Det er pasientens og vår virkelighet det gjelder. For få sykepleiere i forhold til leger, er mange steder et problem. Vi kan fortelle at lav bemanning ofte er årsaken til at det svikter, for eksempel, i sykehjemssektoren og eldreomsorgen. Det nytter å si fra, men man skal helst ha tall å si det med for å bli trodd. Tall er rene trylleformularer. Det er bare så synd at trivsel, glede og arbeidstilfredsstillelse ikke er lett å registrere med tall. Det er likevel stor tro på at dette kan måles."

Det er gått nesten 35 år. I den grad vi har uttalt oss om forskjellige reformer opp gjennom årene, er det vanskelig å se at våre uttalelser har fått gehør hos de skiftende myndigheter. Tvert imot har produktivitet og økonomi fått hovedfokus.

Standardisering av pasientkontakten var ikke noe man tenkte på den gang, Da brukte en sitt faglige skjønn når pasientens behov ble vurdert i forhold til tid. Behov for hjelp hos en pasient den ene dag, er ikke nødvendigvis det samme den neste dag. Det er mennesker en har med å gjøre, ikke ting. Derfor er det ikke enkelt å bruke produkt som begrep når sykepleie skal beskrives. Begrepene fanger oss, men løser ikke problemene, gir ikke innsikt i utfordringene.

I dag krever myndighetene at produktet skal stå i forhold til kostnader pr bruker. Der standardisering av sykepleie er tatt i bruk innen sykehjem og hjemmetjenesten, vil det si at det er satt en tidsramme på ulike sykepleietilbud/tiltak, slik jeg oppfatter det. Den gang hadde en gode resultater fra målinger av arbeidsinnsats pr tidsenhet i industrien. Men av den enkeltes arbeidsinnsats innen helse- og sykepleie, er det bare mulig å måle fragmenter. En hadde og har for dårlige måleinstrumenter. Bare unntaksvis kan vekt, målebånd og stoppeklokke brukes. Det var og er ganske komplisert å måle sykepleie, fordi det er vanskelig å vite gjennomsnittsverdien som resultatet av målingen skal sammenlignes med. Dette er både forståelig og logisk på grunn av store individuelle forskjeller på vanlige mennesker, både menn og kvinner, for ikke å nevne barn og de som har tapt hukommelsen. Det er også mange forskjellige lidelser, og pasienter som har ulike forutsetninger for å mestre sin situasjon. Alle i helsesektoren visste da, som nå, at slik "måling" er vanskelig. For å gjøre noe med kostnadene i helsesektoren opp gjennom årene, bestemte derfor myndighetene at en trengte flere sjefer som var økonomer og dyktige på måling. Slik kunne en styre de ansattes innsats bedre i forhold til brukerne. Men det er først i de senere år noen av de ivrigste reformatorer begynte å bruke stoppeklokke. Det viktigste er at færrest mulig kan rekke over flest mulig brukere. Stykkpris heter det. Jo flere du klarer å hjelpe på standardisert tid, dess bedre blir budsjettet. Personalet blir forferdelig slitne av alle forandringene og det høye tempo, men det må man regne med når man velger slike yrker. Mange steder har det blitt mer sykefravær enn før. Da har man også diskutert tiltak for å bedre miljøet med gymnastikk på arbeidsplassen, for slik å forebygge belastningssykdommer. Dette ville styrke innsatsen til personalet i disse yrkene, mente man. Enkelte begynte også, for noen år siden på politisk hold, å kalle omsorgsyrkene for "trøste og bære yrker". Det var den tids tabloide uttrykksmåte. I dag har vi fått flere slike betegnelser.

Det er en annen problematikk en også kan undre seg over. Det var noe som var bra for sykehjemspasienter den gang for 30 år siden, men som etter relativt kort tid ble omgjort, fordi rammene ble endret. Det sykehjemmet jeg den gang var tilsatt ved kan tjene som eksempel. Sykehjemmet var organisert under det lokale sykehus, legene ved sykehuset hadde ansvar for pasientene også ved sykehjemmet etter en bestemt ordning. Dette fungerte meget bra, sett fra sykehjemmets side. Det var en god ordning først og fremst for pasientene, men også for sykepleierne. Den gang var det kommet en reform som organiserte syke- og aldershjem under fylkeskommunen. Så, etter relativt kort tid ble dette omgjort. Sykehjemmene skulle være kommunens ansvar, ikke fylkets, men fylket drev sykehusene. Dermed falt det nære forhold

mellom sykehuset og sykehjemmet bort. Helsereformen som kom for få år siden, førte til at i dag er det staten som driver sykehusene, organisert i helseregioner.

Det er en stor utfordring å bygge opp samarbeid mellom de ulike nivåer. Det krever etablering av effektive organer mellom ulike kommunale- og statlige institusjoner. Det må være en instans som har informasjon om hvem som har størst behov, for eksempel for sykehjemsplass. Mangel på sykehjemsplasser synes å være en flaskehals, kfr. Seniorsaken. Ifølge oppslag i media, ser man også problemer med at det er få leger knyttet til sykehjemmene. Det er trist at en ordning som fungerte meget godt, sett fra sykehjemmets og pasientenes side ble borte. Blir det i det hele tatt noen gang gjort konsekvensanalyser før man setter i gang store reformer? Problemet med å få leger til sykehjemmene, gjelder også sykepleiere. Det gjelder trolig både videreutdanning og noe så viktig som å skape et faglig stimulerende miljø. Det ville øke rekrutteringen til eldreomsorgen og komme pasientene til gode. Det krever flere ressurser og bedre organisering.

I den forbindelse vil jeg vise til avisoppslag i 2008 hvor et navngitt sykehjem i Oslo ble rost for tilbudet til pasientene. Grunnen var at de gjennom flere år hadde tilkjempet seg flere stillinger enn ved andre sykehjem. Svaret på dette var at stillinger utover normen, skulle i ettertid fordeles på de andre sykehjemmene. Jeg spør: Ville det ikke vært naturlig å søke å finne ut om det kanskje var et kvalitetssikringstiltak å gå motsatt vei, enn å bidra til at alle tilbud i Oslo blir like dårlige? Nå har vi krisetider, nå kan det kanskje skje, men med helt annen begrunnelse enn å sikre pasienten kvalitativt bedre tilbud. I februar 2009 leser vi at Oslo kommune har tre tomme sykehjem, og det er mens vi også vet at mange som trenger sykehjemsplass må vente lenge på plass. Forstå det den som kan.

Endringsprosesser og ressurser

Så igjen tilbake til reformene. De ansatte mente ny organisering ville bety flere ressurser, men det mente trolig ikke myndighetene, for endringene skulle stort sett skje gjennom ny organisering og rasjonalisering. På tross av mange reformer opp gjennom årene, er det forunderlig mye som ikke har endret seg. Noen problemer for 30 år siden ligner på problemene for 20 – og 10 år siden, og jeg tror sannelig det samme er tilfelle i dag. Er de "evige" problemer resultat av at de til enhver tid sittende myndighetene nekter å innse at det er ytterst ressurskrevende å gi kvalitetstilbud til den del av befolkningen som ikke lenger er produktiv? Når mennesket blir stadig eldre, får mange lidelser, mister evnen til egenomsorg, og ikke har nettverk, da er det ytterst ressurskrevende å gi tilpasset tilbud. Det krever hjelpere med kompetanse og det krever penger. Før dette blir akseptert, blir det trolig ikke reelle forandringer.

Det må også aksepteres at store omstillinger er ressurskrevende, fordi endringsprossene kommer på toppen av den daglige virksomhet. Pasientenes behov for

omsorg og behandling er ikke knyttet til endringer i organisasjonen, men til endringer i helsetilstand. Det er det primære fokus for helsepersonell.

Det var høyt tempo også for 30 år siden, men nå synes dette å være ytterligere øket. "Aldri har så få blitt satt til å gjøre så mye for så mange." Er det kommet ut av kontroll, eller virker det bare slik? En kan spørre seg om dette har sammenheng med et annet fenomen, stykkprisordningen, som trolig bidrar til uforutsigbarhet. Budsjettet avhenger av antall behandlede i sykehusene, "output is like input" heter det i en kjent frase. Men her blir det omvendte riktigere, input (penger) is like output (pasienter). Vil dette, og for dårlig samkjøring mellom statlige og kommunale institusjoner, føre til problemer og ventelister blant grupper av pasienter? Det tenkes her på problemer med manglende sykehjemsplasser både for pasienter som er ferdig behandlet i sykehusene, og hjemmeboende som trenger sykehjem fordi de har behov for døgnkontinuerlig tilsyn..

Et annen utfordring er utstrakt bruk av deltid for omsorgspersonalet. Dette skaper stor uro for pasientene med stadig skifte av personer å forholde seg til. Vi ser av og til leserinnlegg hvor det beskrives hvordan det oppleves å måtte forholde seg til nye mennesker så å si daglig gjennom uker og måneder. Dette skjer samtidig som vi vet at nyutdannede sykepleiere og hjelpepleiere ikke får full stilling, og derfor må ha flere deltidsjobber på forskjellige steder. Jo flere deltidsstillinger, dess flere personer for pasienten å forholde seg til. Dette siste var ikke problemet for 30 år siden, men er blitt slik i den senere tid. Er det fordi man slipper rimeligere fra det økonomisk med deltidsandeler enn faste stillinger hvor sosiale utgifter må dekkes?

Et annet oppslag i media, er at om et par år vil en kunne sette inn roboter i hjemmetjenesten og i sykehjemmene. Teknologien kan selvsagt gi hjelp dersom den blir styrt av humanistisk tenkning. Faren er likevel at teknologien kommer i stedet. Roboten kan neppe hjelpe der ensomhet og sosial isolasjon og nød er resultat av helsesvikt kombinert med manglende nettverk. Er dette en konsekvens av økonomisk styring som det høyest rådende prinsipp, uavhengig av pasientens behov? Jeg mener det siste bør være det viktigste styringsprinsipp i verdens rikeste land? Riktig målestokk ble etterspurt også for mer enn tretti år siden. Robotene er neppe det riktige svaret.

Hva kan man vente av arbeidstilfredsstillelse for sykepleiepersonalet når man ikke kan praktisere det faglige tilbud man har kompetanse til på grunn av altfor stramme rammer, organisatorisk så vel som økonomisk? Man risikerer at alle blir misfornøyde, pasientene, personalet og samfunnet. Belastningen blir stor. Sykefraværet i helseinstitusjoner øker stadig, i følge media. Og så kommer myndighetene/politikerne og foreslår mer av samme slaget, en ny reform. Jeg tror det er ro helsetjenesten trenger. Det er også viktig å ha aksept for hvilke rammebetingelser som er rimelige og nødvendige. Det gjelder mennesker med meget store variasjoner med hensyn til diagnoser, personlige forskjeller fysiologisk, psykologisk og sosialt. Dette tror jeg forsterkes fordi vi lever i et høyteknologisk krevende samfunn hvor noen mennesker

ikke klarer å henge med i stadig økende krav til tilpasning. Teknologien skal også læres for å kunne brukes av mennesker. Mitt spørsmål blir; fører teknologien alltid til at mennesker kan erstattes, eller krever den flere tilsatte på grunn av kompleksiteten i bruken? Hele tiden virker det som det aller viktigste er kostnadene, ikke behovene. Dette er en lite verdig måte å behandle pleie- og behandlingstrengende mennesker på.

Noen betraktninger om språkbruken

Jeg har tidligere vært inne på hvilke begreper og betegnelser vi bruker. Det frister meg til å pirke bort i språkbruken. Jeg tenker spesielt på begreper som har karakter av metaforer: "eldrebølgen", "bestemor på anbud", "hender i omsorgen". Det kommer stadig nye "finner ordet", det "råkande" ordet, som prof. Ragnar Rommetveit kalte det i 70-åra. Hva er hensikten med denne type tabloide, useriøse begreper knyttet til seriøse menneskelige utfordringer og samfunnsproblemer? Det løser ikke problemene, tvert imot tilslører det de faktiske forhold. Det rammer mange mennesker, både de som trenger hjelp og de som skal hjelpe. Personlig håper jeg at jeg ikke kommer inn under gruppen "bestemor på anbud". Jeg slipper nok det siste utspill av denne karakter, nemlig; "rusmisbruker på anbud", et av de senere presseoppslag.

Skal "eldrebølgen" oppfattes som en tsunami som soper innover landet og tar med seg alt av verdi slik at ingenting blir igjen til de andre? Den assosiasjonen er nærliggende for dem som faller inn under begrepet. Det vil være mer aktuelt å "ta bølgen" for den del av befolkningen som har bidratt til velferdssamfunnet gjennom et langt liv.

En annen lignelse er utsagnet; "flere hender i eldreomsorgen". Assosiasjonen: har en mange nok hender, blir problemene løst. Jeg går så langt som å si; I eldreomsorgen trenger en selvsagt et visst antall mennesker for å løse de helt elementære oppgavene, men først og fremst trengs mennesker med kompetente hoder og varme hjerter som styrer deres henders gjerninger. Det er for få personer med faglig kompetanse i en sektor hvor du treffer mennesker med alle slags bakgrunn, og som har levet lenge. De vet mye, de kan, men har av ulike årsaker ikke lenger muligheter for å ivareta alle sine egenomsorgsbehov. Vi leser avisinnlegg hvor eldre mennesker uttaler at de gruer seg for å bli avhengig av hjelp, og for å bli fratatt retten til å bestemme over seg selv hvis de skulle trenge opphold på sykehjem eller hjelp i eget hjem. Det må satses på faglig miljø for mennesker som kan og har både hode og hender og respekt for alderdommen og dens helsekonsekvenser. Det må gis rom for utviklingsprosjekter for pasientene. Det må bli faglig stimulerende å arbeide der hvor utfordringene er så store, oppgavene krevende og arbeidsresultatet meget givende når små og store mål nås. Men det er ikke mål som måles i sekunder eller timer. Dekningen av menneskelige behov har ingen gjennomsnittlig tidsramme.

Begrepet "hjemmetjenesteorientering" er allerede presentert. Det aller nyeste er "undervisningshjemmetjeneste". Slik jeg oppfatter dette underlige begrep, er det blitt til som svar på begrepene undervisningssykehus/sykehjem. Opprinnelig begreper knyttet til utdanning av helsepersonell. Hvordan tenker man at "brukerne" skal forstå dette? Skal undervisning bli en tjeneste som foregår i hjemmene? Hva betyr dette? Slik er det rimelig at mange vil tenke når de møter begrepet.

Bare en siste undring: Helsepersonell er utdannet innenfor landets offentlige utdanningstilbud. Hvorfor mener noen at tilbudet til pasienter/klienter blir bedre når de samme mennesker med lik utdanning arbeider i privat sektor enn når de arbeider i offentlig sektor? Merkelig, synes nå jeg. Sett fra samfunnets side, og etter mitt skjønn, skulle dette være et høyaktuelt forskningsanliggende for å få vite om dette er riktig og eventuelt hvorfor.

Jeg har gitt uttrykk for noen synspunkter og vist til noen lange linjer fra den gang da til i dag. Jeg har særlig vist eldreomsorgen og reformer. Langt mer kunne sies om så viktige tema. Jeg kjenner ikke sykehjemmene eller hjemmetjenesten fra innsiden i dag. Jeg må som de fleste andre, forholde meg til det som kommer frem i media. Jeg baserer også mine kommentarer på ganske variert erfaring innen helse- og utdanningssektoren. I tillegg til mange år innen utdanning har jeg variert praksis-erfaring fra sykehus og sykehjem. Jeg har forsket på praksis, og har fortsatt kontakt med personer i fagfeltet. Allerede for nesten 50 år siden, var jeg ansvarlig sykepleiefaglig leder ved starten av et lite kombinert alders- og sykehjem. Etter mange år i utdanning, ble jeg igjen daglig leder ved starten av det sykehjemmet jeg har henvist til i denne artikkelen. Det første sykehjemmet var i kommunal regi. Det siste i fylkeskommunal. Et par år var jeg også innom fylkesadministrasjonen ved sykehussjefens kontor. Det har blitt mange prosjekter og reformer å forholde seg til. Det gjelder både helsesektor og utdanning. Her har jeg vist til at noe av det som ble ansettsom viktig i en tale til nyutdannede sykepleiere i 1975. Det er påfallende at det som og var utfordringer opp gjennom 70-åra, er det fortsatt. Litt annerledes men trolig i langt større grad og fortsatt uten gode politisk vedtatte løsninger.

Jeg har hevdet i denne artikkelen at jeg mener grunnen til tilsynelatende "evige" problemer, ligger i at reformene har hatt feil fokus. Fokus for helsereformer må være befolkningens behov, ikke økonomi. Økonomien tilpasses behovene, ikke omvendt. Det krever at man gjør konsekvensanalyser og forprosjekter før store landsomfattende reformer settes ut i livet. Dette er oversett. Derfor er det en tendens til at vi får en ny reform hver gang den gamle ikke fører til løsning av problemene. Stadig med økonomi som fokus. Er det ikke på tide å snu dette mønster?

Denne teksten er kommet til etter rydding av gamle manuskripter. En tale fra 1975 sa noe om helsesektoren og sykepleien den gang, og hadde fokus på eldreomsorgen. Innholdet gav ekko i dagens helse-Norge. Artikkelen fokuserer, blant annet, på reformene som har vært gjennomført opp gjennom årene. Målene har tilsynelatende hatt økonomi som det primære fokus, mens befolkningens behov, i beste fall, har

kommet i annen rekke. Resultatet som presenteres i offentlig debatt og media, er ikke oppløftende. Problemene for 20–30 år siden, synes å være lik dagens problemer. Noen synes å ha blitt større enn den gang. Fokus for reformer, må endres fra økonomi til behov. Det må gjøres konsekvensanalyser før landsomfattende, ressurskrevende reformer settes i gang.

Asfrid Lønstad er født 1931 i Fauskevåg, Harstad. Sykepleierutdanning 1956, lærerutdanning (sykepleie) 1965, hovedfag pedagogikk 1981. Praksis innen sykepleiefag og ledelse, utdanning av sykepleiere på flere nivåer. Rektor sykepleierhøgskole, koordinator ved etablering av FoU-avd, SU, HiO. Pensjonist fra 1998.

Thor Skott Hansen: Min faglige reise ble til ved tilfeldigheter

En klar høstdag i november 2008, kom jeg til Bergen med en noe usikker følelse. For første gang på flere år skulle jeg holde foredrag på en konferanse om musikkfaget i lærerutdanninga. På vei til konferanse-hotellet stoppet jeg opp foran Bergen jernbanestasjon, så utover Lille Lungegårdsvann og tenkte: Hvorfor er jeg her? Hva har ført meg hit? Hvilke møteplasser og "veikryss" har hatt betydning for min faglige reise?

Høgskolen i Bergen stod som arrangør av konferansen og tittelen på mitt foredrag var: *Lærerutdanning i endring. Hva har skjedd med musikkfaget?* Et bestillingsverk som i klartekst dreide seg om - hvorfor musikkfaget opphørte som obligatorisk fag og mistet sin status i lærerutdanninga.

Bakgrunnen for engasjementet ved konferansen var mitt "seniorprosjekt" ved Høgskolen i Oslo. Det heter "*Musikkprofiler ved lærerutdanningsinstitusjoner i Oslo før 1994*", og er en undersøkelse om hvorfor lærerprofiler og musikkfag har forsvunnet fra allmennlærerutdanninga i løpet av de siste 40 år.

I løpet av et yrkesaktivt liv har jeg vært så heldig å få delta i ulike reformer og nyskapingner av undervisnings- og utdanningstilbud hvor profilering av musikk som fag og aktivitet har vært betydningsfullt. Derfor er det min styrke at jeg sitter inne med erfaringer fra utviklingsgangen. Det var under forberedelsen av foredraget til konferansen i Bergen jeg stoppet opp mer enn en gang og tenkte. Alle disse "møteplassene" med nyskapingner og omorganiseringer brakte meg etter hvert i posisjoner som førte frem til spennende oppgaver innen høgre utdanning. Når startet det egentlig og hvilke møteplasser har vært mer betydningsfulle enn andre?

Startstedet

Høsten 1968, ble jeg organist i Bekkelaget kirke og midlertidig musikk lærer ved Holtet (senere Brannfjell) ungdomsskole i Oslo, etter å ha vært midlertidig musikk lærer ved Holtet gymnas fra 1965.

Det var ikke spøk å bli ansatt som organist i Oslo i slutten av 1960-årene. Selv om det offisielt var en såkalt hovedstilling, så var det i praksis kun en deltidstilling. For en familieforsørger med kone og barn måtte de mulighetene som bød seg utnyttes, særlig når en heller ikke hadde nødvendig pedagogisk kompetanse for fast stilling i skoleverket. Det samlede ukeverk bestod av organisttjeneste, sang- og musikk timer i skolen og dirigentgjerning for flere kor og orkester.

Høsten 1970 startet Musikkonservatoriet i Oslo (Lindemans Legat) opp med kompetansegivende utdanning for faglærere i pedagogikk og psykologi. Jeg hadde

status som hospitant ved studiet, gikk opp til eksamen som privatist og fikk etter vurdering i departementet, formell godkjenning som faglærer i musikk. Kanskje var jeg den første som fikk godkjenning som faglærer i musikk?

Landslaget Musikk i Skolen

Da Landslaget Musikk i Skolen i 1969, søkte etter konsulent i deltidsstilling søkte jeg, blant annet etter påtrykk fra min tidligere pianolærer og gode venn Hans Solum, og fikk jobben som Egil Nordsjø's medarbeider.

Etter en forholdsvis kort oppstartsfase måtte jeg fort begynne å arbeide på egenhånd og ta ansvar for gjennomføring av flere store arrangementer og konferanser. Det store prosjektet var uten tvil organiseringen og etableringen av Norsk Musikkskoleråd, (nå Norsk kulturskoleråd) i Kristiansand våren 1973. Uten at det var planlagt, stiftet vi også Norsk Musikkpedagogisk Forening.

Som sekretær for utvalget som hadde forberedt saken til konferansen, var jeg veldig involvert i det forberedende arbeidet. Prosessen som førte frem til resultatet i Kristiansand, hadde pågått i flere år, med flere samlinger i forkant. Et slikt arbeid medførte jo at jeg fikk både innsikt og innpass i fagmiljøer som jeg tidligere bare hadde lest om. Derfor ble mitt personlige nettverk vesentlig utvidet. Andre arbeidsoppgaver i regi av Musikk i Skolen som i ettertid står frem som betydningsfulle, er stiftelsen av Norsk skoleorkesterforbund i 1974 og etableringen av samarbeidsorganet Treklang.

Norsk skoleorkesterforbund heter i dag - De Unges Orkesterforbund (UNOF), og har ca 3800 medlemmer. Før skoleorkesterforbundet ble stiftet var det landslaget som organiserte og arrangerte sommerkurs for barn og ungdom som spilte strykeinstrumenter. Disse kursene var for mange, det første møtet med symfonisk besetning og kanskje med profesjonelle musikere som instruktører. Mange av dagens musikere begynte nettopp sin "symfoniske" løpebane i et slikt kursorkester. Min oppgave var blant annet å besøke et eller flere av disse kursene i løpet av sommeren, noe som medførte nye bekjentskaper og kontakter.

Det største orkesterprosjektet jeg var involvert i, ble arrangert i Bergen sommeren 1972. Der var jeg også assisterende kursleder for et internasjonalt kor- og orkesterkurs for ungdom i regi av "Jeunesses Musicale", med Landslaget som norsk arrangør. Det var god internasjonal deltakelse i tillegg de norske, i praksis var dette hovedsaklig musikkstudenter.

Med Treklang-samarbeidet mellom Norges Landssangerforbund, Norges Musikkorps Forbund og Landslaget Musikk i Skolen, sprengte vi grenser og stakk ut kursen for nye samarbeidsformer. Felles for disse tre nasjonale musikkorganisasjonene var, at de hver for seg var tilknyttet Statens Ungdomsråd, hvor et helt spekter av nasjonale ungdoms- organisasjoner hadde medlemskap med møte-, tale- og stemmerett ved

rådsmøtene. Her kjempet en om midlene mot politiske, religiøse og ideelle organisasjoner. Som regel endte det dårlig når den enkelte musikkorganisasjon fremmet en "fanesak".

Som et resultat av stadig å bli oversett, kom forslaget om en felles opptreden og strategi, for at musikken skulle komme best mulig ut, ikke minst i økonomiske saker. Det førte til at musikkorganisasjonene ble tatt på alvor. Samarbeidsforumet fikk navnet Treklang. Det er ikke så mange som kjenner til, at Treklang var forløperen og plattformen til dannelsen av Norsk Musikkråd.

Landslaget var vel den første "møteplassen" som ga meg en ballast for videre personlig utvikling og nye muligheter på yrkesveien. I ettertid er det ingen tvil om at engasjementet i Musikk i Skolen og samarbeidet med Nordsjø åpnet for innpass i miljøer som, inntil da, hadde vært nærmeste fremmede for meg. Egil Nordsjø var en ruvende leder, en personlighet og en meget dyktig organisasjonsmann.

Jeg følte jeg hadde tillit til å ta ansvar for de oppgaver jeg ble pålagt. Dette utviklet selvtillit, selvstendighet og ikke minst kompetanse som organisasjonsarbeider. Jeg fikk være med på organisasjonsbygging av stor betydning. I dag er både Norsk Musikkråd og Norsk kulturskoleråd, ruvende grunnpilarer i norsk musikkliv. Det var et privilegium å få være med og forberede "grunnstensnedleggelsen" til disse nasjonale kulturpilarer. Den eneste av Nordsjøes fanesaker jeg ikke var direkte involvert i, var arbeidet med Statens Lærerkurs i Musikk. Landslaget var en "møteplass i et veikryss" for musikkskoleledere og lærere som arbeidet med musikkfaget i grunnskolen, men også for profesjonelle orkestermusikere som var instruktører ved sommerkursene. Det sier seg selv at kontakten til enheter og enkeltpersoner jeg fikk som ansatt i Landslaget Musikk i Skolen, bidro til et omfattende nettverk som igjennom årene har vært til uvurderlig nytte.

Veitvet-tiden

Det mest betydningsfulle møte for min yrkesfaglige løpebane, ble arrangert på Pedagogisk Senter i Oslo (gamle Vestheim skole) i november 1970. Her presenterte dosent Hans Jørgen Dokka, (Dokka-komiteens formann) den nye Forsøksplan for grunnskolen, med særlig vekt på faget musikk. Jeg må ha vært aktiv i debatten og tydeligvis gjort inntrykk, for mange måneder senere ringte inspektøren ved Veitvet Musikkonservatorium som henviste til dette møtet og mitt engasjement. Ved musikkonservatoriet skulle det lyses ut en ny deltidsstilling med hovedvekt på undervisning i musikk-metodikk og organisering av praksis på grunnskolens ungdomstrinn. Han anbefalte meg å vurdere om jeg ville søke denne stillingen. Jeg glemte hele stillingen, men en ny telefonkontakt et par dager før søknadsfristen gikk ut, medførte at jeg søkte. Tilsetningen som deltidslærer ved Veitvet Musikkonservatorium i august 1973, er vel den viktigste stillingen jeg har fått i mitt liv. Det var der og da grunnlaget ble lagt for det stedet jeg er kommet i dag.

I september 1973 erklærte **kultur- & kirkestatsråden** og rektor Robert Levin, ved et møte i Universitetets aula, starten for Norges Musikkhøgskole. Samme dag donerte ingeniør Olav Selvaag hele Veitvet Musikkonservatorium til Oslo kommune. For kommunens ledelse var det ikke bare spøk å få landets største musikkskole i fanget. Musikkonservatoriet hadde tre avdelinger: En musikkskole for barn og ungdom, en fagskole i musikk som heldagsskole for ungdom i alderen 16 – 19 år og en konservatorieavdeling med yrkesutdanning for studenter. Det var et tett og hektisk miljø på Veitvet og frem for alt meget inspirerende. Det å kunne arbeide med ungdommer som tok musikken på alvor var som å komme til en ny verden. Jeg skal ikke klage over elevene verken på Holtet gymnas eller Brannfjell ungdomsskole, men det var et privilegium å få arbeide med ungdommer som enten skulle kvalifisere seg til en studieplass i konservatorieavdelingen etter avsluttet fagskole i musikk, eller arbeide med studenter som hadde en yrkesutdanning som mål.

Våren 1974 kom rektor Per Selberg og spurte om jeg kunne tenke meg å gå inn i en unormert stilling som inspektør II ved konservatoriet. Planen var å dele konservatoriet opp i tre selvstendige skoler, og et stort omorganiserings- arbeid var i gang, men på langt nær fullført. Derfor var noen lederstillinger kun midlertidige eller unormerte, i påvente av en endelig organisasjonsplan. Høsten 1974 startet jeg i min første lederstilling, en rolle jeg skulle inneha, med ulike funksjoner på ulike nivåer, frem til høsten 2001.

Det er viktig å være i det riktige "veikrysset" på rett tidspunkt. Slik var det også våren 1976 som en følge av at den nye videregående skolen skulle innføres den påfølgende høsten. Den forestående skolereformen var årsaken til at alle Oslo's gymnaser, yrkesskoler eller fagskoler skulle sende en inspektør på kurs. Det gjaldt også musikkonservatoriet. Valget falt på meg da den inspektøren som var den naturlige representanten, ikke ønsket å delta. Vedkommende kunne vel ikke tenke seg en fremtid i videregående skole, hvilket jeg så på som et spennende og attraktivt fremtidsperspektiv. Kort sagt, jeg reiste på kurs. Vel tilbake var jeg, i tillegg til rektor, den på konservatoriet som hadde størst kunnskap om planer for organiseringen av den nye videregående skolen. Dette førte til medansvar for internt omorganiserings- arbeid og til oppnevning i Forsøksrådets fagplanutvalg, som konservatoriets representant, og i ulike arbeidsgrupper nedsatt av Oslo skolestyre. Det hele endte med at jeg ble utpekt av skolesjef Helge Sivertsen, til å lede overføringen av "Musikkfagskolen Veitvet" til den nye Manglerud videregående skole, hvor skole- tilbudet fikk status som musikklinje.

Manglerud videregående skole

Det å få være med på oppstarten av en videregående skole ved skoleslagets innføring i 1976, er i seg selv en historisk begivenhet. I løpet av en sommerferie var avviklingsprosessen for de tidligere gymnaser og yrkesskoler iverksatt og et nytt skoleslag, som omfattet begge de gamle, etablerte. Selvfølgelig med overgangs- ordninger, men det gjaldt i meget liten grad Manglerud som var en helt ny

videregående skole. Der hadde det tidligere vært såkalt "kombinert skole" og siden ungdomsskole. Nå skulle det flytte inn et helt et nytt skoleslag.

I august 1976 var det verken vedtatt endelig administrasjonsplan for de nyopprettede videregående skoler i Oslo, deriblant Manglerud, eller utlyst lederstillinger med unntak av rektor. Min status ved starten på skoleåret 1976/77 var undervisningsinspektør i midlertidig stilling med særlig ansvar for musikk. Den nyopprettede skolen bestod av fire begynnerklasser innen allmenn studieretning, en begynnerklasse innen idrett og ei musikklinje med tre klasser, en for hvert årstrinn.

For de tre klassene på musikklinja var det ulike undervisningsopplegg første skoleår. Årskullet som startet på 3.skoletrinn fulgte den tidligere fagskolens fagplan og fikk undervisning i noen allmennfag organisert spesielt for dette elevkullet. For 2.trinn var undervisningsplanen et tilpasset opplegg, hvor elevene, etter et år på Veitvet og to år på Manglerud, avsluttet et 3-undervisningsopplegg i 1978, som det første musikklinjekull med generell studiekompetanse. For 1.årstrinn var saken grei: klassen startet skoleåret med Forsøksrådets plan for 3-årig musikklinje som undervisningsplan.

En terskel var passert, nå kunne norsk ungdom oppnå generell studiekompetanse etter tre år i videregående skole hvor det sentrale basisfaget var musikk. I epilogen for "forsøksåret" på Manglerud må nevnes at jeg søkte og fikk den første stillingen som undervisningsinspektør I, ved skolen. Dette var en stilling som forutsatte at jeg var rektors stedfortreder, noe som senere medførte at jeg fikk to halvårige perioder som fungerende rektor ved skolen. Det ene førte det andre med seg, stillingen som undervisningsinspektør ved en ny skole i stor utvikling var meget krevende. Jeg tok permisjon fra stillingen som organist fra Bekkelaget kirke, hvor jeg senere sluttet. Sommeren 1977 flyttet familien fra menighetens tjenesteleilighet på Bekkelaget til nytt rekkehus i Rygge. For første gang eide vi eget hus.

Faglig fikk jeg nye utfordringer i det nye skoleslaget. Jeg ble oppnevnt som leder for fagplankomiteen, som utarbeidet den endelige fagplanen for "Musikklinjen innen Studieretning for Husflids- og Estetiske fag", godkjent av departementet i 1979. I tillegg ble jeg oppnevnt som fagkonsulent for musikk og eksamenskonsulent av Rådet for videregående opplæring. Med til historien hører at jeg høsten 1982 søkte rektorstillingen ved Manglerud og fikk stillingen, men avgjørelsen ble anket under møtet i Oslo skolestyre, en anke departementet ved endelig avgjørelse støttet. Min tid på Manglerud gikk mot slutten.

I november hadde jeg min siste arbeidsdag på denne skolen som jeg hadde fått være med å bygge opp og forme. Jeg hadde ikke minst opplevd pionertiden for den nye videregående skolen generelt, idet jeg som nestleder for hele skolen måtte lære meg tverrfaglighet. Selv om musikk var mitt fag, var arbeidsoppgavene og ansvaret knyttet til hele skolen, som også omfattet allmennfag, idrett og formingsfag. Det var en viktig erfaring til tider å lede et så bredt sammensatt faglig kollegium, hvor alles interesser og særordninger måtte ivaretas. Ut over skolemiljøet på Manglerud, var samarbeidet

med øvrige videregående skoler i Oslo og skolesjefens kontor, nasjonale rådsorganer for skoleslaget og departementet som skoleeier viktige kompetanseleverandører for min utvikling som skoleleder. Tiden ved Manglerud videregående skole vil for alltid ha en lysende plass i mitt faglige livsløp.

Oslo kommunale musikkskole

Høsten 1978 var begynneravdelingen, musikkskoleundervisning for barn og ungdom, skilt ut fra konservatoriet på Veitvet og ble basisen i et forsøk på å opprette en kommunal musikkskole i Oslo. I 1980 ble dette forsøksprosjektet etablert som en permanent kommunal musikkskole for hovedstaden. Musikkskolens første rektor var Per Selberg, som i sin tid hadde vært gründeren for Selvaags kultursatsing i Groruddalen og musikkonservatoriets selvskrevne rektor gjennom alle år. Selberg, som har vært selve pioneren som musikkskolebygger i Norge, var rette mann på rett plass. Etter to år ønsket han seg tilbake til rektorstillingen ved musikkonservatoriet, som var blitt en egen høgskole, etablert i 1974 som en stiftelse, eid av åtte østlandsfylker og med navnet Østlandets Musikkonservatorium. Dette var landets største musikkonservatorium frem til høgskolereformen i 1994.

Jeg søkte to rektorstillinger i Oslo på sensommeren 1982. Foruten rektorstillingen ved Manglerud videregående skole, var også rektorstillingen ved Oslo kommunale musikkskole (OKM) utlyst. Den stillingen fikk jeg også etter vedtak i skolestyret, og jeg fikk beholde den.

Det å drive en skole som fysisk ikke eksisterte ble en spesiell opplevelse. Fysisk var musikkskolens identitet tre kontorer i Skolesjefens administrasjonsbygg i Strømsveien: et for rektor, et for inspektør og et felles for to kontorfullmektiger i deltidstilling.

Undervisningslokaler var musikkrom ved diverse grunnskoler rundt omkring i byen. Undervisningspersonalet/lærerne hadde verken egen arbeidsplass eller et fellesrom hvor de kunne møtes. De få gangene i året det var lærermøter, var det å leie et egnet lokale på en skole eller i Strømsveien. Planlegging av elevaftener, prøvespill eller konserter foregikk der det var mest egnet, - i Strømsveien, på en skole eller rett og slett i et privat hjem, og konsertene foregikk i lånte eller leide lokaler. Kommunikasjon med ansatte foregikk mest pr. telefon, men også pr. brev. Til elevene og deres foresatte kommuniserte vi hovedsakelig pr. brev, i noen tilfeller pr. telefon og ikke minst var den enkelte lærer administrasjonens forlengede arm for elevkontakt. Forandringen og ikke minst gleden var stor da vi våren 1983 fikk "egne" lokaler på Tøyen skole. Skolesjefens Pedagogiske Senter var vedtatt flyttet fra Vestheim skole til Tøyen skole og i den sammenheng ble også den kommunale musikkskolen tildelt lokaler ved siden av Pedagogisk Senter. For musikkskolen ble identiteten vesentlig styrket. Eget skilt ved inngangen, egne kontorer for rektor, inspektør og kontorfullmektiger, fellesrom for lærerne og et par undervisningsrom.

Den kommunale musikkskolen var ikke lenger en del av "fellesadressa" Strømsveien 102.

Fire år var jeg rektor ved Oslo kommunale musikkskole. En hyggelig tid med mange gode medarbeidere som ikke var redd for å ta et ekstra tak, men også en tid preget av usikkerhet og begrensede ressurser. Kommunale musikkskoler har aldri vært et lovpålagt skoletilbud, derfor var og er det opp til de lokale politikeres nåde at disse skolene eksisterer. I min tid som rektor ved OKM ble jeg og musikkskolen tillagt oppgaven med å fordele kommunens årlige, økonomiske tilskudd til skolekorps, skolekor og skoleorkestre. En oppgave som førte til en mer eller mindre permanent kontakt mellom disse ensemblene og musikkskolen, noe som i neste runde åpnet for "salg" av undervisningstjenester/instruktører til de kor, korps og orkestre som ønsket det. En ordning som, i stor grad, fremdeles praktiseres til stor gunst både for musikkskolen og det enkelte ensemble. Etableringa på Tøyen skole førte også til andre fordeler. I toppetasjen lå skolens festsal, Eventyrsalen, som i tillegg til sine flotte vegg- og takdekorasjoner, var godt egnet til konsertvirksomhet i mindre format. Det å kunne arrangere elevkonserter på skolen hvor administrasjonen var plassert, styrket både identitetsfølelsen og profileringa og forenklet det organisatoriske arbeidet for de ansvarlige for arrangementene.

Østlandets Musikkonservatorium

Våren 1986 proklamerte rektor Per Selberg på Østlandets Musikkonservatorium (ØMK) at han ville trekke seg fra rektorstillingen, men hadde ønske om å fortsette i faglig stilling frem til pensjonsalderen. Rektorstillingen ble utlyst, og med det fulgte en del spekulasjoner. Selv hadde jeg et avslappet forhold til saken, men fikk flere oppfordringer om å søke, ikke minst fra miljøet på konservatoriet. Tvilen var der, men jeg valgte å søke. Jeg fikk stillingen etter kommisjons- og styrebehandling. Samtidig ble jeg tildelt status som høskolelektor. Det var en alvorstemt rektor, preget av respekt og ydmykhet, som holdt sin tiltredelsestale i august samme år, hvor han ønsket studenter og tilsatte velkommen til et nytt studieår. Hva ville fremtiden bringe? Ville jeg mestre jobben og klare å utvikle institusjonen videre som landets største konservatorium? Hvordan ville forholdet bli som leder overfor tidligere kolleger, hvor enkelte også hadde vært studiekamerater?

Ville de forsøke å styre meg? Jeg gjorde det tidlig klart, at jeg ønsket å være åpen og lyttende og gjerne tok i mot råd, men sa tydelig fra at jeg ikke ville la meg styre.

Det kunne skrives en egen historie om de åtte årene jeg satt i rektorstillingen ved ØMK og kanskje jeg gjør det en dag. Den korte konklusjonen som omfatter denne perioden kan oppsummeres med at jeg følte det gikk bra, ikke minst følte jeg støtte og lojalitet fra et seriøst og hardt arbeidende kollegium. Selvfølgelig var jeg også bare et menneske med sterke og svake sider og hadde absolutt mine feil, men sammen førte vi institusjonen frem til å bli en del av Norges Musikkhøgskole i 1996. En fusjon jeg ser på med stolthet. I ettertid er kanskje minnene om studentene det som vekker

den største takknemmeligheten. Det var en fantastisk gjeng, de fleste arbeidsomme, seriøse, målbeviste og ikke minst hyggelige. Konservatoriets fasiliteter var ikke mye å rope hurra for, men til syvende og sist er det ikke det som teller. Det er den personlige innsatsen fra den enkelte, i samarbeide med sine lærere, som har brakt mange av dem til fremtredende posisjoner i norsk musikkliv.

Dårlige lokaler til tross, det var den gode atmosfæren og det gode miljøet studenter og lærere skapte sammen som la grunnlaget for de gode resultatene vi i fellesskap oppnådde.

En vond tid

I min rektortid på ØMK ble vi veldig hardt prøvet, men vanskelighetene ble overvunnet.

Vinteren 1987 døde vår fiolinlærer Kaare Sæther plutselig på vei til konservatoriet, og et år senere døde fiolinisten Leif Jørgensen, også brått og uventet. For en liten institusjon, hvor utdanning av orkestermusikere var stammen i virksomheten, var det å miste landets to beste fiolinlærere et uvurderlig tap, en katastrofe. Mange spådde konservatoriets undergang, disse tapene ville vi ikke ville komme over. Maktet vi å erstatte de vi hadde mistet?

De andre strykerlærerne og eksterne hjelpere sto på da det gjaldt som mest, og vi klarte å gjenopprette strykermiljøet på ØMK. Tapet av sanglæreren Asbjørn Hanslie, som våren 1988 omkom i en tragisk flyulykke ved Skien, var også stort, ikke minst for meg som hadde kjent Asbjørn helt siden studietiden.

Store endringer

De største positive endringer i min rektortid var statsovertakelsen av konservatoriet 1. januar 1988 og fusjonen med Buskerud Musikkonservatorium i 1989. Det siste medførte bygging av nye lokaler i Drammen.

Dessuten møtte jeg "datarevolusjonen" på konservatoriet. Allerede under mitt første år der gikk vi til innkjøp av to bærbare datamaskiner og studieleder Knut Myhre, som disponerte den ene, var raskt ute og eksperimenterte som programmerer. Allerede våren 1987 dro vi nytte av Myhres program for administrasjon og organisering av de årlige opptaksprøvene og det fungerte. Myhre må ha vært forut for sin tid.

Som rektor var jeg medlem både i rektorkollegiet for landets konservatorier og Nordisk konservatorieråd, og med status som statsinstitusjon, ble vi automatisk invitert til de årlige rektor- og inspektørmøter for landets lærerhøgskoler. Disse kollegiale nettverkene var av uvurderlig betydning for meg. Det er kontakter jeg fremdeles har glede av.

Det regionale høgskolestyret for Oslo og Akershus (RHOA)

RHOA ble det nettverket som fikk størst betydning for meg i tida utover og arbeidet innen rektorkollegiet fikk stor verdi. Ikke minst studieturene, som ga oss innblikk i internasjonal utdanningspolitikk. Det var mye som var til felles nytte for rektorer ved lærerhøgskoler, helsefaghøgskoler og et musikkonservatorium, både nasjonalt og internasjonalt. Særlig viktig tror jeg dette var med tanke på det ukjente fremtidsperspektivet som lå i høgskolereformen i 1994. Vi skulle alle i nye roller, inn i en felles organisasjon.

Ble vi respektert som høgskole?

I ettertid er jeg overbevist om at en av hovedårsakene til at rektor Selbergs sluttet, var statens innføring av det jeg kaller "ordningen med den akademiske arbeidsfordeling". I 1985 ble faglig personale ved norske høgskoler, pålagt oppgaver utover undervisning. Årsverket skulle fordeles på tre forskjellige typer arbeidsoppgaver: undervisning, administrasjon og FoU-arbeide. Brevet med pålegget fra departementet var arkivert, og kom først på min pult over et halvt år etter at jeg hadde begynt som rektor. Jeg skal ikke referere prosessen med innføringen av denne ordningen som ble tilpasset over år. Det var mye prøving og feiling, men det kom aldri til de store konfrontasjoner. For i det hele tatt å kunne lede en slik prosess, var rektornettverket til de øvrige konservatorier og kontakten med rektorene innen RHOA helt nødvendig og avgjørende.

Denne reformen som var innsiktet mot profesjonsutdanninga, ekskluderte indirekte både musikkonservatoriene og de øvrige kunstfagsinstitusjoner. All kompetanse og alt utviklingsarbeid skulle vurderes og evalueres etter "akademiske" prinsipper og grader.

Akademiske miljøers motstand mot kunstfag som kompetansegivende utdanning har vært en historisk trend gjennom årtider. Ikke minst viser historien, fra innføringen av 9-årig skole i 1968, de akademiske fagforeningenes motstand mot at musikere skulle få undervise i skoleverket. Respekten for kunstfagutdanning som et dannelsesfag, er vel fremdeles ikke akseptert i alle miljøer, men verden har gått fremover siden 1970.

Jeg er stolt over å ha vært den tredje og siste rektor ved den historiske institusjonen Østlandets Musikkonservatorium, selv om det er snart 15 år siden jeg sluttet som toppleder der.

Det er fremdeles med stolthet og varme følelser jeg får bekreftet, via tv og andre medier eller ved en personlig opplevelse i konsertsammenheng, våre tidligere studenters prestasjoner i dagens musikkliv.

Musikkutdannerens krav er store, både til studenter, til kolleger og ikke minst seg selv. Det er et stort ansvar å utvikle en musikkstudent som opplevde å få barnehobbyen som yrkesvei. Kollegiet på ØMK, med meget høy kompetanse var alle ansvarlige. Individuell undervisning stiller helt spesielle krav. Læreren måles ved enhver anledning hvor hans studenter opptrer eller deltar i konkurranse, og når læreren selv stiller seg til disposisjon som utøver. Kollegiet lærte og ga meg mye. Stor arbeidsinnsats, høye kvalitetskrav, likeverd, en hyggelig kollegial omgangstone og ikke minst ydmykhet. Jeg føler meg veldig privilegert som fikk lede dette kollegiet i hele åtte år.

Skulle det bli Høgskolen i Oslo (HiO)?

Under forberedelsen til den nye høgskolereformen var det to avgjørelser jeg tok, som fikk stor betydning både for min og andres videre yrkeskarriere. Mitt personlige valg, etter samtale i departementet, var ønske om en fremtidig administrativ stilling fremfor en faglig stilling. ØMK skulle bli en del av Høgskolen i Oslo, organisert innen Avdeling for estetiske fag sammen med Statens lærerhøgskole i forming, Oslo og jeg ble stilt i utsikt en stilling som avdelingsdirektør ved den avdelingen. En avgjørelse som var selve utgangspunktet for at jeg fremdeles er ansatt ved HiO.

Den andre avgjørelsen fikk langt større konsekvenser for mange og var, ikke minst av betydning for norsk musikkutdanning. Det var to spesielle forhold som ble avgjørende for dette valget.

I utgangspunktet var det planlagt at konservatoriet skulle lokaliseres i Wergelandsveien 29, den tidligere Oslo lærerhøgskole, som en del av HiO. Arkitekter lagde et forprosjekt med forslag til planløsning, men prosjektet strandet på at bygningsmassen var for dårlig isolert med tanke på uønsket lyd. Særlig lyd fra trikken ville by på problemer het det i rapportene.

Alternativet var lokalisering inne på Bislet høgskolesenter en gang i fremtiden, hvor vi ville måtte dele enkelte lokaliteter med andre utdanninger, selv om vi fikk et eget areal til primærvirksomheten. Et annet avgjørende forhold var den økonomiske ressurstildeling pr. studie plass. Musikkutdanning var og er et ressurskrevende studium. Ville ledelsen på den fremtidige høgskolen forstå at musikkutdanning måtte tilgodeses?

Et avgjørende valg

Hva med å organisere konservatoriet med Musikkhøgskolen? Spørsmålet var aktuelt, Musikkhøgskolens ledelse hadde mer enn en gang lansert et slikt forslag og det faglige nivå på konservatoriet var fullt på høyde med tilsvarende studier på Majorstua. Dessuten var den økonomiske ressursdel pr. studie plass, tildelt fra departementet, langt høyere for Musikkhøgskolen enn for konservatoriene. Det var disse to

forholdene - lokalisering og ressurstildeling - som gjorde meg betenkt med hensyn til konservatoriets fremtid. Ville en plass i det nye høgskolesystemet føre til en negativ fremtid for landets største musikkonservatorium og kanskje en nedbygging av landets fremste institusjon for utdanning av strykere?

Dette var et tankekors, fremtiden til en institusjon jeg var en del av, men som snart bare ble omtalt i historiebøkene. Den utløsende faktor var et besøk av personalets hovedtillitsvalgt Signe Kalsnes. Hun hadde vurdert den samme problemstillinga. Avgjørelsen ble lett å ta. Kalsnes og jeg dro i departementet hvor vi møtte ekspedisjonssjef Jan Levy og avdelingsdirektør Åsulv Frøysnes. Det ble noe støy, men Kalsnes og jeg argumenterte uten nøling. Hva som til syvende og sist bidro og avgjorde resultatet vet jeg ikke, men etter en tid ble det vedtatt at Østlandets Musikkonservatorium i første omgang skulle organiseres innen Høgskolen i Oslo og at man siden skulle se på mulighetene for å fusjonere konservatoriet med Norges Musikkhøgskole. Det var, etter mitt skjønn, et veldig viktig og riktig valg vi tok for femten år siden, ikke minst for norsk musikkutdanning og norsk musikkliv.

I løpet av 1995 oppnevnte departementet et utvalg, som skulle forberede fusjonen mellom musikkhøgskolen og konservatoriet. Fra Musikkhøgskolen var det rektor Bjørn Boysen, prorektor Svein Bjørkøy og direktør Sigmund Skrinde, mens HiO var representert ved høgskoledirektør Åsulv Frøysnes og avdelingsdirektør Thor Skott Hansen. Det var et konstruktivt og greit arbeid utvalget utførte og det kom aldri kom til noen store motsetningsforhold. Vi skal ikke se bort i fra at nettopp Frøysnes medvirkning hadde betydning for et positivt resultat. Fra årsskiftet 1996 ble det tidligere musikkonservatoriet fusjonert med Musikkhøgskolen, og studenter og personale med to unntak, ble overført til en vitenskapelig høgskole. Tidligere avdelingsleder Tormod Furuseth og undertegnede valgte å bli på HiO. Det valget har jeg aldri angret på.

HiO ble mitt siste arbeidssted

For mitt vedkommende var jeg ikke overbevist om at en stilling på Musikkhøgskolen var det rette for fremtiden. Sommeren 1995 var jeg i ferd med å søke en stilling utenfor høgskolesektoren, en stilling jeg kanskje hadde fått? Så skjer det igjen, en tilfeldighet som får konsekvenser. Stillingen som avdelingsdirektør ved Avdeling for lærerutdanning ble lyst ledig og jeg var blant søkerne. Jeg fikk stillinga og hadde den i snaue seks år. Det var en tøff jobb som krevde deg fullt og helt. Ikke minst var en negativ økonomisituasjon til tider veldig belastende. Etter fem år stilte jeg meg selv spørsmålet: Hva holder jeg egentlig på med?

Jeg tok et nytt valg og spurte høgskoledirektør Frøysnes om muligheten for en annen stilling ved HiO. Svaret var positivt, men på visse betingelser. Jeg blei stilt i utsikt andre arbeidsoppgaver fra den dagen lærerutdanninga var i økonomisk balanse. Igjen hardt arbeid og omlegging av økonomistyringa førte til at vi fikk snudd den negative økonomiske trenden, en stor seier. *Mitt siste valg var kanskje det mest betydningsfulle.*

De snart femten årene på Høgskolen i Oslo, hvorav syv år som avdelingsdirektør og medlem i høgskolens administrative ledergruppe, har vært utfordrende, krevende, men fremfor alt utviklende. Da vi startet på høsten 1994 ble en helt ny organisasjon, med mange ulike utdanninger og ikke minst fastgrodde kulturer, samlet i landets største høgskolesenter, forelå en organisasjonsplan. Det er ingen overdrivelse å si at departementets opprinnelige planer ikke fungerte godt i praksis. Det ble mange organisasjonsmessige endringer og tilpasninger de første seks, syv årene. Et arbeide som særlig utfordret de ulike ledere.

Høgskolesystemet var i utgangspunktet mangelfullt og det ble tidlig klart at antallet mellomledere ikke var balansert i forhold til oppgaver. En annen utfordring var at i den nye høgskoleorganisasjonen skulle forbilde være universitetssystemet, med innføring av den akademiske fagkultur på bekostning av de tidligere høgskolenes profesjonstenkning. Denne debatten er fremdeles levende. Ved landets kanskje største høgskoleavdeling startet vi i 1994 med to studieledere og kun avdelingsdirektør som eneste administrative leder. Da jeg sluttet høsten 2001, var det seks studieledere og på administrativt område to kontorsjefer i mellomlederstillinger ved avdelingen. Det ble en del prøving og feiling ved avdelingen, men negativitet kan også føre til noe positivt. Etter hvert snudde vi en negativ økonomisk trend som følge av konkrete tiltak. Den største og avgjørende prosessen i denne snuoperasjonen var slankinga av avdelingens bemanningsplan. 30 – 40 årsverk forsvant i løpet av tre år, en handling som måtte til for å få avdelingen økonomisk på fote. Det var mange som bidro til at prosessen kom i mål. Personlig var jeg glad for at vi ikke kom opp i en eneste konflikt eller personalsak som følge av denne nedbemanningsprosessen, men det kostet. Intensiteten i det daglige arbeide ved avdelingen, over tid, var i seg selv så krevende, at jeg etter seks år følte at nok var nok. Jeg trengte nye utfordringer for å få ladet batteriene igjen, men jeg ville aldri unnvært tiden på Avdeling for lærerutdanning.

Jeg har aldri angret på at jeg etter 26 år som leder og 20 år som toppleder eller leder for en enhet (antagelig den med lengst lederansiennitet fra høgskolesystemet på HiO) valgte andre arbeidsoppgaver. Det har vært mange tilfeldigheter og noen avgjørende valg som har ført til at jeg i dag, 42 år etter avsluttet primærutdanning, arbeider med kulturaktivitet og seniorarbeide ved denne høgskolen, begge deler et givende arbeid. Jeg føler det som et privilegium å være tilsatt ved landets største høgskole etter at tilfeldighetene har ført meg dit jeg er i dag.

Sluttord

Jeg burde takke mange, men kun en blir nevnt - Per Selberg. Vår rektor på Veitvet, min kollega og venn. Sett i forhold til musikken betrakter jeg Per som min faglige far og uten hans støtte ville min faglige reise aldri blitt som den ble. Det var han som ga meg den virkelige muligheten som førte til, - at jeg som den eneste, etter tur fikk lede hver av de tre enheter som i sin tid var samlet under navnet Veitvet Musikkonservatorium.

En ny etappe i yrkeslivet ligger foran og utfordrer til ny faglighet, i samarbeid med gode kolleger på høgskolens seniorsenter.

Thor Skott Hansen, er født 1942 og oppvokst i Porsgrunn. Seniorrådgiver og kantor, utdannet ved Musikkonservatoriet i Oslo 1967 og høgskolelektor i musikk fra 1986. Undervisningsinspektør ved Veitvet Musikkonservatorium og Manglerud videregående skole og rektor ved Oslo kommunale musikk-skole 1982 og Østlandets Musikkonservatorium 1986. Organist og kantor i flere kirker bl.a. Bekkelaget kirke i Oslo og kirkene i Rygge. Var aktivt med i arbeidet med grunnskolereformen i 1968, opprettelse av den videregående skolen i 1976 og høgskolereformen i 1994. Avdelingsdirektør ved Høgskolen i Oslo fra 1994 til 2001.

Astrid Haavardsholm: Musikken ble mitt liv og mitt yrke

Denne fortellingen er utdrag fra et bokprosjekt som omfatter hele min yrkeskarriere med hovedvekt på musikkfagets innhold og utvikling. Jeg har begrenset meg til miljø og oppvekstvilkår, grunnleggende for mitt yrkesvalg, min utdanning og mine første intense arbeidsår.

Familiebakgrunn, oppvekst og dannelsesreise

Mine foreldre ble kjent med hverandre da de sang i samme kor i Stavanger. Far var da utdannet lærer og mor sykepleierstudent. Deres store felles interesse var musikk, og det kom til å prege vårt hjem.

Far var en rikt utrustet person med mange kunstneriske anlegg. Han hadde flere års private studier innen malerkunst før han giftet seg⁵. Det var i de harde trettiårene da han som ferdig utdannet lærer gikk mer eller mindre arbeidsløs i hele 13 år. Hans malerier, både i akvarell og olje, senere også pastell, prydet veggene i vårt hjem så vel som mange andres. Han ble spesielt berømmet for et glimrende portrett av sin mor. I løpet av de lange sommerferiene tilbrakte han mesteparten av tiden foran et staffeli; det var hans form for ferie. Etter gudstjeneste i St Petri kirke la han regelmessig sin søndagstur til Stavanger Kunstforening for en rundtur der – en tur jeg veldig ofte ble med på. Han hadde også en dikterisk åre. Ingen åremålsdag ble feiret uten en prolog eller sang av ham. Foruten en god sangstemme var han i tillegg en ganske habil fiolinist. Han kom selv fra en musikkglad familie med bl.a. en bror som ved siden av sitt yrke som fotograf i alle år spilte cello i Stavanger Byorkester.

Mor ble hjemmевærende husmor – en meget dyktig sådan, hvilket trengtes for en familie med etter hvert seks barn. Hun hadde system i alt hun gjorde og var en kløpper i å stille til selskaper. Det var bestandig et gjestfritt hus.

Musikken hadde stor betydning også i mors familie. En av mine oldemødre utdannet seg til pianistinne og var venninne med søstrene Backer: Harriet, malerinnen, og Agathe B. Grøndahl, pianist og Norges første store kvinnelige komponist. Oldemor giftet seg med en prest og fikk tolv barn hvorav to av hennes sønner ble pianister. Den ene, Bernhard Meyer, min morfar, tok imidlertid en teologisk utdanning og ble av yrke prest men med musikken som sin store hobby og lidenskap. Den andre, Anton Christian Meyer, utdannet arkitekt, virket i flere år som konsertpianist og senere musikkpedagog og kritiker.

⁵ Muligens inspirert av to eldre kusiner som begge var anerkjente malerinner: Frøydís Haavardsholm, spesielt kjent for sine glassmalerier (bl.a. Trefoldighetskirken i Oslo) og Magnhild Haavardsholm med flere separat utstillinger og innkjøpt til Nasjonalgalleriet.

Mors søsken slo seg ned på forskjellige kanter av landet. De kom likevel til å bety noe spesielt for meg. Mors nestyngste søster og min fadder, Maisen Meyer, tok på 50-tallet magistergraden i pedagogikk, sterkt påvirket av Erling Kristviks ideologi og syn på pedagogikk i skolen og var til sin altfor tidlige død ansatt ved Lærerhøgskolen i Volda. Mors eldste bror ble lektor i Bergen, men var i tillegg en anerkjent musikkritiker der. Den andre broren utdannet seg til organist og virket dessuten som lektor i musikk i den høyere skolen i Tønsberg.

Jeg vokste opp i et trygt, kristent miljø hvor musikk var en viktig og selvfølgelig ingrediens, og da spesielt klassisk musikk. Musikk og kristendom var likesom to sider av samme sak. Mine foreldre hadde venner med samme interesse slik at alle sosiale sammenkomster hadde innslag av enten felles allsang eller solistisk musisering. Det var en spesiell trygghet ved å legge seg når det lød musikk i huset.

Det var imidlertid en som i mine unge år fikk en helt spesiell betydning, nemlig min kjære onkel Johan, gift med fars kusine. De bodde med sine fire gutter to hus ovenfor oss. Våre familier ferierte hvert år på samme sted og feiret jul og andre merkedager sammen. Onkel Johan hadde vært kafemusiker i sine unge år, men ledet nå et begravningsbyrå. Han kom fra en svært musikalsk familie⁶ og var selv en habil pianist som for det meste spilte etter gehør. For meg opplevdes det likevel som sangen sto ham nærmest. Han hadde en glimrende stemme og hadde mange års praksis som kordirigent. Det var alltid en fest å være sammen med ham. Jeg følte en ekstra tilknytning ettersom vi hadde fødselsdag på samme dato, midt på sommeren. Den ble alltid feiret med brask og bram. Han døde brått da jeg var 13 år, et grusomt slag for alle i den nærmeste krets. For meg var det som om min far hadde dødd. Det var som om all fest og glede var frarøvet våre familier for lang tid fremover. Han har siden stått for meg som et ideal som musiker. Hans naturlige glede ved musisering inspirerte tilhørerne til deltagelse og lytting.

I vår familie fikk undervisning i musikk førsteprioritet, til tross for en heller trang økonomi. Som nr. tre i en søskenflokk på seks, fikk jeg pianoundervisning fra jeg var ti år. Min eldste søster hadde da allerede spilt siden hun var fem, og min eldre bror øvde flittig på sin fiolin. Jeg husker med glede en av de første spilletimene da jeg forsto notesystemet. Gleden over å kunne være selvhjulpen var enorm! Den var like stor som da jeg knekket lesekode. Jeg har derfor i alle år hatt problemer med å forstå hvorfor noen barn har slik motvilje mot det. Takket være min klaverlærer, Bodil Thorsens⁷ gode humør var jeg aldri nervøs før spilletimene, selvom det ofte hadde vært så som så med øvingen. Etter tre års undervisning fikk jeg en dag beskjed om at min øving var så dårlig at mine foreldre ikke ville spandere mer penger på det. Like greit, tenkte jeg da. Men det gikk knapt et år før jeg igjen pent ba om å få timer. Øving var ikke lenger et problem.

⁶ Han var bror til Magnus Samuelsen, sanger kjent bl.a. for sine innspillinger av sjømannssanger.

⁷ Giftet seg senere og tok navnet Bodil Carlsson.

Min klaverlærer var verken nøye eller pirkete. Det følte der og da som et gode, og hun ga meg det viktigste: glede ved instrumentet. Jeg kom meg gjennom mye uten at det ble så perfekt. Siden måtte jeg jobbe atskillig mer med det å kunne gjengi et notebilde korrekt eller holde jevn puls. Hun har likevel vært en stor inspirasjonskilde ved at hun først og fremst formidlet nettopp spillegleden. Jeg syntes raskt det morsomste måtte være å få spille sammen med noen. Motivasjonen for å øve var ikke alltid like stor, men tanken på samspill gjorde at jeg etter hvert ble relativt god i bladspill. Det beste ved det var at jeg ikke fikk samme prestasjonsangst som ved solospill. Min søster med sitt gode gehør fattet tidlig interesse for å spille "vilt" slik at hun spilte til allsang. Vi spilte også litt firhendig sammen. Men det ble heldigvis ingen konkurranse i det å akkompagnere. Jeg akkompagnerte etter hvert far på fiolin, noe senere også han og en kollega i duo fiolinspill.

Helt fra jeg var ganske liten hadde jeg vært glad i å synge. Dertil utstyrt med kraftig rødt hår ble jeg raskt titulert sirkushest, og det ble forventet at jeg skulle bli skuespiller. Det ble imidlertid lite sang i mine første skoleår. Min første lærer i folkeskolen hadde dårlig gehør og var ikke flink til å synge, for å si det mildt. Jeg minnes også at jeg tidvis fikk litt anstrengt forhold til fellessangen. Jeg var nemlig utstyrt med en kraftig, mørk stemme og syntes alltid at det vi sang på skolen lå i et litt vel høyt leie for meg. Som elev fra 1950-57 i daværende folkeskolen fikk klassen først i 5. skoleår egne timer i sang, som faget da het. Stor var gleden da vi fikk en relativt nyutdannet lærer, Marit Storækre⁸, som inspirerte til flerstemt sang. Hvilken lettelse da å kunne synge annen stemme. Jeg fikk noe senere synge med i Ynglingeforeningens kor, ledet av T.J. Storækre⁹ som oppfordret meg til å ta sangundervisning; han syntes jeg hadde en god stemme. Jeg var da veldig uvitende om både sangundervisning og ikke minst sangpedagoger og følte jeg hadde mest behov for klaverundervisningen. I tillegg var jeg med i speiderbevegelsen. Tid til mer utenom skolen var det ikke.

Korsang har forøvrig vært hele familiens hovedinteresse. Mine to brødre var begge i en årrekke med i Stavanger Domkor. Noen av mine største musikkopplevelser fikk jeg via korkonserter i Domkirken enten som lytter eller som medvirkende. Alle mine søsken har senere i livet vært ivrige korister.

Min festlige pianolærer var en god venn med Karsten Andersen, daværende dirigent for Stavanger Byorkester, og via henne fikk jeg adgang til orkesterets generalprøver. Jeg ble derfor tidlig fascinert av orkestermusikk og dermed den klassiske musikken. Familien lyttet også andektig til "Meloditimen" hver fredag kveld. Min bror som gikk

⁸ Marit Storækre, datter av T.J. Storækre, videreutdannet seg senere innen solosang og ble en glimrende sangpedagog ved Stavanger Konservatorium (nå tilknyttet Høgskolen i Stavanger).

⁹ T.J. Storækre, en betydelig skikkelse i Stavanger innen musikkopplæring generelt ved sine forsøksklasser med musikk og læreverk, og som gjennom flere årtier ledet både Stavanger Dom kor og Ynglingeforeningens kor. DoReMi – utkommet allerede in 1946 og myntet på de tre første skoleår.

med aviser, kjøpte en grammofon tidlig på femtitallet. Det var da stort sett klassiske plater han spanderte på seg og familien.

På slutten av 50-tallet kom transistorradiene for fullt og med dem populærmusikken, ikke minst rocken med eksponenter som Elvis Presley. Mange av mine realskolevenninner ble grepet av "rockefebren" knyttet til jakten på kjæresten. Selv ble jeg noe senere moden og hadde ikke det behovet. Jeg følte meg da noe utenfor. Det ble imidlertid kompensert ved at jeg nærmest tok avstand fra den type musikk og ble meget "seriøs". Det var fra da av bare klassisk musikk som interesserte meg. Selvfølgelig hadde heller ikke mine foreldre noen sans for ungdomsmusikken som ifølge dem bare ledet til utskielser. Først sent i gymnastiden via danseskole og skoledans ble jeg fascinert av jazz da det var et band på skolen som spilte såkalt gladjazz.

Utdannelse

Etter fullført artium hadde jeg ingen formening om hvilket yrke jeg skulle velge. Lærer, som far og eldste søster, ville jeg bestemt ikke bli. Min søster hadde da fullført den nyopprettede musikklinjen ved lærerutdanningen i Bergen. Den fristet ikke meg. Jeg hadde imidlertid lyst til å fortsette med musikk, men tanken på å gå på et musikkonservatorium for å bli klaverpedagog fristet heller ikke. Via bekjente fikk jeg vite at det gikk an å ta musikk ved Universitetet i Oslo. Det måtte være midt i blinken. Tanken på andre fag streifet meg enda ikke.

Jeg hadde en del familie i Oslo om enn ikke så nær. Min tidligere omtalte grandonkel Anton, pianist og maler, hadde en stor leilighet i Thomas Heftyes gate. Her hadde han et nesten overdimensjonert flygel i tillegg til et glimrende Steinway piano. Ved siden av mine studier til forberedende prøver første semester var det derfor en stor glede å kunne gå dit for å øve. Han oppholdt seg i en stue ved siden av og kunne ofte ikke dy seg for å komme med veiledende kommentarer. Det var i begynnelsen litt forstyrrende og irriterende, men etter hvert satte jeg faktisk stor pris på hans kunnskap og innsikt. Han hadde i sin karriere spilt meget av Grieg, en komponist jeg da konsentrerte meg om.

Neste semester oppholdt jeg meg i min hjemby for å ta latin. Min onkel døde samme vår og testamenterte pianoet til meg (flygelet kunne jeg ikke ta i mot p.g.a. størrelsen) og en stor samling noter, mange med personlige dedikasjoner, som har vært til både nytte og glede. Musikkvitenskap tok bare opp nye studenter på høsten. Det var opptaksprøve som ikke omhandlet direkte musikkunnskaper men mer en musikalsk test som måtte avlegges først. Vel bestått var det en glede å ta fatt på grunnfagsstudiet.

Musikkvitenskapelig institutt tok samme semester i bruk sine nye lokaler i 12. etasje i HF-bygget på Blindern. Der var det også en liten lesesal som vi fikk tilgang til på mellomfagsstudiet. I kjelleren var det lydette øverom til avbenyttelse inntil kl. 22.00

om kvelden. Mitt kull på grunnfag var en flokk på henimot 25 studenter fra mange kanter av landet. De fleste var veldig dedikert til faget, ikke minst til den klassiske musikken. Vi var heltidsstudenter på den måten at vi nærmest bodde på Blindern fra kl.8-9 om morgenen og til langt ut på kveldene, om vi da ikke avsluttet dagen med å gå på en av de mange konserter i Universitetets aula. Det gjorde oss til en sammensveiset gjeng som fant glede i å musisere sammen og gå på konserter uten faglige påbud. Den gang var det utenom de faste konserter for Oslo Filharmoniske Orkester flere solorecitals med enten sangere eller pianister pr. uke. Jeg fikk oppleve live glimrende utenlandske kunstnere som bl.a. sangerne Rita Streich, Elisabeth Schwarzkopf og pianister som Barenboim, Gilels, Richter som alle gjorde uutslettelig inntrykk.

Som grunnfagsstudent i musikk anno 1963 fikk man undervisning i form av obligatoriske timer i følgende disipliner: hørelære, harmonilære, besifringsspill, korledelse og sang. I tillegg kom forelesninger i musikkhistorie. Alt var nytt og spennende samtidig som det ga en rekke "aha"-opplevelser. Man hadde likesom ant noe av det eller kjente til noe. Men det å få satt musikalske opplevelser inn i en historisk kontekst fant jeg spesielt interessant. En av lærerne laget en egen serie med eksempler fra musikkhistorien for det da relativt nye mediet, fjernsyn. Musikken skulle fremføres mest mulig tidsriktig, og utøverne opptrådte i tidsriktige kostymer. Vårt "grunnfagskor" fikk som oppgave å fremføre korsanger av Mendelssohn. Etter lydopptak ble vi iført praktfulle klær og vandret, mimende til playback, om i kulisser fra 1800-tallet. Det ble en stor opplevelse for en ung student både ved den erfaringen en fikk med mediet som deltaker og gleden ved det gode resultat.

Mellomfagstillegget bød i tillegg til fordypning i musikkhistorie, på innføring i å komponere tostemmige invensjoner, en ikke helt enkel disiplin som mange den gang lurte på nytteverdien av. Jeg husker med gru den åtte timers eksamen da tiden skulle disponeres mellom å komponere en invensjon over et oppgitt tema og lage et firstemt arrangement i romantisk stil over oppgitt melodi. Det er imidlertid hevet over tvil at vi på den måten ble dyktiggjort i lese/analysere musikkverk både via noter og øret.

Ved fullført mellomfag i musikk følte det ikke så vanskelig å velge de neste fagene. I oppveksten hadde jeg ofte fulgt min far på hans vandringer i Stavanger Kunstforening og via hans genuine interesse fått en innføring i betraktning av bildende kunst. I vårt hjem var det også samlet mye litteratur om kunst. Jeg trodde derfor jeg kunne noe om det, meldte meg på kunsthistorie grunnfag og bestemte meg for bare å bruke et semester på det. Det var nok en grov overvurdering av hva jeg egentlig kunne. Likevel fullførte jeg det som planlagt, men ble nok litt straffet for bare det ene semestret. Faget var kjent som et av "snobbefagene" på Blindern da mange av byens finere fruer gikk der i årevis. Mange av dem var ikke så opptatt av å avlegge eksamen.

Det neste faget var heller ikke vanskelig å velge. Et av mine favorittfag i skoletiden var historie. Så det ble å flytte fra 3.etasje hvor kunsthistorikerne holdt til, ytterligere en

etasje ned til historisk institutt i HF-bygget. Faget hadde høy prestisje og en meget dyktig lærerstab. Det hadde derfor stor søkning. Forelesningene var som regel tettepakket, og man måtte stille i god tid for å få sitteplass. Det var en stor forandring fra tilhørigheten til små grupper til å være en av veldig mange, faktisk mange hundre. Imidlertid hadde jeg i årene på musikk fått en del venner som jeg fortsatt holdt sammen med. Dermed var det ikke så stort behov for å knytte nye kontakter. Seminarene i mindre grupper var for øvrig en døråpner til både større forståelse for faget og nye venner. For meg som allerede hadde tilbakelagt historiske studier via andre disipliner, var det spesielt spennende å kunne knytte alt dette sammen. Det har gitt meg en varig interesse i generell kulturhistorie.

Jeg hadde droppet ut latin forberedende da det var snakk om at kravet om det skulle bortfalle for de som ikke hadde språk i sin fagkrets. Den loven var enda ikke gått igjennom da jeg var ferdig cand. mag. Jeg måtte bite i det sure eplet. Kombinert med vikariat i Stavanger og en snill mor som ofte hørte meg i leksene, bøyninger av latinske verb, gikk den eksamen greit unna. Det kom meg senere svært til nytte da jeg fikk statsstipend til Roma og måtte lære meg italiensk. Latin forberedende var et krav for å kunne ta hovedfag. Dermed åpnet det seg en ny vei da jeg var i tvil om hva jeg som cand.mag. kunne bruke min utdanning til. Med den fagkretsen, i realiteten musikk og historie, var det ikke fristende å velge en arbeidsplass i ungdomsskolen. Da var det atskillig mer lokkende å vende tilbake til 12.etasje, få egen lesesalsplass med allerede etablerte venner og ta fatt på nye år med musikk. Det var nok tider hvor jeg var i tvil om jeg kunne mestre det, men det ble oppveid av følelsen av å være veldig privilegert som fikk holde på med det jeg likte aller best. Første året hadde jeg i tillegg halvdagsjobb, først som betjent i bibliotekstjenesten, siden som sekretær for organisasjonen Ny Musikk. Begge deler ga meg nyttig arbeidserfaring.

Musikk hovedfag var den gang svært omfattende. Vi fikk opplæring i både kor- og orkesterdireksjon. Den praktiske eksamen ble avlagt med h.h.v. koret Scola Cantorum, musikkstudentenes kor og Studentorkesteret. Undervisning i både hoved- og biinstrument ble gitt i fire semestre. Mine instrumenter var sang og klaver. I valgets kval fikk jeg ha begge som hovedinstrument. Det ga en ekstra stimulans til øving og arbeid med praktisk musisering. Vårt kull fikk i tillegg innføring i fiolinspill. Det ble heller mislykket. Vi kom ikke lenger enn til å lære å spille på løse strenger. Like fullt var vi så freidige å opptre med et arrangement av *Jeg er trett og går til ro* på en huskonsert. Til stor jubel fra publikum.

Jeg valgte modal harmonikk og fugeskriving som de to kompositoriske disipliner. Her måtte det leveres et visst antall oppgaver som skulle være godkjent. I ettertid kan jeg nok se at jeg fikk et godt innblikk i stemmeføring, men jeg husker arbeidet med det som et slit uten egentlig mening.

Nei, da var det noe helt annet å kunne fordype seg i musikkhistorie og analyse av musikkverk. Jeg valgte Kjerulfs sanger til Bjørnsontekster¹⁰ som mitt emne til hovedoppgave dels fordi det var foreslått fra instituttets side, men mest fordi man i disse sangene sporer en tydelig påvirkning av norsk folkemusikk. Det var desto mer interessant på bakgrunn av at Bjørnson ikke anså Kjerulf som norsk nok til å få bli med i det nystiftede Norske Selskab. Med disse sangene ga han uttrykk for nettopp å være det.

Arbeidet med hovedoppgaven var tidvis spennende, tidvis et stort slit som det vel er for alle. Den hadde tre hovedaspekter: en historisk del om tiden da de ble komponert, en analytisk del av både tekstgrunnlag og den musikalske utforming og til sist et forsøk på å påvise spesielle norske trekk i musikken. Jeg minnes den historiske delen som det mest spennende å arbeide med. Interessen for historie sitter tydeligvis dypt i meg.

Materialet til oppgaven ble notert ned på kartotek kort, notepapir eller i en blokk. Det tok derfor sin tid å få satt det hele sammen, skrevet og renskrevet for hånd. Instituttets sekretær påtok seg mot betaling å skrive den på maskin. Stor var derfor fortvilelsen da de tre første renskrevne kapitler som jeg slett ikke hadde tatt kopi av, forsvant i posten til tross for rekommandert forsendelse. Jeg arbeidet imidlertid ufortrødent videre med de neste i håp om at det skulle dukke opp. Det gjorde de også etter at selveste postdirektøren hadde tatt affære. Manuskriptet hadde i løpet av en måned bokstavelig talt gått Norge rundt.

Jeg minnes studietiden på hovedfag som en spesielt stimulerende periode. Det var et lite miljø; vi var fem som avla hovedfagseksamen i desember 1969. Gode og varige vennskap oppsto. Det ble musisert mye både ved øving og konserter. Universitetets aula som konsertarena ble flittig besøkt. Dessuten engasjerte jeg meg i studentpolitiske saker og var bl.a. medlem av fagutvalg og leder for musikkstudentenes forening *Sebastian* som arrangerte hyggekvelder med foredrag og konserter – verv som ga innsikt og lærdom jeg siden har hatt stor nytte av.

Ved siden av hovedfagsstudiene var jeg med i Det Norske Solistkor, ledet av organist og komponist Knut Nystedt. Koret var den gang regnet som landets beste kor og var bl.a. kjent for sine fremførelser av nyskapt musikk. Jeg hadde også den glede å få være solist i flere større verk bl.a. Kodaly: *Te Deum*, Bach: *Singet dem Herrn* og i Penderecki: *Stabat Mater*, et helt nykomponert verk.

Gjennom alle studieår vikarierte jeg i skolen ved semesterslutt og før semesterstart. Jeg var jo så heldig å ha en far som da var såkalt førstelærer på en av Stavangers største barneskoler. Her trengtes det til enhver tid vikarer. Jeg hadde bl.a. den glede å vikariere i den samme klasse gjennom fire år i desember og januar. Jeg var også fast

¹⁰ Halfdan Kjerulfs romanser til tekst av Bjørnstjerne Bjørnson. Stilistiske studier og analyser. 1969.

vikar de to semestre jeg leste latin i Stavanger. Min far minnet meg ofte på hvor heldig jeg var i forhold til ham som på trettitallet gikk som vikar i 13 år før han fikk fast jobb.

Mine første år som lærerutdanner i musikk

Generelt er disse årene preget av en sterk kulturell vekst. Det var tydeligvis politisk vilje til å prioritere musikk i forhold til andre kulturtiltak. Dette viste seg ved opprettelsen av musikkutdanning på høgsolenivå, en opprustningsplan for symfoni-orkestrene og opprettelsen av institusjonen Rikskonsertene som bl.a. fikk i stand fenomenet skolekonserter. Ungdomskulturen krevde også sin plass både på de kulturelle arenaer så vel som i skolen. Kulturbegrepet ble dermed atskillig utvidet i forhold til hva det var i min oppvekst. Studentopprøret fra -68 kom også til å gjøre seg gjeldende i lærerskolen både innen studentdemokratiet og ellers i forhold til fag og fagplaner.

Hva slags lærerskole kom jeg til? Oslo lærerskole var kjent for sitt sterke faglige miljø forankret i den kristne tradisjon, et miljø ikke ulikt min egen oppvekst. Den var blant de fremste i landet hva angår å være i forkant av utviklingen. Den 4-årige lærerutdanningen sang på siste verset. Det var igangsatt forsøk med 3-årige linjer, mens den 2-årige fortsatt var normalen. Den hadde drevet forsøk med 3-årig lærerskole siden 1965 og var blant pionerene på området. Det hadde vært en stor debatt hvorvidt lærerutdanningen kun skulle begrenses til de første seks år i grunnskolen og høgsolen og universitetet ta seg av de høyere trinn. Daværende rektor Haukaas hadde vært en varm talsmann for at lærerutdanningen også skulle ta seg av utdannelsen av lærerne for ungdomsskolen.

Selve skolebygningen, en fireetasjers firkantet gammel murbygning fra 1926, plassert på et hjørnet av Parkveien og Wergelandsvein, vis a vis Slottsparken. Den er i dag omgjort til Litteraturhuset. Andre og tredje etasje besto for det meste av klasserom beregnet for grupper på 30. Spesialrommene var stort sett plassert på loft og i kjeller og var ganske kummerlige; musikkrommene i særdeleshet. Undervisningsrom for individuell sang- og spilleundervisning foregikk på fem små trekkfulle rom på loftet. I tillegg var det et større rom med takvinduer for klasseundervisning. Her var det plass til en gruppe på mellom 15 og 20 studenter. I den ene enden var et podium med tavle på veggen og et piano. På den ene side var det et stort skap for avspillingsanlegg med platespiller, forsterker og båndspiller (mer sjeldent brukt) og LP-plater. På den andre siden innunder skråtaket sto flere Orffinstrumenter som xylofoner, metallofoner, klokkespill og et sett stembare pauker. De mindre rytmeinstrumentene lå inne i skapet. I tillegg hadde seksjonen et godt utvalg med klassesett av de viktigste sangbøker og læreverk.

Festsalen ble benyttet for store fellesforelesninger og som kantine i store fri. Det var et bra bibliotek, men enda ingen lesesal for studentene; den kom noe senere.

Lærerværelset var møblert med et digert langbord og flotte høyryggete stoler trukket med rød plysj, etterlevninger fra et departement, men ikke særlig egnet for et så lite rom. Ved inngangsdøren var det garderobe og en telefon til avbenyttelse for personalet. Innenfor var det et knøttlite tekjøkken. Et arbeidsrom var også tilknyttet lærerværelset. Her fikk hver lærer et lite skap for oppbevaring av sine ting som bøker og blokkfløyter. Noen var også så heldige å få en kontorpult der. Det var så vidt jeg husker seks plasser, men gode arbeidsforhold var det neppe. All forberedelse måtte derfor gjøres hjemme. Likevel var jeg ikke sjokkert, men syntes tvert om det var riktig så koselig.

Den administrative delen ble utmerket ivaretatt av en altoppførende kontordame, skolens uunnværlige Astrid Aaland foruten rektor og inspektør. Daværende rektor, Jon Haukaas, står for meg som prototypen på den gode rektor. Han var en åndshøvding fra Telemark, presteutdannet, men vel så bevandret i litteratur som i teologi. Han styrte skolen fra 1964-76¹¹ med myndig, men raus og varmhjertet hånd. Han var en autoritet uten å være autoritær. Og best av alt - han var stolt av den institusjon han ledet og fikk alle ansatte til å føle seg vel og yte sitt beste.

Kollegiet besto av en rekke dyktige, interessante og hyggelige lærere, til sammen 34 faglærere, de fleste i full stilling. I tillegg kom en del timelærere og øvingslærere. Personalet hadde også utad et veldig godt renommé.

Friminuttene, spesielt spisefri midt på dagen, ble tilbrakt på lærerværelset ved det gigantiske langbordet i de høyryggede stolene. Kaffen var alltid ferdigkokt av fru Aaland. For en novise som meg var det opplevelse å lytte til og delta i samtaler og diskusjoner med kapasiteter som bl.a. historikeren og politikeren Trygve Bull.

De to første skoleårene var jeg vikar, heldigvis ikke i full stilling, men 18 undervisningstimer pr uke ettersom jeg samtidig var student på diplomstudiet i sang på "Konsen". Full stilling innebar den gang for en lærer i musikk 23 timers undervisning pr uke. I et vikariat må man naturligvis ta den andres foretrukne fag. Jeg ble kastet ut i forskjellige disipliner som musikkhistorie og lytting, formlære og instrumentkunnskap for siste års studenter på den 4-årige linje, for øvrig det siste kullet som fullførte denne utdannelsen på den skolen. På 2-årig linje måtte jeg undervise i skolemusikalsk arbeid. Dessuten hadde jeg blokkfløytegrupper og besifringsspill med tre studenter pr. time. Det var fortsatt seks dagers arbeidsuke dvs også undervisning på lørdager.

Årene ble like meget læreår for meg som for studentene som i tillegg ofte var meget eldre enn meg. Jeg stortrivdes i lærerrollen selv om det var forbundet med stor usikkerhet om min egen kompetanse i forhold til så liten yrkespraksis. Det var derfor med spent og bevende hjerte jeg en dag mottok innkalling til rektors kontor. Jeg

¹¹ Han skulle gått av med pensjon våren 1976, men fortsatte inntil ny rektor var på plass 1. Oktober.

troppet opp, lettere nervøs for hva som eventuelt måtte være galt. Etter noe utspørring om arbeidet mitt, og om hvorvidt jeg trivdes på min nye arbeidsplass, kom konklusjonen: Han var så glad for å ha meg i kollegiet! Jeg nærmest svedde ut av kontoret inspirert til ytterligere innsats. Det sa forøvrig like meget om rektor selv – en i mine øyne enestående og inspirerende sjef - en leder som det finnes få av.

Våren 1973 ble stillingen utlyst, og jeg fikk fast ansettelse fra høsten 1973. Departementet hadde nok oversett at jeg ikke hadde fullført pedagogisk seminar eller så ble min praksis til da sett på som likeverdig. Uansett var jeg svært glad for at jeg akkurat da ikke behøvde å ta ytterligere tilleggsutdanning.

I disse årene underviste jeg både på vanlig 2-årig linje og den såkalte S-linja dvs. de som tok 3-årig lærerutdanning med et spesialfag. Disse måtte minimum ha et grunnkurs i musikk i løpet av første år og kunne velge mer fordypning annet år. Det skulle til sammen utgjøre timer og pensum for den 2-årige linjen. Grunnkurset besto av en innføring i musikkteori og historie i tillegg til besifringsspill. Det første året kan man si var mer allmenndannende. Valgfaget andre år besto av musikkmetodikk i grupper, korarbeid, solosang og spill. Her lå altså hovedvekten på det utøvende noe som krevde mer motivasjon, innsatsvilje og ikke minst utøvende ferdighet i faget.

For å spare ressurser på grunnkurset ble tre klasser samlet i festsalen til en felles forelesning i musikkhistorie, den såkalte "festforelesningen", en time pr. uke. Denne ble jeg tildelt de neste par år, en aldri så liten prøvelse. Det skulle nemlig stor entusiasme til for å holde 90 studenter engasjert i emnet. For ikke å snakke om å komme seg gjennom forelesningen uten å ha skurret med stifen når en satte på LP-platen for å lytte til musikkseksemplene. Som lærebok ble Benestads Musikkhistoriske oversikt benyttet. Det var til sammen henimot 30 undervisningstimer i denne disiplinen. Til sammenligning er det nesten det samme som studentene får på en halvårsenhet skoleåret 2006/07. Min undervisning var den gang også langt mer omfattende og dyptgående, ikke minst innen de aller tidligste musikkpøkene. Det har nok sikkert gått langt over hodene på de arme studentene.

Jeg var også inne på den såkalte T-linja, nyopprettet skoleåret 1969-70 for lærere som tok tilleggsutdanning i norsk. Denne tok sikte på å kvalifisere lærere for undervisning for så vel folkehøgskole som ungdomsskole. Her underviste jeg både i musikkhistorie, et par år også kunsthistorie og hadde dessuten classesang. Her besto repertoaret av sanger med tekster gjennomgått i norsktimene. Jeg opplevde samtidig et meget godt og for meg tverrfaglig samarbeid med norskseksjonen.

Undervisningen i metodikk var inntil 1960-årene overlatt praktiserende lærere, men ble etter hvert overtatt av fagseksjonene. Carl Orffs instrumentarium bestående av xylofoner, metallofoner, klokkespill og diverse rytmeinstrumenter var kommet for å bli og var en viktig del av metodikkundervisningen. Blokkfløyten må heller ikke glemmes i denne sammenheng. Den var på 60- og 70-tallet et meget populært og brukt skoleinstrument. Det var til dels heftige diskusjoner om hva slags fløyte man

skulle bruke. Det var nemlig to typer med forskjellige grep for bl.a. tonen F som på den ene typen hadde et noe vanskeligere grep. Til gjengjeld var det lettere å spille rent på den. Den vanligste fløyte brukt i skolen var den som ikke ga en ren tone. Vår seksjon valgte selvfølgelig den førstnevnte. Det ble stadig kilde til irritasjon fra studenter som tok med seg sin blokkfløyte fra skoletiden og derfor ble pålagt å kjøpe en ny.

Metodikk var en disiplin hvor jeg ikke følte meg helt hjemme - flere kurs til tross. Kanskje skyldtes det manglende erfaring fra og utprøving i skolen. Det var heller ikke uproblematisk at vi satset utelukkende på Helldéns metodikk som den eneste, sanne vei, et veldig bra opplegg til tross. Det forutsatte nemlig svært dyktige lærere som ikke minst kunne gjøre innholdet levende og med overbevisning. Det forutsatte også å synge i barnas stemmeleie – ikke helt lett for verken studenter eller lærer. Videre ble det lagt vekt på mye gehørtrening, verdifullt i seg selv om det ikke hadde vært for at selve sangstoffet var vel fremmedartet med få kjente norske sanger. I tillegg var mitt inntrykk at spill på Orffinstrumenter var barnslig i studentenes øyne. Det hørte likesom ikke hjemme i et moderne samfunn med datidens popmusikk. Det ble derfor en heller problematisk disiplin. Da var det godt å kunne ty til dans. Internasjonale folkedanser som jeg lærte via diverse kurs ble svært så populære. Her danses det i ring eller rekker, og alle, barn som voksne, ung og gammel, mann og kvinne, kan delta. På den måten er det atskillig mer inkluderende enn pardans.

Ved skoleårets begynnelse i 1973 fikk vi representanter fra Norsk Musikforlag til å selge musikalier, bøker og blokkfløyter, i festsalen. Dermed slo vi to fluer i en smekk ved at studentene fikk tingene til en rimeligere pris, og vi forsikret oss om at de fikk det de trengte i faget. Det ble en årvisst foreteelse i de neste årene til gjensidig glede for både forlag og studenter.

Det var mange sosiale evenementer i løpet av skoleåret. Høydepunktene var selvfølgelig åpninger og avslutninger. Ved disse høytidelighetene var det en selvfølge at vi alle i musikkseksjonen bidro med musikalske innslag. I tillegg ble jeg ett år bedt om å holde åpningstalen, en stor ære, men samtidig en tung bør på mine unge skuldre. Etter uttallige oppfordringer fra rektor Haukaas ble det likevel tale. Den var under bearbeidelse en hel sommer.

Litteraturkveldene en gang i året var siden femtitallet blitt skolens varemerke og ansikt utad. De ble annonsert og omtalt i hovedstadens aviser. Vanligvis hadde norskseksjonen ansvaret for opplegget. I 1972 ble imidlertid ansvaret overlatt til musikkseksjonen, og jeg fikk gleden av å være kveldens konferansier. Jeg husker det som en fantastisk kveld hvor hovedemnet var *Renessansen i toner, ord og bilder*. Ivar Orgland, norsklærer, leste sitt eget nyskrevne dikt etterfulgt av skolens kor og orkester som framførte musikk fra tiden. Kunsthistorikeren Carsten Hopstock holdt foredrag med lysbilder. Etter pause fulgte musikk ved et renessanseensemble bestående av blokkfløyter, krumhorn, cornamuser, gambler, spinett, trommer og sang. Ragnvald Skrede snakket om Shakespears sonetter, mens skuespilleren Jørn Ording

leste fra flere av hans skuespill. Kvelden ble avsluttet med stillferdig luttspill. Vi hadde fått laget et flott program, og det var samtidig bokutstilling og lotteri av bøker.

Et par år deltok jeg også i en filmklubb med Andreas Borch Sandsdalen. Sammen med interesserte studenter gikk vi på kino eller fikk fremvist filmer i festsalen. Vi fikk på den måten sett en rekke glimrende filmer bl.a. flere av Bergmann og var deretter samlet til samtale og diskusjon – et tiltak jeg hadde like stor glede og nytte av som studentene.

Parallele sangstudier

Jeg hadde i løpet av min studietid fått utallige oppfordringer om å videreutvikle min stemme. Min fullførte hovedfagseksamen kom samtidig med omdannelsen av *konsen* til Norges musikkhøgskole. Jeg ble tipset om at Aase Nordmo Løvberg skulle starte en solistklasse som skulle føre frem til diplomeksamen i sang. Prøvesang ble avlagt, og jeg ble opptatt som en av fem. Det ble en samtidig start med vikariatet på lærerskolen.

Kombinasjonen med undervisning og egne sangstudier resulterte i fire hektiske år. På *konsen*¹² var det timer i interpretasjon med akkompagnatøren Robert Levin i tillegg til solosang med professor Aase Nordmo Løvberg. Jeg fikk innblikk i det å være sanger/musiker, og det appellerte veldig til sider i meg selv. Det krevde en disiplinering i form av øving og innstudering av mye nytt stoff. Samtidig var jeg hensatt i rollen som student. Det ga meg innsikt som jeg tok med meg i min jobb som lærer. Det var en utrolig og inspirerende tid! I ettertid kan jeg nesten ikke forstå at jeg hadde tid og overskudd til henimot full stilling i tillegg til stadige opptredener, prøver og konserter. Nervepresset forbundet med dette var heller ikke lite. Likevel var det som om jeg ble båret frem av en bølge av suksess. Disse årene med mye utøvende virksomhet ga meg også en følelse av legitimitet som musikk lærer. Jeg kunne titulere meg som sanger/musiker. Min universitetsutdannelse ble nemlig indirekte kritisert for å være for teoretisk og uten musikalsk praksis hvilket den avgjort ikke var. Slike myter var likevel vanskelig å utrydde.

Jeg fikk etter hvert mange solistoppdrag ved fremførelser av bl.a. kirkemusikk. Jeg fikk også gleden av å opptre med orkestre både i Stavanger, Bergen og Oslo i forbindelse med såkalte Unge talenter. Det hele kulminerte i diplomeksamen i sang fra NMH våren 1974 og egen debutkonsert for fullsatt Universitetets aula september samme år. Til min store glede var det stor oppslutning fra hele skolen, både av kolleger og studenter. Konserten ble anmeldt i alle landets aviser og selvfølgelig i skolens interne studentavis *Disput*. Jeg trodde imidlertid ikke det ellers hadde noen betydning for andre enn meg selv. Jeg ble derfor svært rørt da jeg i forbindelse med dette prosjektet på statsarkivet leste årsmelding for 1974-75. Under rubrikken "Anna" skriver daværende rektor Jon Haukaas:

¹² Musikkonservatoriet i Nordahl Bruuns gate, fikk i 1973 status som Norges musikkhøgskole.

Ein av musikk lærarane våre, Astrid Haavardsholm, hadde songdebut i Aulaen 23. september. Kritikken var fin-fin så å seie over heile lina. Skolen gledde seg med henne, og vi var ikkje lite krye, for di ho er ein av våre. Ein lærar vi set pris på elles og.¹³

Våren 1975 var jeg engasjert til åpningskonsertene på Troidhaugen under Festsplene i Bergen – en stor ære. Stor skuffelse da å havne på sykehuset med sprukken blindtarm dagen før og måtte lese i avisen at en kollega hadde tatt oppdraget på kort varsel. Imidlertid fikk jeg nytt engasjement året etter og i tillegg delta på konsert i Haakonshallen. I januar -76 ga jeg også egen soloaften akkompagnert av pianisten Einar Steen-Nøkleberg, i min hjemby, Stavanger.

Diplomeksamen til tross følte jeg behov for ytterligere studier i sang selv om jeg ikke egentlig tenkte på karriere som sanger. Jeg hadde imidlertid ønsket om å kunne benyttes som solist i kirkemusikk. Samme vår søkte jeg på oppfordring fra en bekjent som allerede studerte sang i Roma, italiensk statsstipend for videre sangstudier der. Kollega Karen Marie Ganer hadde allerede hatt et par år i Firenze for å studere cembalospill og anbefalte sterkt et år i Italia. Stor var derfor gleden å bli tildelt stipendiet for skoleåret 1976-77.

Jeg forberedte meg til oppholdet med privattimer i italiensk på våren. Så bar det til Roma i begynnelsen av september via egen bil, en eldre, velbrukt folkevogn og med sommerfugler i magen. Det var ikke helt lett å forlate det hjemlige og trygge og begi seg ut i det fremmede og ukjente. Det ble da også en tur med mange viderverdigheter og uhell. Et ekstra stipend forsvant i innkjøp av ny motor. Den gamle gikk kaputt i nærheten av Bologna. Reisen forsterket virkelig min tvil om hele prosjektet. Vel installert på Det norske institutt i Roma og kommet ut på terrassen med sin praktfulle utsikt over store deler av byen ble all tvil feid til side. Huset hadde vært bopel for Garibaldi styrker under Italias samling på 1860-tallet og ligger på Gianicolohøyden, en flott park på sydsiden av Peterskirken. Det var nå en del av Universitetet i Oslo, i dag er det et eget institutt, og et kombinert bo- og studiested for kunst- og arkeologistudenter. Da jeg kom dit, hadde de åpnet for at også andre studenter kunne bo der. Jeg følte meg derfor svært privilegert over å bli en av dem.

Via min venninne som allerede var student ved Conservatorio di S. Cecilia, Italias mest berømte konservatorier, ble jeg raskt opptatt som elev av hennes privatlærer, Rosina Vedrani La Porta som jeg fikk ha som lærer gjennom alle år inntil hun døde i 1992. Jeg måtte imidlertid også være tilknyttet en institusjon for å motta stipendiet, og ble etter prøvesang opptatt i klassen til Fausta Corti Coppetti på et såkalt videreutdanningskurs for utlendinger. Der var det undervisning to ettermiddager i uken. Vi var åtte studenter fra alle kanter av verden. Hver av oss fikk undervisning en halvtime hver mens de øvrige hørte på. For meg som var vant med enetimer i sang,

¹³ Årsmelding for 1974/1975 s. 4.

var dette en sterk opplevelse til å begynne med. Det å synge er veldig forbundet med følelser og selvtillit. Å bli kritisert og rettet på i manges påhør er ikke like lett. På den annen side var det en tilvenningssak og dessuten svært nyttig med tanke på at man jo skal lære seg til å stå foran et publikum. Vi ble heller ikke tatt på med silkehansker når vi ikke fikk det til.

I tillegg kom språket. En ting var å lære det aller nødvendigste hjemme, en annen ting å forstå og bli forstått når det utelukkende ble snakket italiensk. Jeg meldte meg derfor på språkkurs og fulgte undervisning på Dante Alighieri. Det var interessant å oppleve en såpass gammeldags undervisning med lekser og pugg. Her kom imidlertid mine tidligere latinkunnskaper til god hjelp. Første semester var jeg mest lyttende og hadde vansker med å snakke hele setninger. Etter jul løsnet det heldigvis. Det er utrolig hva det har å si for kommunikasjonen å kunne språket.

Nesten hver lørdag arrangerte Det norske institutt utflukter med tilhørende forelesninger til en kirke, et kloster eller lignende i Romas omegn. Jeg deltok på samtlige dels for å få sett mer av Italia, dels ut fra min faglige interesse. Jeg ble samtidig imponert over det faglige nivå på foreleserne og ser tilbake på disse turene med stor glede og takknemlighet.

Som en kuriositet må nevnes at en av våre utflukter våren -77 ble riktig så dramatisk. Sammen med en gruppe danske og svenske arkeologer skulle vi på en eiendom ved Via Appia antica fjerne mye kratt og småskog for noen arkeologer slik at de kunne studere det bedre og ev tidfeste det. Like etter at vi var kommet i gang, ble vi stoppet av det italiensk carabinieri, tilsvarende norsk spesialpoliti, som sirklet over med to helikoptre og kom med tre politibiler. Aldo Moro, leder for kristelig/demokratene, var på brutalt vis bortført to dager før av de såkalte *røde brigader*¹⁴. Naboer som så oss holde på, trodde vi skulle lage skjulested for ham og tipset politiet. Heldigvis hadde våre arkeologer papirene i orden, og vi kunne fortsette arbeidet etter å ha vist legitimasjon. Det må tilføyes at Moro ble funnet drept og lagt i en bil like ved Kristelig/demokratenes hovedkvarter og den flotte barokkirken Il Gesu' noen dager senere. Det gjorde et sterkt inntrykk da jeg passerte en demonstrasjon og hørte en i mengden si: *Adesso, ci vuole un duce!* Hvilket betyr – nå trengs det en Fører!

Det ble også anledning til å medvirke ved noen konserter. En helt spesiell opplevelse var det på vårparten å avslutte en konsert med Griegs *Fra Monte Pincio* til tekst av Bjørnson i Skandinavisk Forening. Den holdt da til i en toppleilighet like ved Spansketrappen. Den hadde tilhørt foreningen fra midten av 1800-tallet. Ibsen, Bjørnson og Grieg hadde vandret ut og inn av lokalene. Ved semesterslutt fikk jeg delta på min lærers offentlige elevkonsert i konservatoriets praktfulle aula, dengang Romas beste konsertlokale for solorecitals. Det største var likevel å bli tatt ut som solist i altpartiet i Vivaldis *Gloria* med kor og orkester da en dirigent avla sin eksamen. Salen var da smekkefull av et huiende, entusiastisk publikum. Det var bokstavelig talt en

¹⁴ Terroristorganisasjon som opererte i Italia samtidig som Baader Meinhof i Tyskland.

sydlandsk stemning. Rektor var full av lovord over alle solistene. Jeg avsluttet et fantastisk år som et svært lovende talent.

Takket være et videreutdanningsstipend fra Statens lånekasse kunne jeg se frem til ytterligere et studieår i Italia. Jeg ble også innvilget permisjon fra skolen, men nå uten den halve lønnen jeg hadde fått året før. Semesterstart i Italia var i slutten av oktober. Jeg vendte derfor tilbake til lærerskolen ved studiestart der og fikk bl.a. ansvaret for å legge seksjonens interne timeplan, noe som skulle bli en årvisst syssel de neste 15 år.

Inntil nå hadde mitt liv vært som en eneste oppgangstid med fullført hovedfag, ettertraktet stilling og toppen på det hele – en mulig sangkarriere i sikte. Denne høsten skulle imidlertid gi meg mitt første store sjokk i form av en ondartet føflekk på venstre kne. Det var nok straffen for siste års glede over sydens sol. Det ble 14 dagers sykehusopphold i november med dertil forskyning av studieoppholdet til våren -78. Mitt immunforsvar var da på nullpunktet hvilket resulterte i en serie halsinfeksjoner – en katastrofe for en sanger som da enten ikke får øvd eller likevel gjør det med de konsekvenser det har for stemmen. Om jeg tidligere hadde hatt et problematisk forhold til stemmen, ble det ikke mindre nå. Hele selvilliten forsvant i løpet av et semester samtidig som også lærernes tro og optimisme forsvant. Fortsatt hadde jeg stor glede over å oppholde meg i Roma, men det var trist å måtte vende tilbake til Norge med en stemme i ulage. Da følte det likevel trygt og godt å kunne gjenoppta mitt yrkesaktive liv på lærerskolen høsten 1978. Og det ble min karriere de neste 30 år.

Det har vært år fulle av læring, oppturer og nedturer. Stemmen har vært et kapittel for seg, konstant et utviklings- og forbedringsprosjekt. Noen konserter har det blitt. Musikkfaget i lærerutdanningen har vært i stadig endring hva form angår, men kanskje ikke så mye innholdsmessig. Likevel – medieverden og kulturen er helt annerledes nå enn da jeg begynte. Heldigvis har noe vært konstant for meg: Gleden over samværet med studentene og opplevelsen av at mitt engasjement i musikk fortsatt har smitteeffekt på dem.

Astrid Haavardsholm, født 1943 i Stavanger, førsteamanuensis i musikk med hovedfag fra UiO 1969 og diplomeksamen i sang fra NMH 1974. Ansatt ved Oslo Lærerskole våren 1970. Debut som sanger i 1974, senere diverse konserter og solistoppdrag med orkestre samt opptredener i radio og fjernsyn. Leder for Oslo Musikkklærerforening 2000-2006 og redaktør for boken *Jeg kunne det da jeg gikk hjemmefra*, Oslo Musikkklærerforening 100 år. Underviser fortsatt lærerstudenter i musikk ved HiO.

Litt administrativ høgskolehistorie

Marie Borge Refsum: Samling i sentrum.

Fra RHOA til HiO

Denne fortellingen handler om mitt virke i Det regionale høgskolestyret for Oslo og Akershus fra 1979 til 1. august 1994. Det er en subjektiv vurdering av det jeg opplevde som sentrale trekk ved de store endringene. I en alder av 82 år har jeg ikke tatt mål av meg til å skrive hele historien. Jeg vil skrive om det som er blitt sittende igjen som det viktigste og mest interessante for meg. Det innebærer at jeg også har tatt med enkelte pussige episoder.

Det regionale høgskolestyret for Oslo og Akershus

ble opprettet i 1977. Siden det lange navnet var tungt å bruke i dagligtalen, oppstod raskt forkortelsen RHOA. I 1979 ble det utlyst en konsulentstilling i sekretariatet for det nye høgskolestyret. Jeg reflekterte i utgangspunktet ikke særlig på stillingen. Men dagen før søknadsfristen gikk ut, ringte direktøren Audun Ervik meg og bad meg søke. Jeg skrev søknaden i all hast, kanskje først og fremst for å se hvilke muligheter jeg hadde på stillingsmarkedet. Dette førte til at jeg ble formelt tilsatt som konsulent i fra 1. mars 1980, men tiltrådte allerede i juleferien og arbeidet i min fritid fram til tiltredelsen. Min oppgave var å være direktørens sekretær, samtidig som jeg skulle være hans stedfortreder. Dette medførte at jeg også fikk anledning til å delta sammen med direktøren på de aller fleste møtene. Det gjaldt møter i departementet, med høgskoledirektørene for hele landet og dessuten med rektorkollegiet. Senere avanserte jeg til førstekonsulent, og i mitt siste år fungerte jeg som høgskoledirektør. På den måten fikk jeg god innsikt i alt som foregikk. Dessuten lærte jeg Audun Ervik å kjenne som en dyktig leder og utdanningspolitiker med store kreative evner og mot til å gå løs på upopulære oppgaver. Ervik bidro sterkt til at Høgskolen i Oslo (HiO) fikk en så god start å bygges videre på.

DEN SPEDE BEGYNNELSE for det lille sekretariatet tok til i Osterhausgaten. Stedet var kjent for sin trelasthandel. De som skulle bygge, reparere eller fikse på husene eller hyttene sine, kom dit for å kjøpe materialer. I denne meget gamle murgården som lutet sterkt, og hvor en satt med følelsen av at det med tiden ville kunne helle stadig mer, fikk sekretariatet for RHOA tildelt to små rom i tredje etasje. I det innerste rommet hadde direktøren kontor med dør til forværelset. Der var det to skrivebord som stod mot hverandre. Her satt sekretæren og jeg. Vi ble det jeg vil kalle «altnuligdamer». Når direktøren skulle ha tak i en av oss, ropte han bare ut fornavnet. Det var meget lydt i dette huset og gulvene var ikke i water. Vi hadde kontorstoler med hjul som er vanlig på slike stoler. Hvis vi var litt uforsiktede og ikke passet på hjulene, kunne stolen ta en tur på egen hånd og rutsje nedover til veggen på den andre siden av rommet. Når det gikk lastebiler eller andre kjøretøy forbi nede på gaten, ristet hele huset så det klirret i glass og ellers i alt som kunne gi lyd fra seg.

Hvem andre holdt til i dette huset? Jo, Edruskapsdirektoratet som vi delte kantine med. I spisepausene viste det seg at kvinnene og mennene klumpet seg sammen hver for seg i hver sin ende av rommet. Som kvinne følte jeg meg solidarisk med kvinnene, og holdt meg i begynnelsen til dem og til samtalene om oppskrifter, håndarbeid og ellers mye som jeg ikke var interessert i. Blant mennene ble det tatt opp helt andre tema. Sjefen for edruskapsdirektoratet var fylkesordfører i Akershus, og følgelig ble det diskusjoner og drøftinger som interesserte meg, ettersom jeg hadde mange års politisk erfaring fra kommune- og fylkespolitikken.

Det var her vi tre, direktøren, kontordamen og konsulenten, skulle realisere det mandatet overordnede myndigheter hadde gitt om å få en utdanningsinstitusjon i regionen. Den skulle favne alle de offentlige, statlige og kommunale utdanningene som ikke var tilknyttet universitet eller vitenskapelige høyskoler. Målet var en campus i sentrum av Oslo. Lærekreftene skulle ha toppkompetanse og undervisningen skulle være forskningsbasert og på universitetsnivå. Til grunn for dette lå innstillingene fra Ottosen-komiteen (1965-70). Et banebrytende forslag om høyere utdanning utenfor universiteter og vitenskapelige høyskoler, samlet i regionale studiesentra eller distriktshøgskoler. Dette førte til at "hvert nes fikk sin høgskole", slik Gudmund Hernes senere uttrykte det.

Med viten og vilje

1988 kom et utvalg, ledet av Gudmund Hernes med en ny banebrytende innstilling "Med viten og Vilje", (NOU 1988:28). I pressemeldingen til NTB het det blant annet at den omfattet høyere utdanning fram mot år 2010, og at den tok sikte på å bedre rekrutteringen, bedre organisering av studiene, sikre en bedre faglig ledelse, styrket grunnforskning, koordinere studietilbudene og samarbeidet mellom institusjonene. Det var også et klart mål å gjenreise heltidsstudenten. I tillegg til dette var Høgskolestyrenes mandat nærmere definert. I korte trekk gikk det ut på:

- integrering/sammenslåing av institusjoner
- samordning av FOU-politikken i samarbeid med Universitetene
- tidsbegrensede stillingshjemler
- tilsettingsmyndighet
- budsjettkontroll

Dessuten skulle vi sørge for at høgskolene hadde brukbare lokaler.

Dette skapte en storm av misnøye blant de autonome institusjonene som var vant til å forholde seg direkte til departementet, til de saksbehandlerne og de rutineene de var vant med. I de første høgskolestyremøtene var atmosfæren så ladet at de aller fleste kunne kjenne det på kroppen. For oss i sekretariatet ble dette den aller største utfordringen. Et annet forhold som ikke gjorde saken bedre, var at høgskolestyret

hadde totalt ni medlemmer. Høgskolene hadde fire representanter i styret. Mens flertallet besto av fem representanter fra Oslo og Akershus, valgt for en periode på fire år, ikke ut fra hvilken kjennskap eller kompetanse de hadde til høyere utdanning, men i samsvar med politiske partifordelinger.

Som saksbehandlere måtte vi ta hensyn til dette. Ved begynnelsen av hver fireårsperiode måtte sakene fremlegges slik at alle styrets medlemmer kunne forstå hva som stod der, hva saken gjaldt, og hvilke konsekvenser de aktuelle vedtakene kunne medføre. Men de fleste lærte etter hvert, og på slutten av perioden ble saksbehandlingen mye enklere og styremøtets varighet kortet ned. Utviklingen av det som kan kalles normale tilstander for saksbehandling på styremøtene, skjedde også på bakgrunn av at sekretariatet fikk gehør i de politiske partiene for å stille krav om at de politisk valgte medlemmer av høgskolestyret, måtte besitte en del kunnskaper om de temaene som ble tatt opp i styret. Dette førte til at vi etter hvert fikk meget dyktige personer i høgskolestyret. Medlemmer som også kunne komme med konstruktive forslag og delta i de mange utvalgene vi benyttet i forbindelse med saksbehandlingen.

Den første formannen i RHOA var Hjalmar Seim. Han var den kjente skolemannen, blant annet som formann for Skolestyret i Bergen, rektor ved Sandaker skole, og leder for Forsøksrådet for skoleverket. Hjalmar Seim var en meget god støtte for vårt arbeid, ikke minst i oppstartingsfasen. Senere fikk vi Grete Horntvedt, Jan Levy, Anne Marie Tannæs, med flere. Alle var kunnskapsrike og kreative ledere med erfaringer fra det politiske liv.

Det vil fremgå at vi ikke akkurat var ønsket velkommen av høgskolene. Utfordringen ble derfor å gjøre så god jobb som mulig. Det ble presisert internt at vi skulle være et servicekontor. Telefonen måtte alltid være betjent, også i lunsjpausen. Den skulle besvares etter maksimum to ringinger. Brev skulle også helst besvares omgående, selv om det ikke alltid var mulig. Det var spesielt i forbindelse med forberedelsene til styremøtene. Når papirene skulle i konvolutter, måtte alle gå i samlet flokk rundt bordet og samle inn papirene. Da vi fikk utstyr som kunne gjøre saksdokumentene ferdig til å legges i konvoluttene, følte vi oss nærmest bortskjemt.

Rektorkollegiet

Det ble påtrengende nødvendig å ha kontakt med de 28 rektorene ved høgskolene i regionen. Rektormøtene ble et begrep og utgjorde et faglig og sosialt fellesskap i tillegg til det å være en viktig arena for kommunikasjon. Av de mange sakene som ble tatt opp, kan nevnes ordningen med vikarstipend. Direktøren innstiftet en helt ny ordning som senere resulterte i at det ble en egen post på budsjettet til dette formålet. De som skulle forbedre sin kompetanse fikk i gjennomsnitt ca kr 6 000 pr mnd. Midlene kunne tildeles etter søknad til personer som skulle foreta undersøkelser, eller forskning knyttet til oppgaver og problemer innen høgskolesystemet. Som eksempel på hva midlene kunne brukes til, kan nevnes utredning av spørsmål om å redusere opptak til sykepleierutdanningen og til fysiokjemikere (nå bioingeniører).

Ved nærmere undersøkelser viste det seg at de data som departementet benyttet til å fremskrive trender med, ikke stemte med virkeligheten.

Andre regioner kopierte vikarstipendordningen. Jeg antar at dette var den lille begynnelsen til forskning i det regionale systemets regi. Det førte også til at det kom i gang forskeropplæring i samarbeid med Universitetet i Oslo. Kanskje et av de aller mest populære tiltakene RHOA initierte, var felles studiereiser for rektorene til Norden, Europa og USA. Her ble det knyttet kontakter som senere ble til gjensidig nytte både for fagpersonalet, administrasjonen og studentene.

Høgskolestyrets virksomhetsområde

Fra 1978 hadde RHOA forvaltningen av høgskolene i samarbeid med departementet. I starten var det: Oslo lærerhøgskole, Sagene lærerhøgskole, Barnevernsakademiet, Statens lærerhøgskole i handel og kontor, Statens lærerhøgskole i forming Blaker, Statens lærerhøgskole i forming Oslo, Statens spesiallærerhøgskole, Pedagogisk seminar, Statens yrkespedagogiske høgskole, Statens bibliotekhøgskole, Norsk journalisthøgskole, Oslo Ingeniørhøgskole, Statens bibliotekhøgskole, Norges kommunal- og sosialhøgskole, Statens reseptarhøgskole, Statens husstellærerhøgskole Stabekk og Statens høgskole i ortopediteknikk.

Senere kom Økonomisk College og Østlandets musikkonservatorium. Og noen år etter ble de helsefaglige høgskolene overført fra sosialdepartementet og kom inn i systemet. Fra begynnelsen var de med som observatører på styremøtene. Det var Aker sykepleierskole, Ullevål sykepleierskole, Statens sykepleierskole og Akershus sykepleierskole Lørenskog. Fysioterapiskolen, Mensendiecks skolen, to Radiografiskoler, Oslo vernepleierskole, og Akershus vernepleierskole, Bærum, Fysiokjemikerskolen, (senere Bioingeniørskolen) og Ergoterapiskolen. Disse høgskolene var av en annen karakter enn de forannevnte. Her var det utdanninger som spente fra 1-årige linjer ved de videregående skolene til 6-7-årige embetsstudier. Da de fra den ene dagen til den andre ble definert som høgskoler, ble det et problem for de ansatte som ikke tilfredsstilte kravene til formell kompetanse som høgskolelektor. Men det skal sies til de ansatte ved helsefaghøgskolenes ros, at maken til innsats skal en lete lenge etter. Her ble det bl.a. gitt vikarstipend til videreutdanning, og det ble resultater som monnet. I løpet av en periode på 10 år hadde ca 90 % skaffet seg lektorkompetanse. Til tross for den store innsatsen var det lite å få i form av ekvivalering i forhold til universitetssystemet. De fleste helsefaghøgskolene var profesjonsutdanninger og undervisningen følger i stor grad basert på praksis. Som eksempel kan nevnes at sykepleier- utdanningene hadde en treårig utdanningstid, men ble likevel ikke ekvivalert ut fra universitetets normeringssystem på grunn av for lite teori.

I vår region fikk de fire rektorene ved sykepleierhøgskolene, Asfrid Lønstad, Jan Fagermoen, Ellen Askeland og Anne Marie Grønningseter etablert et eget institutt på Universitetet i Oslo for påbygging i ledelse for sykepleiere. Dette ble lagt merke til

også i våre naboland. På en studietur til Universitet i København ble dette positivt fremhevet med et lite snev av misunnelse fra sykepleiere i Danmark.

Når det gjaldt sammenslåing av helsefaghøgskolene gikk det relativt greit med noen unntak. Det var blant annet vanskelig for fysioterapi- og mensendieckutdanningen å finne en felles plattform.

Utflytting

Noen av høgskolene ble flyttet ut av høgskolesystemet og over til Universitetet i Oslo. Det gjaldt Pedagogisk seminar som hadde lokaler på universitets campus, og som i realiteten var en del av universitetssystemet. Statens spesiallærerhøgskole på Hosle i Bærum, hadde utdanninger med flere trinn på ulike nivå som førte fram til embetseksamen. Rektor Edvard Befring arbeidet for at også denne høgskolen kom inn under UiO. Og slik gikk det.

Departementet hadde en liste over skoler som burde flyttes ut av Osloregionen. Rektor Hans Otto Mørk ved Statens lærerhøgskole i forming Oslo, ringte meg en dag, noe forskrekket. Han hadde fått en telefon fra en eldre dame fra Gudbrandsdalen som kunne fortelle at hennes eiendom var båndlagt av kommunen for plassering av SLFO. Jeg måtte svare som sant var, at dette hadde jeg aldri hørt om før, og vi hørte heller ikke noe mer om det senere.

Det gikk annerledes med Statens lærerskole i handel og kontor. I en sommerferie, da de fleste var på ferie, ble det besluttet at denne høgskolen skulle flyttes fra Hosle i Bærum til Hønefoss. Hvordan hadde så det gått til? Vårt kontor var helt uvitende om dette før beslutningen var tatt. Representanter fra SLHK var blitt innkalt til møte i departementet. De hadde fått tak i to representanter som bodde i nærheten av Hønefoss, og en som hadde planer om å flytte dit. Dermed hadde de sikret seg aksept. Dette medførte selvfølgelig ganske mye bråk. Men lovlig vedtak var fattet. De som var imot flyttingen, gjorde hva de kunne for å få mest mulig ut av det. De fikk spesialavtaler om godtgjørelse for flytting, reisetilskudd for flere år framover, i tillegg bedre lønnsbetingelser, kortere undervisningsplikt 2-3 dager i uken. Så vidt jeg husker fikk de også sofaer på kontorene. Det departementet ikke visste, og som jeg ble fortalt under taushetsløfte på en spesielt invitert befaringsreise, var at de hadde fått innredet et stort oppholdsrom på loftet med et nyinnkjøpt skinnmøblement av beste sort og dessuten tv. I tillegg hadde de kjøpt en kaffekoker. Riksrevisjonens nidkjære mann oppfattet det med kaffekokeren, og skrev brev om at det kunne vel ikke være nødvendig med to, når de allerede hadde en i kantinen. I tillegg hadde de hatt et møte med kaffe og wienerbrød til ca kr 27. Det hadde kommet fram av referatet fra møtet, at varigheten var for kort til at de var berettiget å ha beverning. Jeg kjenner ikke resten av historien.

Utvalg

For å få best mulig saksbehandling og for å motivere høyskolene til å bli med på endringer i strukturen, ble det oppnevnt mange utvalg. Som eksempel kan nevnes klagenemnda. En av de verste historiene i dette utvalget, gjaldt en student som strøk til eksamen. Høyskolens rektor og undervisningspersonalet var entydige: studenten egnet seg ikke til den utdanningen vedkommende hadde valgt. Saken ble debattert i klagenemnda, og det var stor forståelse blant de politisk valgte om at vedkommende student måtte få fortsette studiene. Foreldrene stilte også advokat, slik at saken gikk til sivilombudsmannen som ikke uventet ga høyskolen og sekretariatet medhold.

Slike klagesaker ble en stor ekstra arbeidsbelastning for høyskolens personale. Det kan også nevnes at departementet hadde et stort arkiv med saker som gjaldt lærere som ikke burde ha noe med elever å gjøre. Det ble derfor nedsatt et utvalg som skulle vurdere egnethet, i første rekke for studenter til allmennlærerutdanningen. Det var flere av høyskolene som intervjuet studentene før de fikk begynne. Journalistene var best i klassen når det gjaldt dette forholdet.

Utsmykkingsutvalget, nå Kunstutvalget ved HiO, fikk en viktig oppgave, spesielt i forbindelse med utsmykking av nye lokaler. Høyskolelektor ved SLFO Kirsten Røvig Håberg, en meget kunnskapsrik kunsthistoriker, har hele tiden ledet utvalget, godt supplert av Per Looy Nielsen. Håberg har også vært flittig benyttet som foredragsholder og til guiding til museer og mange andre interessante steder.

Et Likestillingsutvalg ble også oppnevnt, ledet av Anne Lise Arnesen. Det kan imidlertid ikke bevises at utvalgets arbeid hadde noen betydning for at nesten samtlige hus på Frydenlund campus har fått kvinnenavn. Her kan nevnes Anna Sethne, Katti Anker Møller, Eva Balke, Gerd Hagen og Elisabeth Lampe. Dessuten var det flest kvinner som ble funnet best kompetente til ledende stillinger ved opprettelsen av HiO: Studiedirektør Tove Bull Njaa, økonomidirektor Torill Eriksen, personalsjef Else Bjørnæs. En kan ikke se bort fra at det er en sammenheng her.

For hver av sammenslåingene av likeartede høyskoler ble det laget spesielle utvalg, vanligvis med klare mandat. Ingeniørene fikk et utflyttingsutvalg. I første omgang ble det forstått slik at det skulle gjelde flytting innen sentrum. Men da det viste seg at det gjaldt flytting til Kjeller, ble det rabalder og resultatet ble etablering av en egen stiftelse på Kjeller, som senere ble en del av Høyskolen i Akershus. Men det er en annen historie.

Representanter for de berørte høyskolene var med i utvalgene, og i mange tilfeller stilte høyskolene med sekretærer. Men sekretariatet i RHOA var alltid representert for å sikre at utvalget beveget seg i riktig retning i forhold til de direktiv som var gitt ovenfra. Alle organisasjonene og tillitsvalgte var også med i utvalgene.

Et meget viktig utvalg var Byggekomiteen. Den hadde ansvaret for tilrettelegging og bygging i forbindelse med etableringen av HiO. Beate Aubert styrte denne med fast hånd med god hjelp av interiørarkitekt Nurke Brandt, arkitekturfirmaet 4 B og Calle Bergsjø.

Ved hjelp av utvalgene ble sakene godt forberedt og enklere å behandle senere. Representantene var pålagt å informere videre til de berørte ved sine høgskoler. Det var ikke alltid lett å få utvalgsarbeidet til å gå knirkefritt. I opptil flere tilfeller måtte det tas i bruk fagpersoner som var i systemet ved andre høgskoler enn de involverte. På den måten kunne vi blant annet spare utgifter til dyre konsulentfirmaer.

Sekretariatets lokaler

Behovet for større lokaler steg med antall ansatte og antall høgskoler som kom inn under vår forvaltning. Direktøren holdt god kontakt med Statens bygge- og eiendoms direktorat (SBED) og insisterte på at vi ønsket lokaler sentralt i sentrum med gangavstand til Y-blokken, der «vårt» departement hadde kontorer.

Vi fikk nye lokaler i Niels Juels gate. Den gangen var det knapphet på lokaler, men selv om de egentlig ikke var interessert i å ha oss der, vi var jo ikke jurister, tok de meget vel i mot oss. Der holdt Det juridiske fakultet, Institutt for privatrett, Senter for rettsinformatikk, Stiftelsen Lovdata, Jon Bing med sin papegøye, og Datatilsynet ved Helge Seip. Professor Knut S. Selmer hadde et fint kontor med en stor peis, og over peisen var det et stort oljemaleri av hans kone Elisabeth Schweigaard Selmer, tidligere Norges første kvinnelige justisminister. Vi var kommet i fint selskap, og hadde det utmerket der i flere år.

Men vi trengte stadig mer plass. Det fikk vi i Jebegården i Welhavens gate 9, 3. etasje. Her var det dessuten et brukbart rom til styremøtene og egen kantine i 2. etasje. Nå var vi blitt åtte personer i alt. Ofte hadde vi så meget å gjøre at vi måtte ta i bruk kvelder og helger for å komme a jour. Det kunne være hektisk å få ferdig sakene før utsending en uke i forveien. For å komme til disse lokalene måtte vi bruke heis. Det kunne by på problemer. Det hendte at heisen ble stående mellom etasjene. Blant annet ble konsulent Lyder Olden og undertegnede stående fast i heisen på en lørdags formiddag. Heldigvis ble oppholdet i heisen ikke av så lang varighet. Vi fikk tilkalt vaktmesteren som var hjemme den dagen. Han bodde i gården på andre siden av gaten. Men det var en lite hyggelig opplevelse. Det hendte også at noen kom til oss som ikke ønsket å bruke heisen. De måtte geleides omveier i trappen som var lite tilgjengelig og hvor flere dører måtte låses opp og igjen. En annen episode som merket seg ut, var da Lyder Olden måtte arbeide hele natten for å få ferdig en sak som styreformannen hadde bedt om til en spesiell dato. Han greide å bli ferdig, kjørte dokumentene med egen bil og leverte saken hjemme på døren til rett tid. Dette skapte stor oppstandelse. Han hadde ikke vært hjemme siden dagen før, og ingen visste hvor han var. Etter dette ble det passet på at ingen godtok slike umulige frister, og spesielt ikke når det slett ikke var om å gjøre. Riktignok hadde flere av

saksbehandlerne fått en enkel sofa på kontoret sitt. Vi brukte den i forbindelse med overtidarbeid, men ikke til overnatting. I departementet hadde de moro av å omtale oss som de som sov på kontorene sine.

Et annet ubehagelig forhold var at når en tok heisen til 3. etasje, kom en rett inn i våre lokaler. Dette benyttet uønskete personer som tyver og rusmisbrukere seg av. Resultatet var at vi aldri kunne være sikre på hva som kunne bli borte. Heldigvis fikk vi en ekstra dør som bare kunne åpnes fra sentralbordet.

Vi hadde en meget forekommende og påpasselig gårdeier som pusset opp huset og hjalp oss med det vi trengte, også med gratis garasjeplasser. Dette måtte vi helst ikke snakke om fordi departementet ikke ga midler til den slags. Til jul kom gårdeieren med en sekk med julegodter og enkle gaver, men uten julenissekostyme.

Rektor på Fysiokjemikerskolen, senere (Bioingeniørhøgskolen) professor, overlege dr. med. Hans Christofer Børresen var i forhold til direktøren betraktet som en enfant terrible. Han minnet oss om at Fredrik Stabels Dusteforbundet i Dagbladet, stadig, frekventerte Welhavensgate ettersom forloveden Maud Vonlausbråten bodde der, ikke langt fra der vi holdt til.

Da studentene fikk sin egen organisasjon OAS, var det ledige lokaler i første og 4. etasje i Jebegården. Studentene flyttet inn der og ble på den måten samlokalisert med sekretariatet i RHOA.

Lokaler til høgskolene

Det var ikke bare sekretariatet som hadde behov for lokaler. Høgskolene i Oslo- og Akershus regionen var dårligst utstyrt i den retning i forhold til alle andre regioner i landet. Dette var departementet og spesielt Åsulv Frøysnes klar over. Det var stor variasjon i kvaliteten. Barnevernsakademiet var i leide lokaler på Manglerud. Der kunne vinduene ikke åpnes fordi en kunne risikere at hele karmen falt ut samtidig. Sagene lærerhøgskoles lokaler hadde jordgulv i underetasjen. Men på Bygdøy hvor direktør Adolf Hals residerte i Villa Grande, Statens utdanning for helsepersonell, var det staselig. Her ble det utdannet jordmødre, helsesøstre og psykiatriske sykepleiere. En av rektorene spurte for spøk om hvordan Hals kunne holde orden på alle damene. Han var utdannet psykolog og hans svar lød, fritt etter hukommelsen. I min studietid skrev jeg om hakkekyllinger i hønsegården. Han var litt av en spøkefugl og passet godt på damene og bygningene, som nå huser Holocaustsenteret. På Stabekk husstellærerhøgskole var det også gamle, flotte, ærverdige bygninger, ikke minst «Slottet» som var selskaps- og representasjonslokale. Det ble også benyttet av Høgskolestyret ved spesielle anledninger. Styrets møter ble ofte lagt til lokaler ved høgskolene. På den måten kunne medlemmene ved selvsyn gjøre seg opp en mening om hvilke behov høgskolene hadde for lokaler.

Det var ikke alltid at kommunikasjonen med Statens bygg- og eiendomsdirektorat (SBED) fungerte optimalt. Da Oslo lærerhøgskole flyttet fra Wergelandsveien 29 til Bislet høgskolesenter, tok vi de gamle lokalene i bruk for en avdeling av Statens lærerhøgskole i forming. Skolen hadde holdt til i leide lokaler som nå måtte fraflyttes. En noe forskrekket arkitekt Ellen Poulsson Beer fra lokalavdelingen ved SBED hadde imidlertid lest en annonse i Aftenposten hvor Wergelandsveien 29 var til salgs for kr 10 millioner. Dette var skjedd uten at vi eller departementet var blitt orientert.

Et annet tilfelle som vakte en del oppsikt, var da det ble kjøpt nye stoler til et auditorium i Bjerregaardsgate hvor Staten sykepleierhøgskole holdt til. Det man ikke visste var at de 150 stolene som ble kassert, var designet av den berømte danske designeren Arne Jacobsen. De var verdt flere tusen kroner pr stykk. Vi fikk rede på det ved en tilfeldighet, fordi det var en av studentene som trengte 2 stoler til hybelen i internatet i bygningen ved siden av. Han hadde forsynt seg av containeren like før den ble kjørt bort.

Bislet – Frydenlund

Thon hadde et ledig bygg i Pilestredet 56. Her flyttet fysioterapeutene inn sammen med ergoterapeutene og Instituttet for ortopediteknikk. Dette var begynnelsen på en ny tid, som senere skulle bli til Bislet høgskolesenter og forløperen til Høgskolen i Oslo.

Nora eiendom eide Pilestredet 52, Ringnes bryggeri, og var interessert i få høgskolene som leietakere. Her var mange inne i bildet, bl.a. rektor ved Bislet høgskolesenter Anders Breidlid. Denne historien er beskrevet av flere. Jeg skal her bare nevne fra en av de mange befaringer i 1992.

Alle som var med kan jeg ikke huske, men Gudmund Hernes var der. Det jeg ikke visste var at han var meget interessert i arkitektur. Etter hvert som vi beveget oss fra kjeller til loft ble forsamlingen mer og mer begeistret. Vi så hundrevis av flasker kjøre rundt på bånd, krøp gjennom trange tunneler, var i bodegaen i kjelleren, så store haller med massevis av plass. Forsamlingen endte til slutt i festsalen med Hernes i spissen. Her ble det ble servert ølebrød, skinke kokt i øl og en dessertkake, sannsynligvis med værterøl. Med forskjellige sorter øl til de forskjellige rettene, var stemningen på topp. Nå hadde vi nådd et mål etter å være forsøkt plassert i et utall av mer eller mindre håpløse lokaler. Det minst interessante var en firkantet blokk nede i Vika. Frydenlund var stedet. Her fant vi den riktige atmosfæren for et framtidig høgskolesenter.

Sammenslåingen av Oslo og Sagene lærerhøgskole startet på et tidlig tidspunkt. På et møte i Høgskolestyret forelå det til behandling et forslag til etterutdanningskurs for lærere fra de to høgskolene. I møtet ble det antydnet at de to brosjyrene kunne sammenfattes i en katalog. Det ville forenkle distribusjonen, og de interesserte lærerne kunne forholde seg til ett dokument. Det rabalder som oppsto kan nesten

ikke beskrives. Her hadde man virkelig stukket hånden mitt inn i ett vepsebol. Aldri før eller senere har jeg opplevd lignende rabalder i et tilsvarende møte. Det ble klart for de fleste at dette kunne vi bare oppgi. Men det var ikke direktør Erviks stil. En tid etterpå var jeg på et møte i KUF. Da jeg møtte Åsulv Frøysnes ute ved inngangen, sa jeg at nå arbeider vi med å slå sammen Oslo og Sagene lærerhøgskoler. Hans korte svar var: Det klarer dere ikke. Jeg repliserte: Vent og se.

Det ble holdt flere møter hvor det ble spurt om høgskolene kunne definere hva som var forskjellen mellom de to. De hadde samme læreplaner, og studentene skulle opp til samme eksamen. Det som likevel gjorde det meget vanskelig å definere forskjellene, var at de var knyttet til sterkt avvikende holdninger og verdier. Litt spøkefullt ble det sagt om dette at når de ansatte møttes på Oslo, ble det holdt en kort andakt og avsluttet med sang. Deretter gikk hver til sitt arbeid. På Sagene klemte de hverandre og kokte kakao, så snakket de sammen i ca 1 times tid før de møtte studentene.

Hele denne prosessen ble beskrevet på en seriøs måte av direktøren som gjorde en stor innsats sammen med rektorene Odd Ramsfjell og Per Østerud. De sistnevnte ble hyllet med Hjalmar Seims minnepris for innsatsen.

Dataalderen kom

I 1984/85 fikk RHOA, mens vi var i Niels Juuls gate, en avansert skrivemaskin med 8 bytes. Kontoret hadde ansvaret for alle tilsetninger ved samtlige høgskoler. Det ble derfor skrevet svært mange nokså likelydende tilsetningsbrev. Nå kunne en bare fylle ut malen og få det skrevet ut. Vi sparte utrolig mye tid bare på å få denne maskinen. Jeg har aldri sett den noe annet sted. Vi gjemte den i mange år i Welhavens gate. Jeg ringte til teknisk museum og spurte om de ville ha den, hvis ikke måtte vi bare kvitte oss med den. Jeg snakket med flere, men ingen var interessert i den kasserte maskinen.

De første datamaskinene med 2 megabytes kom i 1986/87. Sekretariatet var tidlig ute, lenge før departementet med å innføre bruk av data. Det ble slutt på skrivestuen og de fleste skrev selv.

Sekretariatet fikk i stand et datakurs for ansatte, i samarbeid med ingeniørhøgskolen. I studiesammenheng tilsvarte det 10 vekttall. I 1993 da direktør Ervik hadde studiepermisjon og tilbrakte ca ett år ved Berkely University i USA, ble Erling Dale konstituert som høgskoledirektør. Han var godt kjent med det nyeste innen dataverdenen fra sin tidligere arbeidsplass og ble en pådriver for å få alt inn i samme database. Vi opplevde at departementet ikke helt forsto at dersom vi skulle slå alt sammen, var vi helt avhengige av at et operativt datasystem og at alle høgskolene var med. De bevilgningene vi fikk, var imidlertid ikke tilstrekkelig for å få til dette. Jeg antar at dette forholdet var en nødvendig bremse i den prosessen vi var inne i.

Riksrevisjonen

Som statlig virksomhet var høgskolesystemet overvåket av Riksrevisjonen. At det ikke ble tatt lempelig på høgskolenes regnskaper kan følgende lille historie bekrefte. Barnevernsakademiet hadde kjøpt et dobbelt vaffeljern til kantinen. Det ble bemerket med beskjed om at et enkelt kunne være bra nok. Dette tok rimelig nok rektor seg nær av, og ble fly forbanna. Hun ba om råd om hva vi kunne gjøre. Jeg sa at vi la oss bare flat for denne institusjonen, og ba henne skrive et pent brev og si at dette skulle ikke gjenta seg. Det kom ikke noe svar fra Riksrevisjonen. I andre tilfeller kunne dialogen være langt mer komplisert.

Bislet Høgskolesenter. Høgskolen i Oslo i emning

I utgangspunktet skulle Oslo og Akershus sees i sammenheng. Imidlertid ble dette endret uten at vi helt forstod hvorfor Akershus skulle ha en egen høgskole. Dette grep rimelig nok ganske forstyrrende inn i planleggingen. Da Frydenlund Bislet kom inn i bildet, ble det en stor forandring. Sekretariatet hadde kontorene i Welhavensgt.9. Bemanningen var på 8-9 personer, og etter hvert som arbeidsmengden økte, var vi nødt til å bli mer effektive. Vi delegerte i strid med gjeldende reglement en rekke oppgaver til høgskolene. Blant annet tilsetninger av en del stillinger, noe de var meget vel fornøyd med. Et forhold som imidlertid vakte irritasjon var at direktøren skulle godkjenne alle reisene til de ansatte. Dette gjaldt først og fremst rektorene.

Metaforen hus og puslespill

Hvorfor skriver jeg så meget om lokaler og hus? Det er kanskje fordi det å drømme om hus alltid er viktig. Hus kan være en metafor for ego og identitet på det personlige plan. Dersom en kan benytte samme resonnement for institusjoner, vil en forstå hvor viktig det er at den riktige plasseringen og den gode atmosfæren blir ivaretatt både innomhus og utomhus.

Et eksempel på hvilken betydning lokaler kan ha, viste seg i bruken av lokalene i Grenseveien ved Carl Berners plass. Da Ergoterapeutene flyttet til Pilestredet 56, ble det satt i gang et opplegg for utdanning av allmennlærere. Dette var starten på et konstruktivt samarbeid mellom Oslo- og Sagene lærerhøgskoler.

I forbindelse med det arbeidet vi holdt på med, kan en også benytte metaforen puslespill. Ser en alt under ett, kan en tenke seg at en opererte med en rekke forskjellige puslespill som ikke bare var todimensjonale men besto av flere lag, som skulle legges oppå hverandre og samtidig spille sammen. Det viktigste var den fysiske sammenslåingen, den nye bemanningen, den psykologiske faktoren, nye samarbeidsformer og ikke minst den nye strukturen. Brikkene i puslespillet som gjaldt de høgskolene som utdannet til samme yrkesgruppe, hadde visse likhetstrekk. Men her kom det vanskelige samspillet inn mellom to eller flere institusjoner som var vant til å

operere på egen hånd. Da Bislet høgskolesenter kom inn i bildet, ble det enda et nytt puslespill som det ikke var mulig å få inn i det store. Det var derfor viktig at det ikke ble etablert en egen identitet med en helt fasttømret struktur. Vi visste at denne strukturen kom til å bli revet opp igjen før den siste sammenslåingen var fullført. Det ble en del kontroverser i den anledning.

Forberedelsen til HiO

Situasjonen var kompleks, for å si det mildt. Jeg hadde fått kontor i toppetasjen i samme bygg som Forskningsrådet. Her holdt flere av oss til som arbeidet med forberedelsene til sammenslåingen. Det var hetebølge i Oslo store deler av den sommeren. Erling Dale skulle ta seg av RHOA-kontoret. Han ble imidlertid så opptatt med det nye, at det ble Lyder Olden som i praksis måtte fungere som «direktør». Tove Bull Nja og Erling Dale påtok seg store deler av det vanskelige puslespillet som gjaldt romfordelingen i de nye lokalene.

Strukturen var utformet av departementet. Det var vårt ansvar å lyse ut de nye lederstillingene, og foreta innstillinger til departementet. Det var lederen av Høgskolestyret Anne Marie Tannæs, en erfaren politiker og kjent for sine evner til å rydde opp i SAS og Volvo, som styrte denne prosessen. Vi var heldige som hadde henne som leder av alle intervjuene. Det var innkalt i gjennomsnitt 5 for hver av stillingene. Det var viktig å se på helheten av den nye staben. Vi måtte vite at vi fikk personer som var i stand til å samarbeide, være kreative entreprenører, sosialt omgjengelige, handlingsorienterte og med relevant utdanning. Jeg kan ikke huske at departementet endret på vår innstilling ved tilsettingene. Det var nok mange som ble skuffet, og noen mente at de var blitt forbigått.

Åsulv Frøysnes kom til oss i en mellomperiode før han tiltrådte stillingen som administrerende høskoledirektør for HiO. Han hadde alltid vært den personen som vi kunne komme til, når det røynt på. I de årene jeg arbeidet i RHOA visste jeg at skulle vi få noe gjort, kunne vi gå til Åsulv. Han var den som skar igjennom. Det er vanskelig å nevne bare noen navn. Vi møtte alltid stor velvilje blant de ansatte i KUF. De jeg husker best er Ole Petter Syrrist, Astrid Roll Hansen, Per Rolstad og Jan Erik Østheim. Dag Omholt betraktet vi som vår venn. En gang ringte jeg ham og sa at nå fikk de ordne Personalhåndboken slik at vi ikke fikk henvisninger til rundskriv som var mange år gamle. Han mente det ikke var tilfelle, men lovet å se på det. Han ringte tilbake og ga meg rett, og fortalte at nå var teksten revidert. Omholt var forbauset over at vi hadde ca 700 forskjellige rundskriv å forholde oss til. Det ble noen færre, men fremdeles fikk vi telefoner fra rektorer eller andre ansatte, som ikke forstod hvordan de skulle tolke de tildels innviklede forskriftene. Det var heller ikke alltid like lett. Da hendte jeg fant en praktisk løsning, og tilføyde: Ikke si det til noen.

En sak som var spesielt vanskelig i denne tiden, var hvordan vi skulle forholde oss til det administrative personalet. Hver enkelt høskole hadde sitt personale. Da skulle en tro det ble for mange i administrasjonene når disse ble slått sammen. Men det ble

ikke det. Det er en myte å tro at ved å slå sammen noe, skal en spare på så mange områder. Det kommer helt andre problemer i tillegg, blant annet behovet for mer informasjon. En av forklaringene kan også være at departementet overførte til HiO store deler av det de tidligere hadde tatt hånd om selv. Det ble utarbeidet nye stillingsbetegnelser og nye arbeidsbeskrivelser.

Avslutning

Når jeg i ettertid tenker på det mandatet vi arbeidet etter, kan jeg aldri minnes at vi fant oppgaven for vanskelig eller umulig. At vi skulle lykkes var en selvfølge. Det var bare spørsmål om hvor lang tid det ville ta. I sekretariatet var det et fantastisk samarbeidsklima. Alle ansatte var «håndplukket» til jobben, dyktige, effektive og kunnskapsrike generallister. Nesten alle måtte kunne beherske det meste, unntaket var datakompetanse og kontorarbeidet på forværelset. Vi var få og alle var uunnværlige og solidariske. Mange ganger hendte det at noen stilte på jobb, selv om de fleste i tilsvarende situasjon ville ha foretrukket å være hjemme. De som av forskjellige grunner måtte hjem, for eksempel for å hente barn i barnehage, fikk gå tidligere. Ofte hadde de med seg en bærbar pc til bruk hjemme.

Av dem jeg husker med lang fartstid er Lyder Olden allerede nevnt. I tillegg kommer Ragnhild Øien Guldvog, Trygve Lande, Inger Heidi Flesli, Øivind Michelsen og Knut Limbodahl. Alle dyktige medarbeidere. Geir Atle Mjeldheim var en kortere tid, men ble så direktør for den nye studentsamskipnaden OAS, og bygget opp denne fra grunnen av. Helt på tampen kom Per Looy Nielsen. Noe av det første han sa var at her går visst alt i 110. Vi kjøpte stasjonsvogn som han kjørte rundt med. Vanlig postgang tok ca 4-5 dager. Vi var helt avhengig av daglig kontakt med høyskolene. Saksdokumentene til styrets medlemmer ble levert til deres privatadresser. Ellers klarte vi aldri å få sakene unna så fort som vi ønsket, og vedtakene kunne ikke utsettes. Per Looy ble derfor en viktig bro som kunne erstatte den mangelfulle datakommunikasjonen.

Arbeidspresset i sekretariatet var til tider påtrengende og stemningen kunne være laber. Da trøstet vi oss med kaffe og wienerbrød, fortalte vitser og lo så humøret tok seg opp igjen. Om fredagene hendte det at vi skeiet ut og spiste bløtkake. Dessuten innførte vi noe som ble kalte tokaffen. Direktøren spurte en dag om jeg visste om noe som het tokaffen, og hva det var. Jeg måtte innrømme at det gjorde jeg. Brysk sa han at dette måtte det omgående bli slutt på. Vi fikk ordnet saken på en god måte for alle parter. De fem minuttene som kunne benyttes som pause hver time, ble slått sammen til 15-20 minutter. Tokaffen var reddet.

Den avsluttende prosessen før HiO ble etablert 1. august 1994, berørte samtlige institusjoner og ansatte. Det var en stressende og krevende tid for alle parter. Departementet hadde satt en meget stram frist fra september 1993, i underkant av ett år. De fleste institusjonene hadde ikke mulighet til å arbeide med både flytting, omorganisering og opptak av studenter samtidig som de daglige rutinene ikke måtte

forsømmes. Som ansvarlig høgskoledirektør presiserte jeg at studentene ikke måtte bli skadelidende i denne hektiske perioden. Beskjeden til administrasjonene var at opptaket av studenter måtte gå som vanlig. Det øvrige fikk vente. Jeg mener vi samarbeidet godt i denne pressede situasjonen. Det var forøvrig ikke den eneste gangen vi opptrådte med en form for sivil ulydighet i forhold til departementet.

I løpet av året 1994 var det aller meste på plass. I dag 15 år etter kan vi glede oss over resultatene. Vi må tro det har vært strevet verdt. Store deler av virksomhet ved Høgskolen i Oslo er nå samlet i en rimelig gangavstand på en campus. Direktør Audun Ervik var med på å legge premissene for denne utviklingen. Lokaltetene slik de foreligger, er i stor grad Åsulv Frøysnes verk. Han har med fast hånd bidratt til oppbyggingen av rammene for dagens HiO. En lang prosess er tilbakelagt og nye utfordringer er i sikte.

Marie Borge Refsum, født 1927 i Bergen. Ex Phil, Nordisk garverskole, København, Treider handelsskole, Norges kommunal- og sosialhøgskole, Norsk Psykodrama Institutt, sertifisert psykodramaterapeut på europeisk nivå. Ett års deltids lederkurs arrangert av KUF. Disponent i agenturfirma for familiebedrift, i tillegg regnskapsfører og forretningsfører for 4 forretninger deriblant Sigrun Bergs vevstue. Rådmannssekretær i Lier kommune 1968-76 Asker kommunestyre, kommunepolitiker, 1976-82 formannskap. 4 år Akershus fylkesstyre, 1976-1984 varamedlem til Stortinget. Medlem av kontrollkomiteen for Postsparebanken, 1999-2007, 8 år varamedlem i eldrerådet i Asker. Sluttet da hun var 80 år. Ansatt i RHOA (Det regionale høgskolestyret for Oslo og Akershus) som konsulent. Avsluttet som fungerende direktør under reformprosessen i 1994.

Fortellingen: livets subjektive virkelighet

De fleste fortellingene i denne boka er knyttet til eget yrkesaktivt liv. Et mål underveis har vært å lete fram sin egen fortellerstemme. Gjennom denne prosessen er livets subjektive virkelighet blitt en del av vårt materiale. Fortellinger fra episoder i livsløpet er dukket opp som betydningsfulle for den enkelte. Det er fortellinger som inneholder handlinger der levd liv er tydelig og fortelleren er sterkt til stede i det som formidles. Siste bolken i denne boka består av fire korte fortellinger som har en slik karakter.

Bjørn Riiser: Skutt blir den..

Vi er på velferdskontoret i Feltartilleriets Øvingsavdeling nr. 1 i Gamlebyen i Fredrikstad. Kontoret lå i den ærverdige Artillerigården hvor jeg også hadde hybel på loftet. Unge sersjant Riiser stortrives og det er vår. Telefonen ringer og det er sjefen for FAØ I oberstløytnant Aasgaard som med opphisset stemme ber meg komme til hans kontor øyeblikkelig. Inne på hans kontor inntar jeg grunnstilling og hilser ved å heve hodet med et raskt bakovernikk. Han ber meg sitte og rekker meg et brev. – ”Er det du som har skrevet dette?” – spør han med et tonefall som ikke lover godt.

Brevet var en klage fra stabskompaniets tillitsmann til avdelingens ledelse om at gutta nå var slitne og lei av å gå langt hyppigere leirvakter enn det var hjemmel for å beordre dem til i henhold til vaktreglementet. De ville ha øyeblikkelig slutt på ekstravaktene. Brevet var maskinskrevet og satt opp i en korrekt form som kravene var til militære tjenestebrev.

Aasgaard har reist seg og går fram og tilbake foran skrivebordet:

”Ikke har disse gutta adgang til skrivemaskin og ikke kan de militært brevoppsett. Noen må ha hjulpet dem og jeg skal finne ut av hvem det er!” tordner han. ”Er det deg?!”

”Ja”, sier jeg. ”Det er en del av jobben min å hjelpe soldater også med slike ting.”

Han blir ganske rød i ansiktet og utbryter: ”Dette er oppfordring til ordrenekt! I krig blir slikt straffet med døden. I fredstid kan det bli fengsel i 6 måneder!”

Jeg fikk ikke summet meg før jeg var tilbake på kontoret. Da begynte raseriet å koke og jeg tenkte at dette skal han ikke slippe unna med. Men hvem kunne jeg støtte meg til? Antagelig ville ingen av mine befalskolleger ta i denne saken med ildtang. Jeg ringte til Ombudsmannen for Forsvaret og ba om en time neste dag. Han var meget imøtekommende og jeg tok et tidlig tog inn til Oslo.

Etter å ha hørt historien var det han som ble meget hissig og begynte å gå rundt foran skrivebordet. Han tok telefonen og ringte oberstløytnant Aasgaard med meg tilstede:

”Dette er ikke første gangen, Aasgaard! Nå må det bli slutt! Du skal be sersjant Riiser om unnskyldning med en gang han er tilbake og hører jeg mer om slik stil nå skal det bli hett nede hos deg!”

Neste morgen var det en meget smørblid oberstløytnant som spanderte kaffe og ga labb på sitt kontor. Unnskyldningen han fremførte hørtes skikkelig og overbevisende ut og i resten av tiden jeg tjenestegjorde i Fredrikstad var han meget hyggelig og straight mot meg. Han var jo profesjonell militær leder og det inngår i jobben å integrere signaler fra autoriteter – lynfort.

Både oberstløytnanten og jeg ga også nytt innhold til uttrykket ”- å skyte spurv med kanoner” siden vi var i Feltartilleriet.

Bjørn Riiser, forfatteromtale s. 81.

Ingrid Bølset Johannessen: Første dag på skolen

Ved å skrive ned minnet om en skolestart, kjenner jeg at jeg blir berørt om enn på en annen måte enn da det hendte.

Dette hendte i Oslo, drabantby i øst, høsten 1974. Skolen var en nyåpnet grendeskole som tok imot sine første elever i januar samme år. Betegnelsen grendeskole i by tror jeg ble brukt om nybygde klasseromløse skoleanlegg for å beskrive 70-årenes pedagogiske profil for grunnskolen. Det ble lagt vekt på åpenhet, samarbeid og kontakt på tvers av klassetrinn og mellom elever, lærere og rektor, og med orientering til foreldre..

Gutten på 7 år var en av 28 elever som hadde begynt i klasse 1C på skolen uka i forveien. Min familie hadde flyttet til drabantbyen for et halvt år siden og forventningene til skolestart var stor, preget av både gru og glede. Skolen var altså helt nybygget, men sprengt arealmessig helt fra starten. Samtidig var 70-tallet preget av stor og optimistisk tro på at åpne landskap var en pedagogisk nyvinning. Det lukkede klasserommet med en lærer og en stor gruppe barn var passé som læringsarena. Ja, mon det?

Jeg fulgte 7-åringen på skolevei litt sporadisk de to første ukene. Som pedagog hadde jeg to interesser i dette: På den ene siden hadde første skoledag i en overfylt skolegård med opprop av elever til hele 6 førsteklasser skapt en anelse uro hos meg. Rektor hadde opplyst at 5 av førsteklasselærerne var nyutdannede. På den andre siden var det vekket en fornyet interesse for å være i skolegården og kjenne livet og stemningen på kroppen, altså en trang til å observere.

Den dagen denne beretningen handler om hadde jeg slått følge med 7-åringen for samtidig å kunne gi læreren et brev med tilbakemelding på noen spørsmål rettet til foreldre til skolebegynnere. I sol og begynnende høsttemperatur var de fleste barna kledd i ytterjakker og ransler som virket altfor store på smale skuldre. Hjemmeleksen disse første dagene var meget tydelig presisert: Når skolekokka ringer skal alle stille opp foran sin egen inngang, i to rekker. Rekkefølgen var bestemt av læreren. Alle skulle huske hvem de skulle stå bak. To jenter var først i begge rekkene. Klokka ringte inn 0845. Over døra var det et lite utspring, et tak. Taket var akkurat passe til to fremmelige gutter som hadde klatret rett opp en av sidestolpene, godt støttet av et lite fotfeste inn på en bergnabb. Spyttklysene haglet over de av barna som tappert holdt fast på hjemmeleksen. Noen begynte å dytte og prøvde å komme ut av rekka, noen gråt over tilsølte nye jakker og ransler. Glemt var plassen i rekka og hvem som skulle stå bak hvem. Min 7-åring søkte tilflukt hos mor og så med store øyne på kaoset foran inngangsdøren. Det gikk fem minutter og det gikk ti. Der gikk døra opp og læreren stod i døra: "På plass i rekka, har jeg ikke sagt det!" Det ble bråstille både på taket og i rekka. Barna tumlet innover mens de to på taket gled ned så stille som

det går an langs en tresøyle og en bergvegg. På et blunk var alle borte. Læreren fikk brevet og jeg gikk fortentkt til min arbeidsdag. Det var ikke tidspunktet for å innlede en samtale, klassen trengte sin lærer, tilstede og nærværende.

Et par dager og mange tanker senere kontaktet jeg skolen og beskrev min opplevelse av å stå i skolegården og vente 10 minutter fra skoleklokka ringte og til læreren åpnet for sin førstekasse. Forbauselse og indignasjon stod tydelig å lese i lærerens ansikt: Episoden med spyting fra taket og venting i skolegården var helt ukjent for læreren og også helt uten interesse. Skoledagen begynte når elevene satt i klasserommet, og det samme gjorde læreren ansvar. Kanskje taket over inngangsdøren kunne fjernes? Men det var en sak for vaktmesteren. Det var for øvrig ikke særlig lurt av foreldre å følge til skolen ut over de første par dagene. Så da så.

Hvilke forutsetninger var til stede for at skolestarten kunne ha tilfredsstilt en forventningsfull 7-åring og hans mor?

Under utbyggingen av Oslos største drabantby var det mye som gikk i utakt, infrastrukturen holdt ikke tritt med boligbygging og tilflytting. Skolene var overfylte før de ble tatt i bruk. Skolegården i historien ovenfor fortsatte å være en byggeplass lenge. Nye paviljonger måtte settes opp for å skaffe tak over hodet til barn og lærere. Rektors velvilje og hans myke, vennlige ledelsesfilosofi hadde vanskelige kår. Han uttrykte tydelig at han likte best å undervise og at han gjerne stilte som vikar. Sett fra utsiden ble lederoppgavene forsømt, og i den beskrevne situasjonen var mangelen på ledelse katastrofal. Overgangen mellom utdanning og yrke måtte ha vært knallhard for de 5 nyutdannede førsteklasselærerne. Det er lite sannsynlig at de gjennom utdanningen var særdeles godt rustet til å møte en så utfordrende arbeidssituasjon som den de kom opp i. I mangel av erfaring ble de kanskje hverandres støtte og de trengte hverandre. Men de maktet ikke å ta inn over seg "utendørsproblematikken" og etablere samarbeid med en lite sammensveiset, ung og krevende foreldregruppe.

Den offentlige kommunikasjonen *på tvers* i bydelen og *til* bydelen var svært dårlig med tanke på at bydelen raskt fikk en befolkning på størrelse med mange norske byer som hadde funnet sin form over generasjoner. Som alminnelig beboer tok det år å kunne bli koblet til telefonnettet. Mangelen på disse nødvendige godene var med på å hindre lett og nær kontakt mellom hjem og skole.

Mangelen på nødvendige forutsetninger har fått størst plass i disse kommentarene. Kanskje rektor og lærerpersonalet gjorde en formidabel og hederlig innsats ut fra sviktende forutsetninger.

Men det sørgelige faktum er at for den enkelte elev og forelder gis det bare den ene sjansen til start på grunnskolen.

Ingrid Bølset Johannessen, forfatterromtale s. 60.

Ole Christian Lagesen: Arrestert i Alabama

Vi kom med tog til Birmingham, Alabama. Fire tidligere studentledere fra fire kontinenter. En fargerik gruppe. Afrikaneren Ben fra Tanzania studerte i Uganda. Mørkebrune Paramsothy var nybakt lege fra Singapore. Statsvitenskapstudenten Frank kom fra USAs vestkyst, og var like hvit som den norske filologen i teamet. Sammen skulle vi lage en rapport om rasediskriminering i amerikanske universiteter og høyskoler.

Det var høsten 1961. Vi reiste på kryss og tvers i store deler av USA, besøkte institusjoner og organisasjoner, snakket med studentledere og rektorer, journalister og byråkrater, borgerrettighetsaktivister og politikere.

Etterpå skulle vi så sammenstille våre erfaringer, dokumenter og vurderinger, og levere sluttresultatet til The International Student Conference (ISC), med hovedkvarter i Nederland.

Vi hadde allerede vært i New York, Washington D.C, Texas, Louisiana og Tennessee. Det var gått sju år siden Høyesterett hadde erklært raseskillet i offentlig utdanning for grunnlovsstridig. Motstanden i de 17 sørstatene hadde vært massiv. Hvite amerikanere i sør ga ikke slipp på den institusjonaliserte rasediskrimineringen uten kamp. Fortsatt var det svært få svarte som hadde fått adgang til de hvite skolene og universitetene. Borgerrettighetsbevegelsen presset på. Demonstrasjonene ble stadig flere. Den nyvalgte presidenten John F. Kennedy var forpliktet på langt sterkere politisk innsats for å fjerne raseskillet. Men i delstatene i sør ble fortsatt politikere valgt gjennom appell til rasisme, til fortsatt kamp mot integrasjon av svarte, mot like rettigheter for svart og hvit.

Vi var kommet til Birmingham for å treffe ledelsen i The Southern Christian Leadership Conference (SCLC), organisasjonen som ledet av Martin Luther King sto fremst i kampen for de svartes borgerrettigheter. Organisasjonen var for øvrig et stort nettverk av grupper, kirkesamfunn og aktivister i mange delstater. Alle bidro til de endringer som skulle komme. En representant for SCLC møtte oss på jernbanestasjonen, utenfor ventet en romslig bil, og vi svingte opp hovedgata.

De hadde satt på sirenene, de to politibilene som presset oss inn til siden og sperret veien, bare 2-300 meter fra stasjonen. Vi ble kommandert ut av bilen og inn i politibilene. "You are under arrest." "We don't like troublemakers here." På politistasjonen ble vi passert i to båsliknende avlukker, fordelt etter hudfarge. To hvite i en, to svarte i en annen. Mannen som hadde møtt oss ble tatt inn i et tredje rom. Avlukkene var åpne, med gitter ut mot korridoren der en politimann gikk fram og tilbake og holdt øye med oss. Litt venting, så begynte avhørene. Fortsatt atskilt etter hudfarge. Tonen var aggressiv.

Hvem var vi? Hva skulle vi? Hvorfor "travelling as a mixed group?" Skulle vi lage bråk? "Vi liker ikke sånne som dere her I byen."

Vi forklarte oss. Viste pass og dokumenter som redegjorde for vårt oppdrag. La fram brev fra den nasjonale studentorganisasjonen USNSA, som støttet prosjektet. Og et brev "To whom it may concern", der institusjoner og myndigheter vi måtte komme i kontakt med ble bedt om å ta godt i mot oss, svare på våre spørsmål, og gi oss nødvendig assistanse i vårt arbeid med rapporten. Brevpapiret var fra det føderale justisdepartement, og under sto signaturen til Robert F. Kennedy. Justisminister i USA. Tonen i avhøret endret seg ikke nevneverdig. Men vi merket vel etter hvert en liten nøling hos de to politifolkene bak avhørsbordet.

Vi ble ført tilbake til ventebåsen. Men nå ble vi etter hvert samlet i samme bås. Våre forklaringer hadde vært sammenfallende. Ny venting.

Politimannen som passet på oss var blitt litt mere meddelsom. Han fortalte at det var drosjesjåførene utenfor jernbanestasjonen som umiddelbart hadde varslet politiet da de så gruppen av både svarte og hvite personer komme ut av stasjonen. (Vi så en viss ironi i at byens dominerende taxiselskap het Liberty Cabs.) Før det ble bestemt hva som videre skulle skje med oss, måtte man legge situasjonen fram for politiledelsen.

Et par timer senere ble vi løslatt. Med beskjed om å "get the hell out of town". Fortsatte vi å operere som en "mixed group" ville vi ganske sikkert bli utsatt for vold, og vi kunne ikke gjøre regning med at politiet kunne hindre det. Nei - det siste var vi nok enige i. Riktignok hadde tydeligvis noen høyere opp i systemet funnet ut at det ikke var så lurt å holde oss arrestert lenger. Men den rasistiske grunnholdningen hos politifolkene var ikke til å misforstå.

Vår sjåfør var også blitt avhørt, og ble nå løslatt sammen med oss. Også han med beskjed om å sørge for at vi kom oss ut av byen fortest mulig, ellers... Vi dro til et privat hjem i den svarte bydelen, der en eldre kvinne lagde kveldsmat og ga oss husly de neste to dagene, mens vi gjennomførte de intervjuene og besøkene vi var kommet for. Huset lå rett bak en svart, offentlig skole, som vi gikk gjennom når vi ble hentet til møtene. Det var mindre påfallende at hvite personer kom ut av en slik institusjon – man kunne jo ha vært der i et eller annet forretningsmessig ærend. Vi traff ikke Martin Luther King jr., men hadde lange samtaler med Ralph Abernathy, nestlederen i SCLC, som overtok lederskapet i tiåret etter drapet på King I 1968.

Så dro vi videre. Til Arkansas og Kansas. Colorado og Illinois. Oppholdet I Chicago ga solid innblikk i hvordan rasediskrimineringen ikke var begrenset til sørstatene, selv om det var i sør den var institusjonalisert og opprettholdt gjennom lokale og regionale lover. Så var det farvel – rapportskriving i Nederland, Og tilbake til våre hjemland.

Jeg har aldri truffet dem siden, mine “med-arrestanter” fra 1961 i Birmingham, Alabama. Selv var jeg tilbake i USA åtte år senere som korrespondent for NRK. Trolig har også Paramsothy vært tilbake, helst på en vitenskaplig kongress, siden han ble forsker og overlege på et universitetssykehus i Singapore. Og jeg vet at også Benjamin Mkapa har vært der på besøk. Da ble han sikkert ikke arrestert. Da var han blitt president i Tanzania.

Men vi husker nok alle hendelsene i 1961. Det var det året Barrack Obama ble født.

Ole Christian Lagesen, forfatteromtale s. 101.

Per Østerud: Stallkaren

Dette er en fortelling fra oppveksten på en østlandsgård i krigsåra. Den handler om arbeidsfelleskap, samvær og nærhet til dyr.

Birger Hermansen var navnet hans. Han kom til oss fra Elvenga, en gard sør i bygda. Det må ha vært et av de første krigsåra. Han var i 40-årsalderen, men så eldre ut. Litt lut og med tung gange. Mørk i håret og i blikket, og bustete pannelugg som stakk fram under skyggelua. Birger hadde vært gardsarbeider rundt om i Nes. Bare ei kort tid hadde han vært utafor bygda, på en gard i Østfold, eller smålendene, som han sa. Han snakket lite om seg sjøl, men han regnet seg av Tranumslekta. Hvor han hadde etternavnet sitt fra, fikk vi aldri høre. Han ble ikke spurt heller.

Mor og Birger var omtrent like gamle. Hun fortalte at mora til Birger var enslig, og at hun hadde ammet mors tvillingbror da de var spedbarn. Birger var først og fremst stallkar, men han kunne settes til mye annet på garden: hogge ved, rake i hagen, luke turnips, rense potetåkeren og kjøre hestehakka, skrelle poteter, vaske mjølkespann og være fjøsavløser. Noen ganger sammen med meg. Rask var ikke Birger, men han gjorde det han ble bedt om. Enkelte oppgaver likte han godt. For eksempel det å ta opp og binde kornbanda etter ljåslåtten. Det gikk radig. Han måtte holde følge med Kal som svingte ljåen rytmisk og bestemt.

Birger likte seg i stallen. Der var det lunt. Særlig om vinteren merket en dette lunet. Når du kommer inn til kveldsstellet er det stillheten, tussmørket og dampen fra de store hestekroppene som møter deg i døra. Samtidig kjennes den litt stramme lukta av hest, fylt med en mildere og nesten søtlig høylukt. Her var det godt å være, og Birger tok seg tid. Snakket med hesta og med seg sjøl. Enkelte ganger hadde han selskap med gardshunden Burma. Den store newfoundlenderen som lå stille ved stalldøra og ble til Birger var ferdig med stellet.

Jeg var ofte innom stallen når Birger var der. Noen ganger merket han ikke at jeg kom. "Du er tyst i dag, gutten!", kunne han si når han vatnet Sokken som var favoritten hans. For det meste mumlet han noe for seg sjøl. Som oftest var dette usammenhengende og vanskelig å tyde. Enkelte ganger tok han i litt kraftigere: "Og det skar je fortelja deg, Birger Hermansen." Denne replikken har jeg hørt mange ganger.

Jeg var 13-14 år da Birger ble en av våre på garden. Den første tida var vi mye sammen om arbeidsoppgavene, spesielt i onnene. For eksempel om det å ta av og nøste tråd når hengene stod tomme og høyet var i hus. Det hørte også med til denne oppgaven å ta opp og kjøre inn staur. Alt sammen lavstatusarbeid som ikke hastet. Det var Sokken, Birger og jeg som løste disse oppgavene i fellesskap. Etter hvert fikk jeg mer og mer Birgers tillit. Vi nynnet og trallet sammen. Han sang ikke mye, men han kunne mange melodier. Og så kunne han spille munnspill, eller "harmonikk", som

han sa. Han hadde rommet sitt over kjøkkenet i hovedbygningen. Vi kunne høre han sittende i senga, trampe takten og spille gammeldans. Sangene ble også spilt i danserytme. "Kjerringa med staven" var fin. Den kunne det danses masurka etter. Og det gjorde jeg.

Birger gikk fri for det meste av den ertinga som en ofte kan finne i de tette, hierarkiske arbeidsmiljøene på de større gardene. Han skjermet seg godt. Dessuten var det nesten ingen ting som beit på han. Birger deltok lite i fellesskapet og samtalene under måltidene og hvilene, men han var alltid der. Vi snakket heller aldri så mye sammen, men jeg var på en måte til stede for han. Jeg begynte tidlig å klippe håret hans. Mente vel at pannelugg var lett å klippe. Brukte mest saks og lånte klippemaskin av bestemor til å stusse nakken hans. Dessuten lagde jeg mange tegninger av Birger. Det karakteristiske ansiktet var utfordrende, og han satt modell på kjøkkenet hvor lenge som helst.

En dag kom Birger og spurte om jeg kunne skrive et brev. Han hadde kommet over en adresse til ei jente i Gjøvik. Den hadde han sett i et ukeblad, eller kanskje var det i Arbeidermagasinet, som de abonnerte på i drengestua. Jenta het Alida Wold. Jeg skrev brevet og bidro til at det ble et møte på jernbanetorget i Oslo. Birger staset seg opp med dress og hatt, og dro innover med bussen. Da han kom hjem fortalte han at Alida Wold og han hadde vært på kafe. Mer ble det ikke sagt om byturen og dette møtet.

Etter hvert som jeg ble eldre og flyttet på hybel i Oslo, ble kontakten med miljøet hjemme og med gardsarbeidet noe mindre. I slutten av 50-åra fikk jeg et brev fra far med bilde av Sokken og Birger framfor storgangen. Bak på bildet hadde far skrevet: "Vi måtte la Sokken slippe nå. Han var blitt gammel og stiv i bakbeina. Her ser du Birger, han fikk beskjed om å pynte seg og leie med seg Sokken fram på tunet slik at det ble et fint bilde av begge." På bildet ser jeg Birger i finstasen, hatt og mørk dress med syttende mai sløyfe. Han holder Sokken i bislet. En stolt kar sammen med den siste jegerhesten på garden.

Det skulle gå mange år før jeg så Birger igjen. I 60- og 70-åra ble det store forandringer i jordbruket. Også hos oss. Kuene ble solgt og hestene forsvant. Det ble færre i arbeid, og Birger flyttet til en plass nord i bygda, i nærheten av det stedet han var født. Men en gang møtte jeg han igjen. Nærmest ved en tilfeldighet. Det var i begynnelsen av 80-åra, i sykehjemmet på Årnes. Jeg skulle besøke en tante og kom dit en varm vårdag i mai. På tunet spiller skolekorpset og det sitter mange mennesker på krakkene foran inngangen. I et hjørne av verandaen ser jeg en lut skikkelse jeg drar kjensel på. Jeg ser luggen og lua, går rett bort til han, løfter på lua, stryker han over håret, framover slik som jeg hadde gjort mange ganger, og sier: "Nå skulle du hatt "harmonikken" din, Birger." Han ser opp på meg og senker blikket. Så spør jeg: "Veit du hvem som står her?" Da ser han opp igjen: "Det er, n Pær."

Jeg setter meg, og vi begynner å snakke om gamledager på Henu. Om mor som er død, og om Burma og Sokken. Jeg spør om han husker den gangen vi veltet med høylasset på Bjønn jordet. Det gjorde han, og han husket at Sokken drog rett hjem, uten vogn, men med forstillinga på slep. Han stod på tunet da vi kom tilbake. ”Ja, Sokken var en gild gamp”, sa Birger.

Per Østerud, forfatterromtale s. 20.